

STAROSTA
SZYDŁOWIECKI

Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w Warszawie
Delegatura w Reginum
DEC. post. nr 448/DR/10
z dnia 27.10.2010r.

ZAMEK W SZYDŁOWCU
ELEWACJE ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE,
ZABYTKOWE ELEMENTY WNĘTRZA

Integralna część decyzji
z dnia 9.11.2010. Nr 252/2010

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Z up. STAROSTY

mgr inż. Tadeusz Poziomkowski
NACZELNIK WYDZIAŁU
Budownictwa i Architektury

Kraków, 5 maj 2010 r.

OBIEKT: Elewacje zewnętrzne i wewnętrzne oraz elementy zabytkowe wnętrza
Zamku w Szydłowcu - nr rejestru zabytków 19/A/47 z 11.02.1947 r.,
394 z 23.06.1967 r., 161/A z 18.03.1982 r.
Woj. Świętokrzyskie

TEMAT OPRACOWANIA: **„Program prac konserwatorskich dla elewacji
zewnętrznych i wewnętrznych oraz elementów
zabytkowych wnętrza”**
Część pisemna, fotograficzna i rysunkowa

AUTORZY OPRACOWANIA: mgr Małgorzata Wida - konserwator dzieł sztuki,
nr upr.: 172/94, Kraków 31-228, ul.Pleszowska16

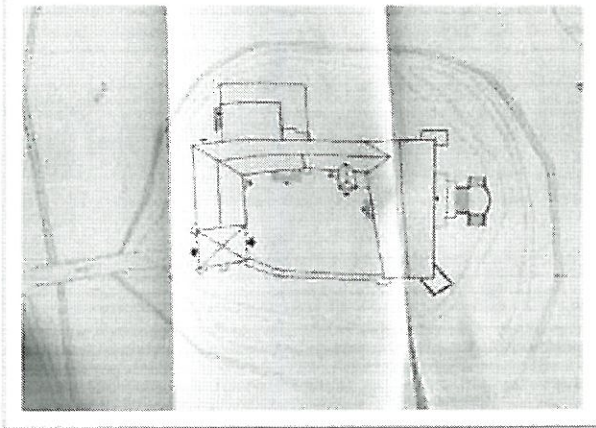
mgr Krzysztof Mikołajek - konserwator dzieł
sztuki, nr upr.: 13/94 31-139 Kraków ul.
Spasowskiego 6/6

mgr inż. arch Małgorzata Baczyńska
31-419 Kraków , ul Sabały 53/7
Nr dyp.4084/A

I. CHARAKTERYSTYKA OBIEKTU

Zamek trójskrzydłowy na planie zbliżonym do prostokąta, z wewnętrznym dziedzińcem. Od południa zamknięty ścianą parawanową. Założenie murowane z piaskowca oraz cegły, detal architektoniczny wykonany w piaskowcu. Czworoboczna wieża bramna w południowo- zachodnim narożu. Pierwotnie całość połączona od wschodu z ogrodem.

Elewacje zewnętrzne:

Wschodnia

Elewacja wschodnia od strony ogrodu, dwukondygnacyjna, sześćoosiowa, ujęta po bokach bastionami. Ściany tynkowane na biało, na wysokości pierwszej kondygnacji

dekorowane poziomymi pasami imitującymi bonia. Pojedynczy pas z motywami denticuli na osiach, oddziela kondygnacje pierwszą od drugiej. Naroża zdobione boniami. Przyziemie mocno zniszczone z widocznymi cegłami oraz fragmentami ciosów kamiennych. W środkowej

części elewacji (oś trzecia i czwarta) okazała, dwukondygnacyjna loggia ujęta czworobocznymi, równymi wysokości elewacji wieżami. Prowadzą do niej dwubiegowe, barokowe schody, pod którymi mieści się piwnica. Kamienna balustrada o kształcie łuku wyniesionego dekorowana płycinami, w partiach schodów ażurowa z dwulalkowymi tralkami. Loggia w dolnej kondygnacji, trójarkadowa wsparta na czworobocznych filarach z tokańskimi kapitelami, sklepiona krzyżowo. Arkady skrajne spięte kamienną balustradą o

analogicznych tralkach. Dwa prostokątne otwory wejściowe, z dwuskrzydłowymi drzwiami prowadzą do wnętrza zamku. W wyższej kondygnacji loggia z dwoma kolumnami wspierającymi drewnianą konstrukcję zadaszenia. Dostępna przez dwuskrzydłowe drzwi w czwartej osi, w trzeciej osi okno o kształcie prostokąta leżącego; na bocznych ścianach wieży niewielkie, prostokątne, zamurowane otwory okienne w kamiennych obramieniach. Kamienna balustrada wsparta na profilowanym gzymsem z jednolalkowymi tralkami. W elewacji otwory okienne w kondygnacji pierwszej, drugiej, piątej i szóstej o kształcie prostokąta stojącego, w profilowanych obramieniach, ze nadokiennikami w formie profilowanych gzymśów. W przyziemiu, na szerokości osi piątej i szóstej niewielkie okna doświetlające piwnice. W ścianach bocznych wież, po trzy niewielkie prostokątne okna w prostych obramieniach. Pod schodami po jednym, okratowanym oknie doświetlającym piwnicę. W narożach elewacji znajdują się wieże bastionowe, u podstawy na planie prostokąta, w około 1/3 wysokości przechodzące w sześciobok. W miejscu uskoku kryte jednospadowymi daszkami krytymi gontem. Oba bastiony obiega w górnej partii gzyms koronujący i wieńczy balustrada o formie analogicznej jak w drugiej kondygnacji logii. Do bastionu południowo- wschodniego, od zewnątrz prowadzi kamienny, zamknięty półkoliście portal z umieszczonym na osi kliniec, na którym znajduje się płaskorzeźbiony herb Odrowąż. W portalu żelazne drzwi, dekorowanymi krzyżującymi się ukośnie listwami przybitymi za pomocą żelaznych nitów. W bastionach po dwa okna na wysokości drugiej i trzeciej kondygnacji wychodzące na stronę zachodnią. Dekoracyjne żygacze w formie fantastycznych ptaków/smoków ze skrzydłami znajdują się w narożach pomiędzy ryzalitami ujmującymi loggię a licem elewacji.

Zachodnia

Elewacja zachodnia trójkondygnacyjna, pięcioosiowa z czworoboczną wieżą bramną dostawioną w południowo zachodnim narożniku. Całość tynkowana na biało, zwieńczona profilowanym gzymsem, poniżej którego znajduje się

renesansowy, sgraffitowy fryz o motywach podwójnej plecionki geometrycznej z rozetami, utrzymany w kolorystyce czerni i bieli (obiega również elewację wieży). Okna elewacji o kształcie w kształcie prostokąta stojącego, wsparte na parapetach, umieszczone w profilowanych, od około 1/3 wysokości, obramieniach. Okno w czwartej osi pierwszego piętra zdwojone. Okna kondygnacji trzeciej z dodatkowymi podziałami krzyżykowymi wykonanymi w kamieniu. Okno w osi czwartej zdwojone.

Trójkondygnacyjna wieża bramna na rzucie zbliżonym do prostokąta, opieta w narożach jednouskokowymi przyporami z okapnikami krytymi gontem. Dach czterospadowy, zwieńczony iglicą w formie gryfa. W przyziemiu brama wjazdowa z ostrołukowym otworem, sklepiona krzyżowo. Otwór oblicowany ciosami kamiennymi, umieszczony w prostokątnym, kamiennym obramieniu. W drugiej kondygnacji prostokątne okno w kamiennym obramieniu analogicznym jak w pozostałych osiach, z parapetem i wieńczącym gzymsem dekorowanym kostkowaniem. Powyżej niewielka nisza zamknięta półkoliście z oculusem wewnątrz. U szczytu frontowej ściany widoczne są dwa małe okrągłe otwory strzelnicze w kamiennych obramieniach, przerywające renesansowy fryz. Elewacja południowa wieży analogiczna jak od zachodu, pozbawiona bramy wjazdowej w przyziemiu, zamiast niej niska przypora, okno w drugiej kondygnacji przesunięte nieco w lewo w stosunku do osi.

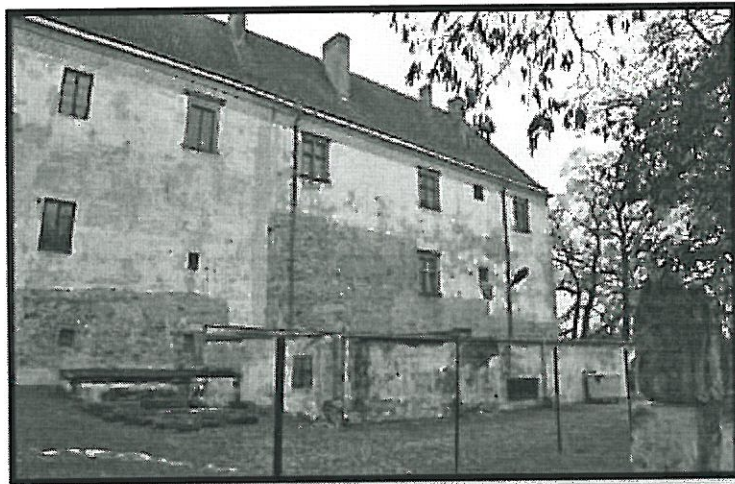
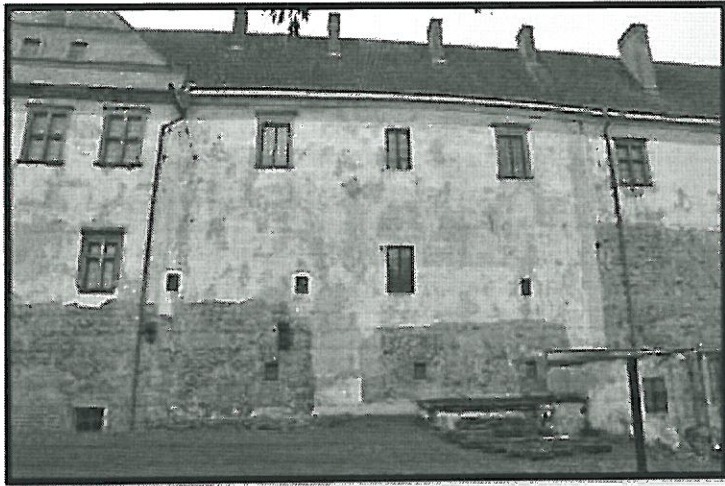
Północna

Elewacja północna murowana z kamienia, tynkowana, trójkondygnacyjna, dziewięcioosiowa o nieregularnym układzie otworów okiennych, z licznymi niewielkimi okienkami rozmieszczonymi pomiędzy osiami. Od wschodu

dostawiona wieża bastionowa. Na poziomie przyziemia, w osiach od ósmej do dziewiątej dobudowany prosty, jednopiętrowy aneks na planie prostokąta. Górne partie elewacji dekorowane analogicznie jak w przypadku elewacji zachodniej. Pierwsze trzy osie wchodzące w skład wschodniego skrzydła zamku posiadają analogiczną jak na elewacji wschodniej

dekorację w formie denticuli z dekoracyjnymi ząbkami na osiach pomiędzy drugą i trzecią kondygnacją. Odrębność tej partii budynku podkreśla okazała, trójkątna ściana szczytowa.

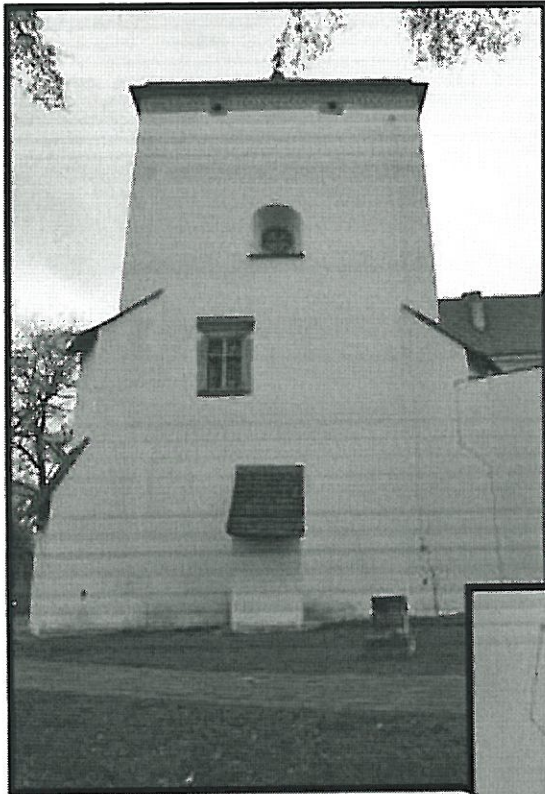
W jej dolnej części, pomiędzy gzymsem koronującym elewację i gzymsem ściany szczytowej mieści się podobny jak poniżej, lecz nieco szerszy i podzielony na dwie, symetryczne części za pomocą prostej linii fryz sgraffitowy. Powyżej dwa niewielkie, prostokątne okna. W zwieńczeniu dekoracja sgraffitowa w formie przecinających się pod kątem prostym fryzów wypełnionych, analogiczną jak wcześniej, ornamentálną plecionką. Okna w elewacji zróżnicowane, z widocznymi śladami wielu przemurowań. Okna na parapetach w kamiennych

profilowanych od około 1/6 wysokości obramieniach, z kamiennym podziałem krzyżkowym, zwieńczone gzymsem w: drugiej kondygnacji na osi pierwszej, trzeciej i ósmej; w trzech pierwszych osiach trzeciej kondygnacji oraz siódmej, ósmej i dziesiątej. Okna analogiczne, lecz bez podziałów krzyżkowych w osi czwartej i szóstej trzeciej kondygnacji. W osi piątej, na kondygnacji drugiej i trzeciej prostokątne okna pozbawione obramień. Ponadto wiele mniejszych, prostokątnych okien rozmieszczonych nieregularnie: w kondygnacji pierwszej na osiach od czwartej do szóstej z widocznymi śladami przemurowań otworów wejściowych lub większych okien; w kondygnacji drugiej, pomiędzy osiami od trzeciej do piątej, mieszczące się w zamkniętych półkuliście płycinach, dalej w osi szóstej i pomiędzy osią ósmą a dziewiątą, gdzie okno występuje w kamiennym obramieniu; w kondygnacji trzeciej pomiędzy osią ósmą a dziewiątą okratowane okno z obramieniem

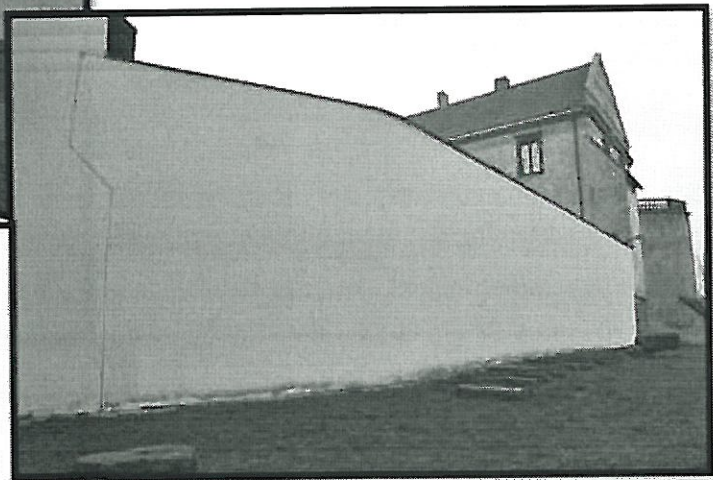

analogicznym jak wcześniej. Ponadto w przyziemiu, na osi pierwszej i trzeciej znajdują się dwa większe, prostokątne okna w prostych kamiennych obramieniach.

Południowa

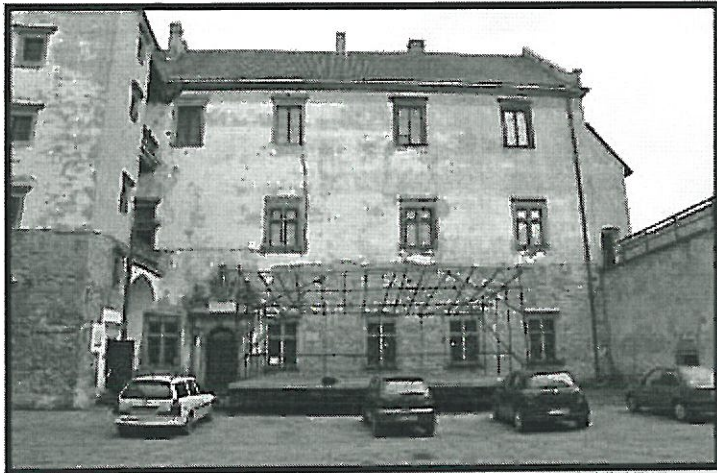
Elewacja południowa w formie prostego, tynkowanego na biało muru kurtynowego łączącego wieżę bramną z wschodnim skrzydłem zamku. Jego wysokość dochodzi do poziomu około połowy drugiej kondygnacji. Od wschodu mur przylega do południowej elewacji wschodniego skrzydła zamku. Jest ona dwuosiowa, trójkondygnacyjna, dekorowana i zwieńczona ścianą szczytową analogiczną jak w pierwszych trzech osi elewacji północnej.

Od wschodu przylega do niej bastion, do zachodniego krańca elewacji przylega wysoka szkarpa mieszcząca klatkę schodową.

Elewacje wewnętrzne:

Zachodnia

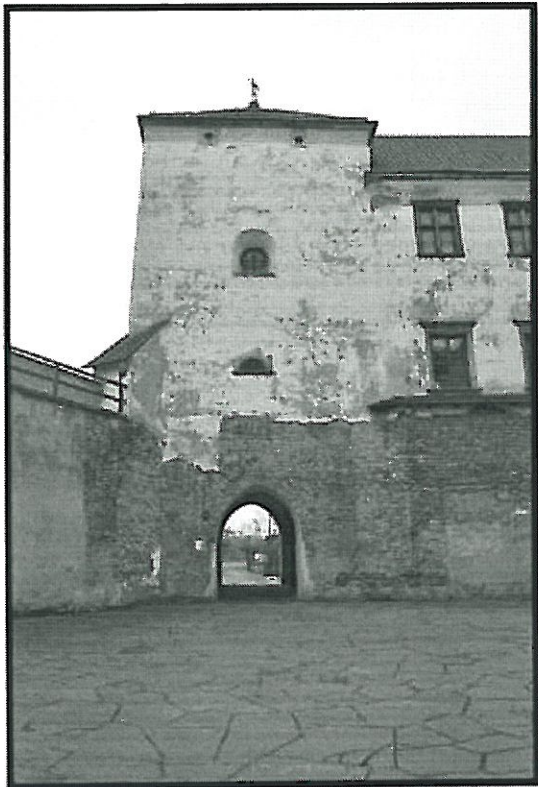

Elewacja zachodnia
murowana z piaskowca,
tynkowana, trójkondygnacyjna
o nieregularnym rozmieszczeniu
otworów okiennych. Parter
siedmioosiowy, piętro pierwsze
i drugie pięcioosiowe. Portal w
drugiej osi parteru, kamienny na
cokole, architektoniczny. Otwór
wejściowy zamknięty

półkoliście, z umieszczonym na osi kliniec zdobionym płaskorzeźbioną maską ludzką. Ujęty, wysuniętymi przed pilastry, tokańskimi kolumnami o gładkich trzonach i kapitelach jońskich dekorowanych festonami. Podpory dźwigają wyłamane na ich osiach, niepełne belkowanie zamknięte profilowanym gzymsem. Przyłącza z motywem trójkątnych rautów. W zwieńczeniu tablica z napisem ALBERTUS WLADISLAUS RADZI/WIL DEI GRA(TIA) DUX IN OLICA ET/ NIESWIEZ S.R.J.P. COMES IN SCHIDLOWIEC ET MHIR CASTELLANUS TROCENSIS CAPITANEUS SZERE/SZOWIENSIS A.D. 1629 D. Ujęta dwoma płaskorzeźbionymi heraldycznymi lwami-trzymaczami wspierającymi tarczę herbową z radziwiłłowskim orłem, na piersiach którego znajduje się mniejsza tarcza z herbami: Trąby, Odrowąż, Ślepowron i Korybut (Wiśniowieckich). Powyżej tarczy herbowej trzy hełmy uwieńczone koronami, klejnot- orzeł, oraz u samego szczytu mitra książęca. Boki ujmują bogate, akantowe labry. Całość umieszczona na tle okazałego kartusza z wolutami. Okna parteru oraz pierwszego piętra wsparte na niewielkich parapetach, w prostych, kamiennych i profilowanych obramieniach z kamiennymi laskami dzielącymi kwatery okienne. W osi drugiej piętra drzwi prowadzące murowany ganek, w kamiennym, profilowanym obramieniu z profilowanym nadprożem, ponad którym znajduje się niewielkie prostokątne okno w analogicznym, prostym obramieniu. Okna trzeciej kondygnacji w profilowanych, kamiennych obramieniach, z nadokiennikami w formie profilowanych gzymśów. W osi pierwszej drzwi prowadzące na drewniany balkon, pozbawione obramień. Mur wieńczy sgraffitowy fryz analogiczny jak na elewacjach zewnętrznych.

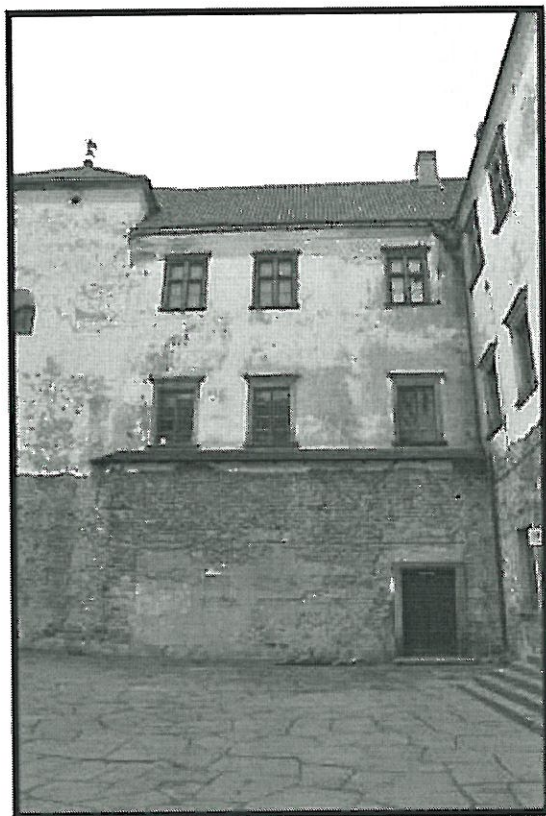

Wschodnia

Elewacja wschodnia murowana z piaskowca, tynkowana, trójkondygnacyjna, trójosiowa. W narożniku południowo zachodnim przylega do niej czworoboczna, wieża bramna z ostrołukowym przelotem w przyziemiu. Jest ona nieco wyższa od pozostałej części budowli. Jej kondygnacje nie są wydzielone podziałami architektonicznymi. Na pierwszym piętrze, w osi znajduje się niewielkie, półkoliste okno w profilowanym, kamiennym obramieniu. Powyżej większe, okrągłe okno umieszczone w półkolistej niszy. Pod okapem dachu mieszczą się dwa ciosy kamienne z okrągłymi otworami strzelniczymi. Kamienny, prostokątny portal wejściowy w

trzeciej osi parteru- współczesny, w miejsce zamurowanego okna. Pozostałe okna parteru, również zamurowane, pierwotnie zamknięte łukiem odcinkowym. Pomędzy parterem a kondygnacjami wyższymi, znajduje się, wsparty na drewnianych krokwiniach, jednospadowy daszek kryty gontem. Okna pierwszego i drugiego piętra prostokątne w profilowanych, kamiennych obramieniach, z prostymi nadokiennikami. Te w kondygnacji wyższej zaopatrzone w kamienne laski rozdzielające kwatery okienne. Mur elewacji oraz wieży zamknięty profilowanym, kamiennym gzymsem, pod którym znajduje się sgraffitowy fryz analogiczny jak na pozostałych elewacjach.

Południowa

Elewacja południowa murowana z piaskowca, tynkowana, o nieregularnym i nieoryginalnym rozmieszczeniu otworów okiennych. Trzykondygnacyjna, siedmioosiowa. W osi szóstej, przy wschodniej części skrzydła dostawiona ok. 1620-30 klatka schodowa na

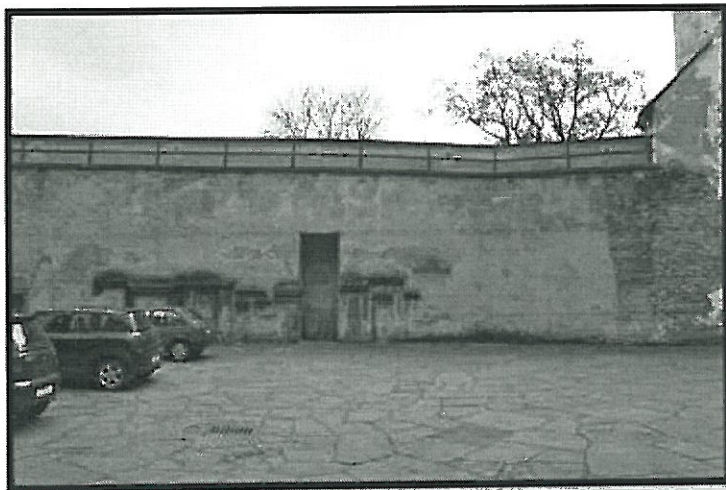
rzucie kwadratu, ze schodami obiegającymi centralny filar, sklepiona kolebkowo-krzyżowo. Między klatką schodową a skrzydłem wschodnim, w narożu dziedzińca, na wysokości pierwszego piętra nadwieszony, murowany ganek, sklepiony kolebką. Balustrada kamienna z

tralkami jednolalkowymi. Dostępny przez prostokątny portal ujęty kamiennym, profilowanym obramieniem umieszczony w ścianie wschodniej klatki schodowej. Na wysokości trzeciej kondygnacji drugi, mniejszy, drewniany ganek, z balustradą drewnianą powtarzającą formy tej pierwszej. Dostępny przez prostokątny portal w ścianie wschodniej. Portal wejściowy w osi drugiej parteru- współczesny, kamienny i profilowany. Prowadzą do niego pięciostopniowe schody. Drugi, mniejszy w osi piątej, zamknięty łukiem odcinkowym. W nim żelazne drzwi. Portal prowadzący do klatki schodowej w osi szóstej- współczesny, prostokątny w profilowanej opasce tynkowej z napisem MUZEUM w nadprożu zwieńczonym gzymsem. Okna całej elewacji prostokątne. Na parterze okna w osi pierwszej i trzeciej przemurowane, w profilowanych, kamiennych obramieniach. Ponad nimi widoczna zamurowana krzywizna łuku odcinkowego. Okna osi czwartej, piątej i siódmej w profilowanych obramieniach kamiennych z kamiennymi podziałami krzyżkowymi. Otwory okienne wyższych kondygnacji analogiczne, prócz okien osi 1-3 pierwszego piętra- pozbawionych podziałów krzyżkowych oraz okna w osi siódmej piętra drugiego - pozbawionego obramienia. W nadokienniku okna czwartej osi drugiej kondygnacji słabo czytelny majuskułowy napis. W klatce schodowej niewielkie prostokątne okna w prostych, kamiennych obramieniach z nadokiennikami w formie profilowanego gzymesu. Rozmieszczone po cztery, jedno nad drugim w ścianie zachodniej i południowej ryzalitu.

Pomiędzy osią trzecią a czwartą do muru przybudowana szkarpa zadaszona pulpitowym daszkiem krytym gontem. W przyziemiu, w osi czwartej niewielki, prostokątny otwór w obramieniu kamiennym. Mur wieńczy profilowany gzyms, pod którym znajduje się sgraffitowy fryz, analogiczny jak na pozostałych elewacjach.

Północna

Elewację północną stanowi mur kurtynowy łączący wieżę bramną z budynkiem wschodnim; murowany z piaskowca, tynkowany. Lekko odchylony od osi w narożniku południowo-zachodnim, przy wieży. U jego szczytu, w grubości muru chodnik prowadzący do wejścia w

przyporze dostawionej do wschodniej elewacji. W przyziemiu muru dwie prostokątne wnęki. Mniejsza od wschodu, będąca dawnym, zamurowanym portalem w profilowanym, kamiennym obramieniu, na osi, którego tarcza herbowa z herbem Odrowąż. Większa bez dekoracji. Przestrzeń wokół niej stanowi rodzaj lapidarium, z wmurowanymi w ścianę fragmentami kamieniarki okiennej i drzwiowej oraz płytą z ozdobnym kartuszem herbowym.

Zabytkowe elementy wnętrza podlegające ochronie

Elementy kamienne

Portale

Pośród portali we wnętrzach zamku szydlowieckiego można wyróżnić kilka typów. Wszystkie są kamienne, wykonane z miejscowego piaskowca. Cechuje je stosunkowo prosta struktura pozbawiona rozbudowanego detalu architektonicznego. Większość umieszczona jest na niewysokich cokołach, profilowana od mniej więcej 1/5 wysokości. Elementem powtarzającym się jest prostokątny kształt wykroju otworu drzwiowego. Najbardziej ozdobne, wczesnorenesansowe (ok. 1520-26) portale (nr 19, 27) o bogato profilowanych węgarach mają nadproża w formie niepełnego belkowania z silnie występującym przed lico ściany profilowanym gzymsiem. Dekorowane są dodatkowo kostkowaniem, wąskim fryzem z

kimationem jońskim oraz motywem skręconego sznura pomiędzy profilami gzymsu i węgarów (nr 27). Portal nr 18 rekonstruowany (ślady mechanicznej obróbki kamienia) powtarza jednak formy starszych. Podobne, lecz pozbawione dekoracji sznurowej są portale nr 10 i 20. Drugi, najczęstszy, typ to portale z nadprożem w formie niedekorowanego, niepełnego belkowania z wydatnym, profilowanym gzymsem (nr 1, 2, 3, 4, 5, 6, 16, 17, 24, 26). Odrzwia portali nr 24 i 26 dodatkowo zdobione są prostokątnymi, smukłymi płycinami. Trzeci typ w nadprożu posiada jedynie profilowany gzyms (nr 7, 8, 9, 12, 13, 23). Niektóre z nich (12 i 13) pozbawione są profili w partiach węgarów. Jeszcze bardziej uproszczone-profilowane i prostokątne, bez dekoracji architektonicznej w partii nadproża są portale nr 14, 22 oraz 28. Numer 22 ma na osi umieszczoną rzeźbioną tarczę herbową z nieczytelnym herbem, 28 natomiast herb Odrowąż na malowanym na czerwono tle. Niewielki portal nr 11 złożony jest z niedekorowanych, prostych ciosów kamiennych.

Inne otwory (nisze, płyciny)

W obecnej czytelnicy, w skrzydle wschodnim zamku pozostałości muru domu gotyckiego będącego częścią wcześniejszych zabudowań mieszkalnych. W głębokości muru ściany zachodniej zdwojona, zamknięta półkoliście wnęka o krzywiznach łuku wspartych na wspólnej, trójdzielnej konsoli. Wewnątrz płyciny, nieco na lewo od osi, mniejsze prostokątne, obustronnie rozglifione **okno typu strzelnicowego w obramieniu z ciosów kamiennych**. Konsola oraz lica arkad malowane na czerwono, fragmenty podłuczy na granatowo.

Niewielka, prostokątna **nisza w obramieniu kamiennym** zachowana w ścianie pomieszczenia nr 2.13 na pierwszym piętrze w północnej części budynku nieco powyżej portalu nr 19.

Filary

Sala Rycerska pomieszczenie nr 2.19 - duża, prostokątna sala na pierwszym piętrze południowej części skrzydła wschodniego zamku (dobudowana ok. 1620-30). Kryta czteroprzęsłowym sklepieniem krzyżowym z gurtami wspartymi na środkowym, czworobocznym, opilastrowanym filarze oraz na pilastrach przyściennych. Filar wraz z pilastrami o kapitelach tokańskich, w okładzinie z piaskowcowych ciosów kamiennych. Pilastry przyścienne o tynkowanych trzonach i kamiennych, analogicznych jak wcześniej kapitelach. Szwy sklepień podkreślone profilowaniem w stiuku. Z południowo-wschodniego naroża sali wyjście na ganek muru parawanowego, prowadzące przez małe pomieszczenie w wydatnej szkarpie.

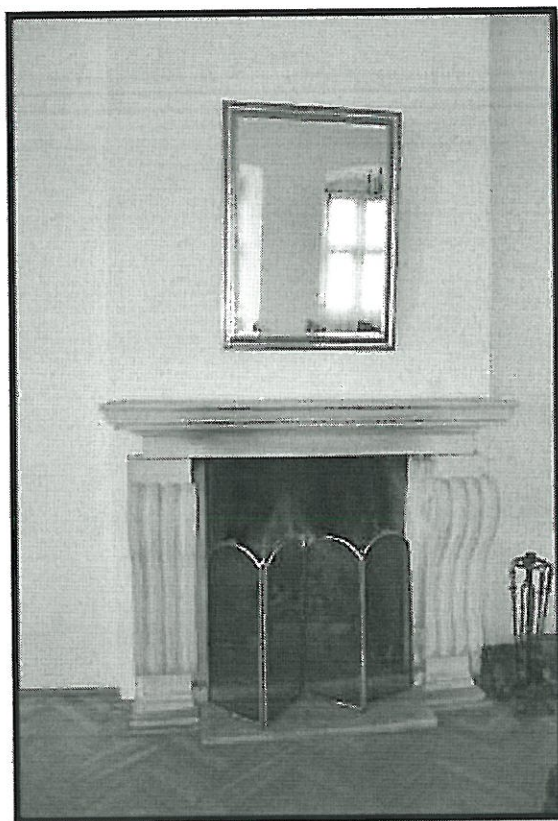
Kominki

1. Kominek kamienny w Sali Rycerskiej, pomieszczenie nr2.19 (w ścianie północnej), wykonany z miejscowego piaskowca. Datowany około 1630 r. Palenisko ujęte dwoma pilastrami o prostych kapitelach. Na ich trzonach nałożone, wydatne konsole wolutowe o żłobkowanych licach. Dźwigają one niepełne belkowanie zamknięte profilowanym gzymsem. Powyżej, wydatne, dwukondygnacyjne zwieńczenie o charakterze antyarchitektonicznym. Pierwsza kondygnacja flankowana wolutowymi esownicami dekorowanymi akantem, zamknięta profilowanym gzymsem. W polu kartusz ujęty akantowymi wolutami; z orłem radziwiłowskim (herb Albrechta

Władysława Radziwiłła). Druga kondygnacja, o nieregularnym kształcie, dekorowana stylizowanym na okucie ornamentem w formie przeplatających się płaskich listew. Jej krawędzie ujmują dwie woluty mające początek w uskrzydłonej głowce anioła umieszczonej w centrum pola. Ramiona wolut spięte klamrami, zdobią nałożone stylizowane elementy roślinne. Na ich dolnych częściach wspierają się listwy wygięte w kształt łuku kotarowego, zwieńczone w górnej części mniejszą, potrójną wolutą, u nasady, której nałożona jest korona.

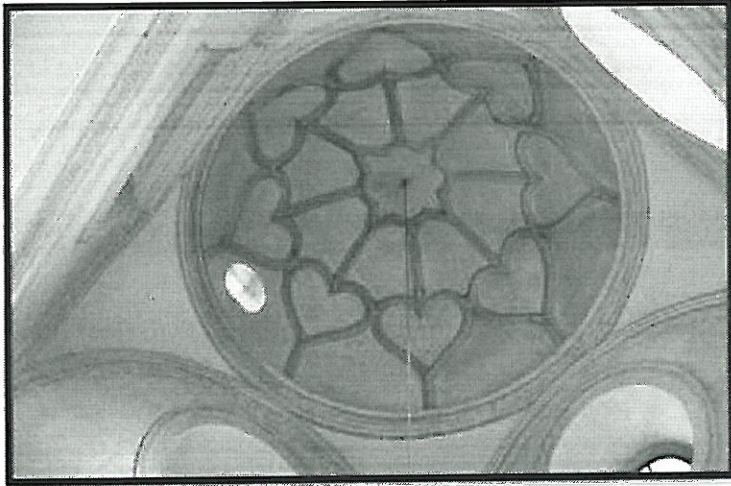
2. Kominek kamienny w pomieszczeniu nr3.22 na II piętrze skrzydła

wschodniego, wykonany z miejscowego piaskowca. Palenisko ujęte pilastrami o prostych kapitelach. Na ich trzonach, nałożone, wydatne konsole wolutowe o żłobkowanych licach. Podpory dźwigają niepełne belkowanie zwieńczone wydatnym, silnie profilowanym gzymssem.

Sztukaterie

1. Sztukaterie w dekoracji sklepienia kaplicy

Kaplica w wieży bramnej, na wysokości pierwszej kondygnacji ponad ostrołukowym przelotem bramnym. Pomieszczenie z ok. 1620 r. na rzucie zbliżonym do kwadratu, zajmuje wysokość pierwotnych dwóch kondygnacji wieży. Dostępne z jednej z sal pierwszego piętra

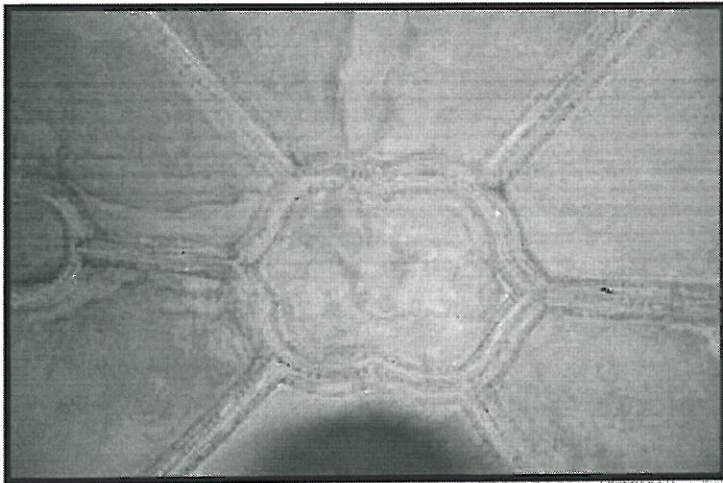
zachodniego skrzydła zamku. Kaplica kryta kopułą wspartą na pendentywach. Ściany kaplicy zwieńczone stiukowym fryzem wydzielonym gzymsami, w jego polu dekoracja złożona z wici akantowej z wplecionymi pomiędzy nią kaboszonami. Nieco ponad wąski fryz z kimationem jońskim. Ściany tarczowe oraz podstawa kopuły wydzielone profilowanymi gzymsami z dekoracją palmetową. Na podniebiu kopuły dekoracja w tzw. typie lubelsko-kaliskim, o motywie serc w promienistym układzie, modelowana w stiuku.

W ścianach tarczowych kaplicy z trzech stron rozglifione okna okrągłe w profilowanych, dekorowanych kimationem jońskim, stiukowych obramieniach. Od północy, okno w kształcie prostokąta leżącego, na parapecie, w ozdobnym, profilowanym i ornamentowanym obramieniu. Nadokiennik w formie profilowanego gzymsu, dekorowanego kimationem jońskim.

Od wschodu przylega do kaplicy mały aneks w formie sklepionego krzyżowo, prostokątnego pomieszczenia. Na przecięciu kolebek sklepiennych aneksu zwornik w formie kwiatu o koncentrycznie rozłożonych płatkach. Dodatkowo, na przeciwległych ścianach, modelowana w stiuku, uskrzydłona główka anioła. W aneksie okno półkoliste.

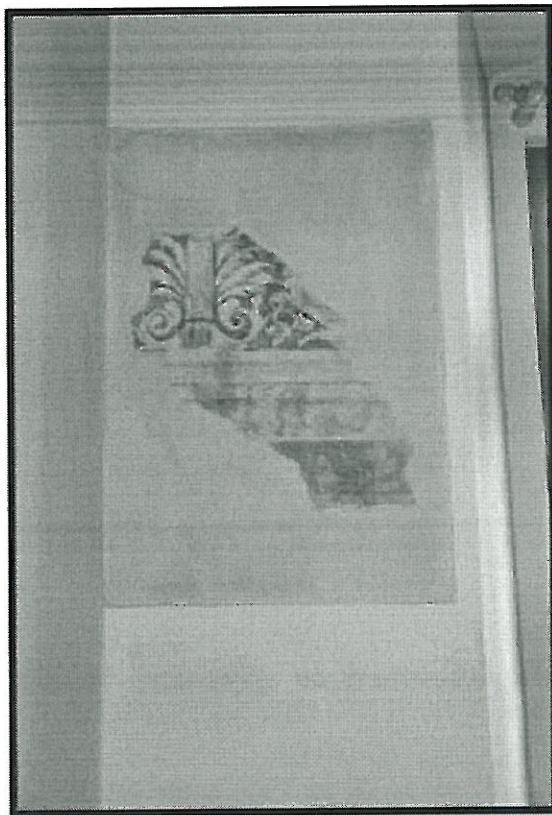
2. Sztukaterie tzw. sieni (pomieszczenie nr 1.8) parter skrzydła północnego

Sień sklepią kolebkowo z dwoma lunetami. Tynkowana, z dekoracją ramową typu lubelskiego, modelowaną w stiuku. Podziały profilowane z motywem kimionu jońskiego. Centralne pole o nieregularnym, owoidalnym kształcie z promieniście rozchodzącymi się ramionami.

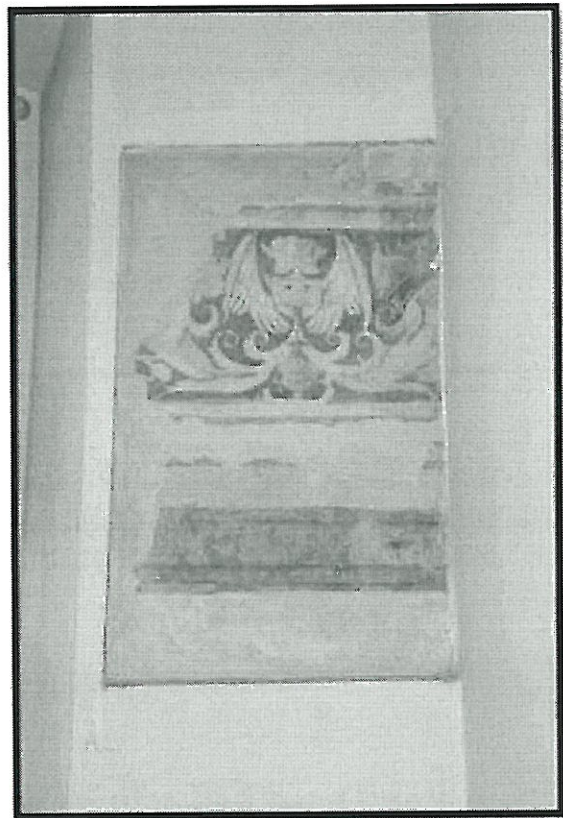
Dekoracje malarskie

Pomieszczenie nr 3.15, II p.

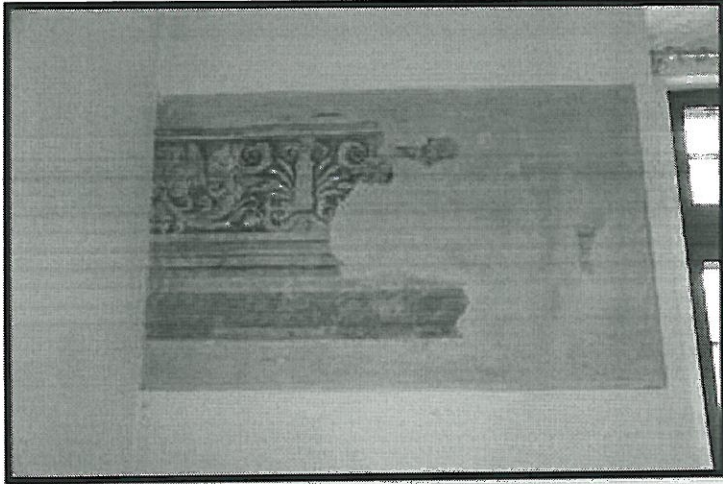
W polu motywy grotteskowe uzupełnione wicią akantową, na ciemnoczerwonym tle. Motyw powtarzający się,

Dwa niewielkie fragmenty iluzjonistycznie malowanego fryzu, wydzielone profilowanymi gzymsami.

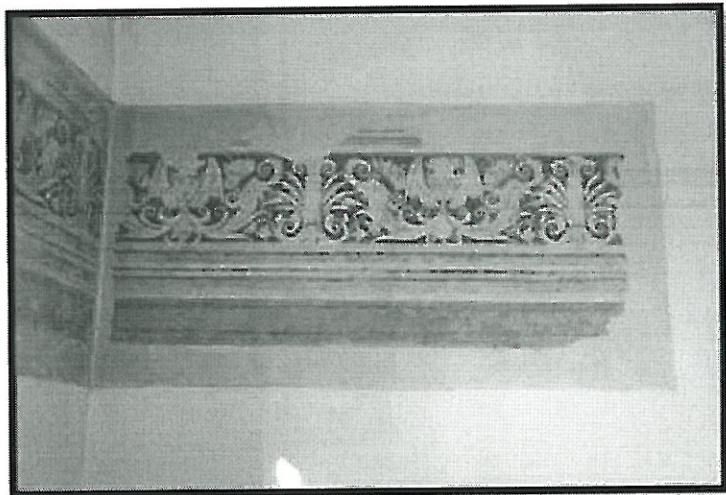
symetryczny, o przebiegu pasowym. Dekoracja groteskowa z uskrzydloną głową putta, z którego ust wydobywa się wić.

Pomieszczenie nr 3.12, II p.

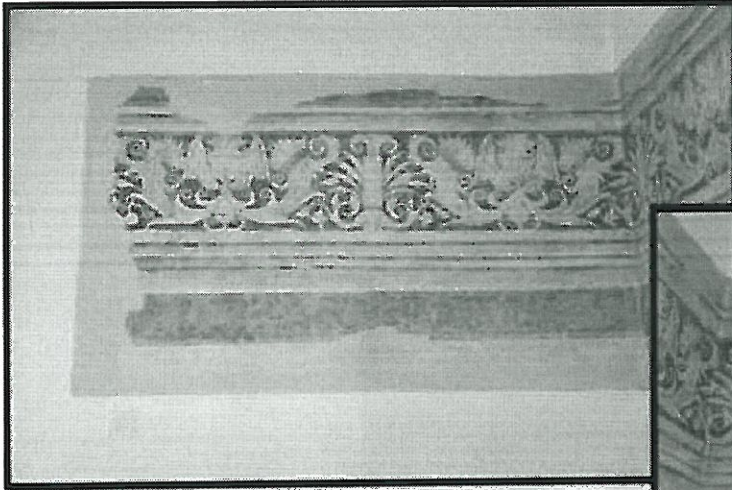
Trzy fragmenty fryzu analogicznego jak w sali 3.15, zachowanego w większych partiach po bokach otworu okiennego i w narożach sali. Widoczne są, wcześniej opisywane motywy, a także rozdzielające je palmy zwieńczone podwójną wolą. Poniżej iluzjonistycznego

gzymsu fragmenty malowanego na czerwono pasa z profilowaniem.

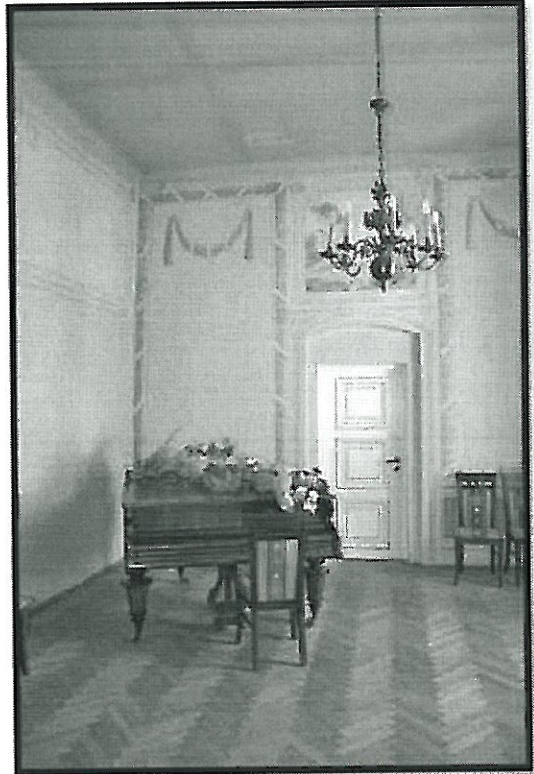
Pomieszczenie nr 3.13, II p.

Dwa fragmenty
analogicznej jak wcześniej
dekoracji w narożu sali

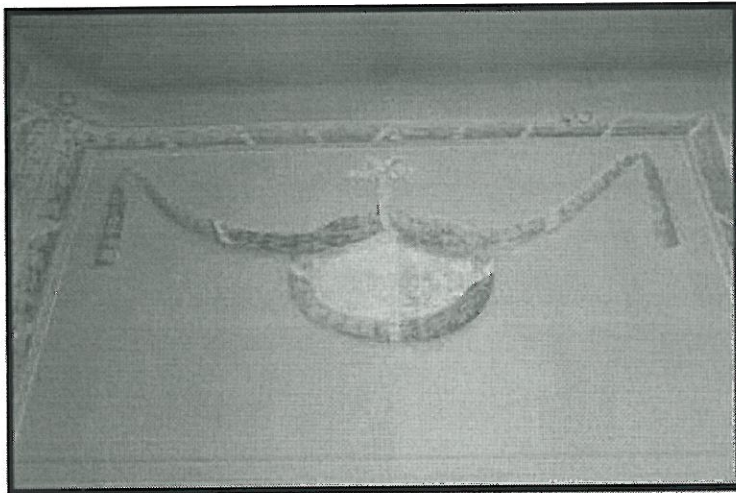
Pomieszczenie nr 3.26, II p. skrzydło wschodnie

Empirowe polichromie obejmujące całe wnętrze pomieszczenia. Dekoracja ścian w formie panneaux wydzielonych za pomocą wieńców przewiązanych karbowaną wstęgą. W dolnych partiach ścian malowana, iluzjonistyczna boazeria w kolorze białym, z brązowymi, pionowymi podziałami. W górnej części każdego z panneaux feston utworzony z analogicznego wieńca. Na jednej ze ścian większy feston z podwieszonym, na białej kokardzie, medalionem również wydzielonym, laurowym wieńcem. Wewnątrz znajduje się nieczytelna scena rodzajowa, zapewne podobna jak w supraportach.

Supraporty o kształcie leżącego prostokąta, z wcięciami uskokowo narożami górnej części. Kompozycja malarska ujęta iluzjonistycznymi, profilowanymi ramami, zdobionymi perełkowaniem. W górnych narożach niewielkie rozety. Analogiczna, pusta rama na ścianie

naprzeciwko otworów okiennych. Pierwsze malowidło przedstawia dwie, niewielkie postacie ludzkie stojące w centrum, nad brzegiem rzeki. Towarzyszy im pies, pijący wodę

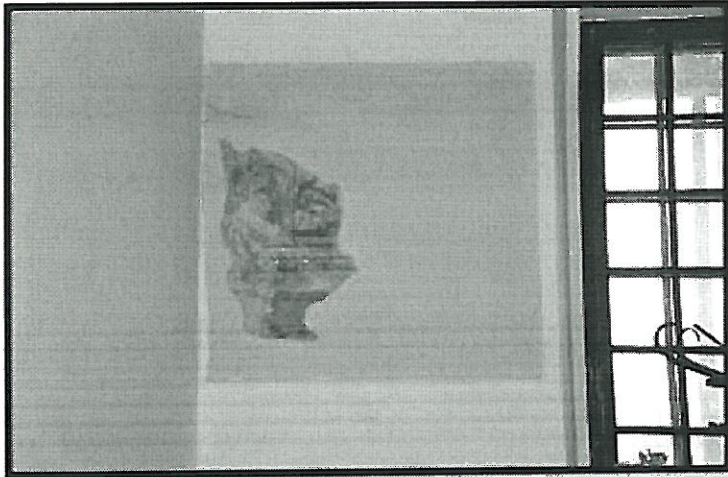

płycinie.

strumienia, nieco za nimi widoczne łódzie. Tło pejzażowe z wysokimi drzewami o wątych konarach. Kolorystyka ciepła, pastelowa, rozbielona. Drugie malowidło o analogicznej stylistyce i kolorystyce również ukazuje dwie postaci stojące nad rzeką płynącą równolegle do dolnej krawędzi obrazu. W tle skalisty krajobraz z wysokimi drzewami uginającymi się pod naporem wiatru. We wnęce drzwiowej iluzjonistycznie malowane płyciny. Drzwi drewniane, jednoskrzydłowe, malowane na biało, dekorowane trzema kwadratowymi płycinami o złożonych brzegach. Drugie drzwi analogiczne, ale w

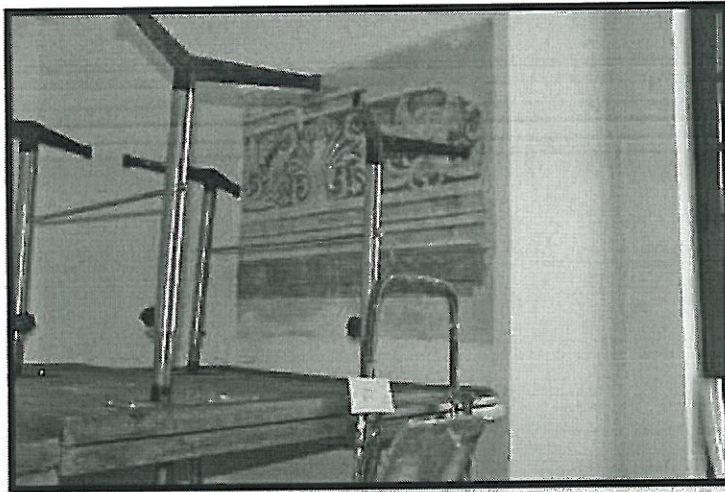
Pomieszczenie nr 3.20, II p.

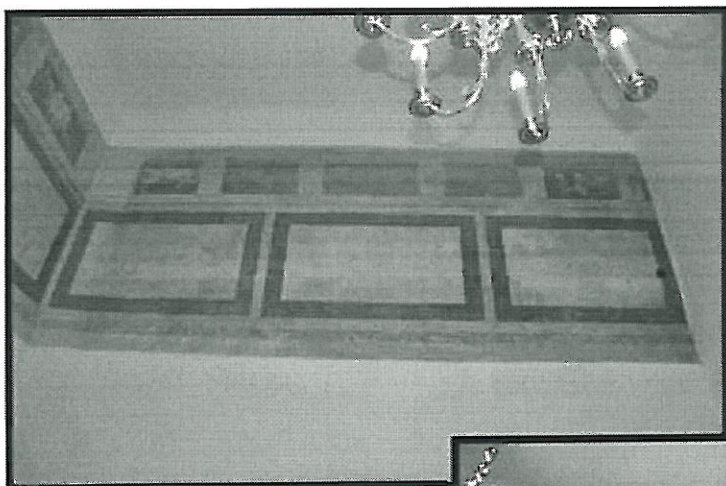
Niewielki fragment polichromii ścian z widocznym fryzem prawdopodobnie obiegającym środkową część ściany. Dekoracja ornamentalna, prawdopodobnie roślinna, trudna do odczytania.

Pomieszczenie nr 3.21, IIp.

Dwa fragmenty fryzu analogicznego jak w sali nr 3.12, 3.13, 3.15.

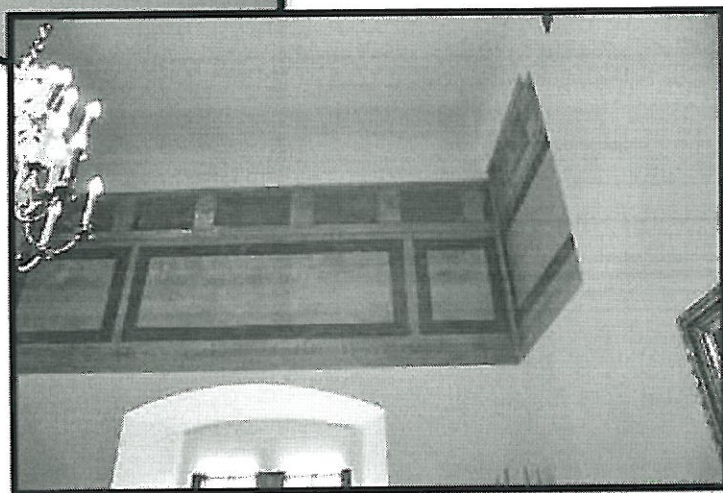

Pomieszczenie nr 2.10, I p.

Zachowana w dużej części polichromia obiegająca górne partie ścian. Dekoracja w formie dużych, prostokątnych, ciemno-bordowych ram. Poniżej wąski, czerwony pas dekorowany ornamentalną plecionką z motywami

przeplatających się okręgów oraz mniejszych prostokątów. W górnej części, iluzjonistyczna dekoracja naśladująca architekturę: profilowany gzyms, ponad którym czerwone, prostokątne prześwity z panopliami, w niektórych polach.

Pomieszczenie nr 2.13, I p.

(sala ze stropem kasetonowym)

Polichromia w formie fryzu obiegającego górne partie ścian. Na ciemno-czerwonym

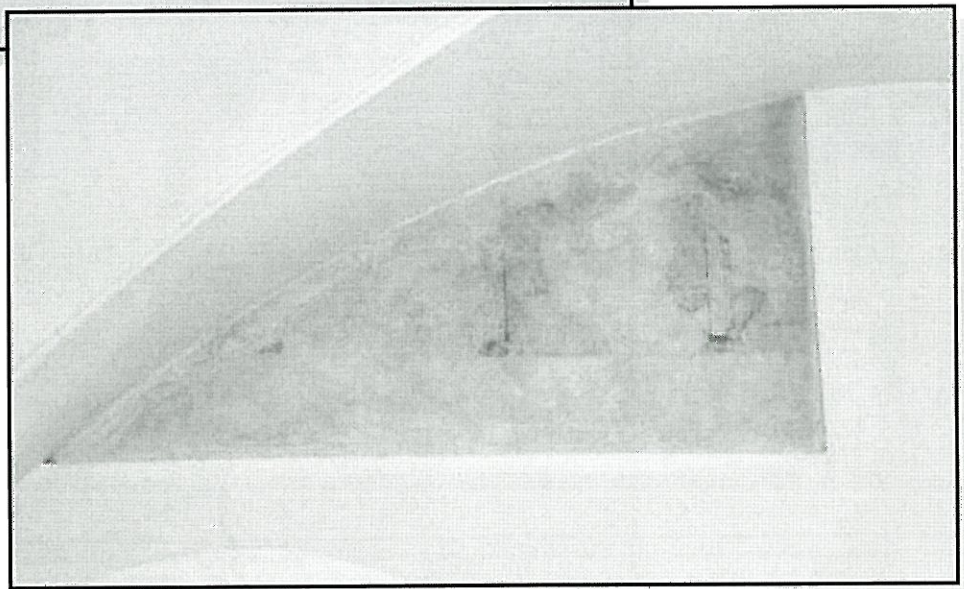

tle umieszczona symetryczna, stylizowana, zielona wić roślinna o przebiegu pasowym, wkomponowanymi kwiatami i motywem koron w typie otwartym. Ponad wnęką okienną umieszczony medalion z tarczą herbową z herbem Sulima. W otoku nieczytelny napis. Tło medalionu czarne/ ciemno-granatowe (?) Drugi medalion, na osi portalu, z herbem Jastrzębiec w ciemnym otoku (w literaturze wzmiankowane są jeszcze dwa inne medaliony z herbami: Odrowąż i Łabędź).

Pomieszczenie nr 2.18

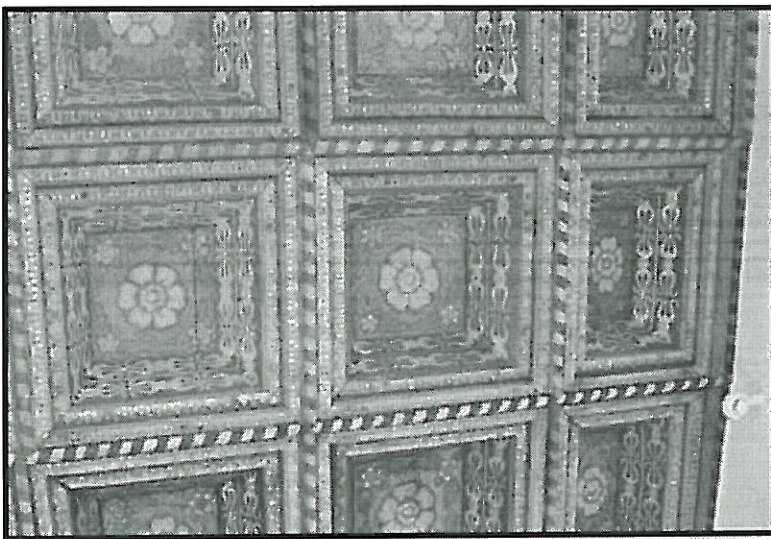
Dwa fragmenty polichromii zachowane szczątkowo w górnych partiach ścian. Pierwotnie kompozycja figuralna, obecnie ze względu na zły stan zachowania niemożliwa do odczytania.

Drewniane stropy

Pomieszczenie nr 2.13, I p.

Renesansowy (ok. 1520-26), polichromowany strop kasetonowy o profilowanych belkach. Kasetony o wykroju kwadratu z fazowanymi brzegami. Wewnątrz malowane na żółto rozety na jasno-błękitnym tle. W narożach mniejsze kwiaty z liśćmi. Na brzegach kasetonów zdwojona, symetryczna ornamentalna dekoracja na ciemno-brązowym tle. Profilowane brzegi belek dekorowane malowanym kimationem jońskim oraz motywem białobrązowych spiralnych pasów.

Pomieszczenia nr 1A.2, 1A.3, 1A.4

Trzy pomieszczenia na planie prostokąta, kryte drewnianymi stropami kasetonowymi na profilowanych belkach. Kasetony o kształcie prostokąta. Pozbawione dekoracji malarskiej.

II. HISTORIA OBIEKTU

W XIII wieku, na terenie obecnego zamku istniał rycerski gród - siedziba rodu Odrowążów- rezydencjonalny, będący zarazem ośrodkiem miejscowych włości. Gród chronił przeprawy przez Korzeniówkę na lokalnym szlaku Końskie-Wierzbica-Iłża. Jego pierwotny wygląd nie jest znany, wiadomo jedynie że zbudowano go na sztucznie usypanej wyspie umocnionej drewniano-ziemnymi konstrukcjami z sosnowych dranic wspartych drewnianymi palami, które otaczały drewnianą zabudowę mieszkalno-gospodarczą. Do następnej, słabo rozpoznanej fazy budowy grodu-zamku, należą XIV-XV-wieczne mury z nieregularnego kamienia ułożone na pionowo wbitych palach, których resztki znaleziono pod dziedzińcem. W dokumencie nadania praw miejskich z 1427 roku, budynek ten wymieniony jest jako *curia* rodu Szydłowieckich. Fundatorem zbudowania niewielkiego murowanego dworu, mógł być Jakub Szydłowiecki.

W latach 1470-1480 Stanisław Szydłowiecki, kasztelan żarnowski i radomski, wznosił murowany zamek złożony z budynku mieszkalnego, zwanego dworem i oskarpowanej wieży bramnej, połączonych murami obronnymi (początkowo mógł być to wał z częstokołem). Dojazd do strażnicy prowadził przez most stały i zwodzony. Dom mieszkalny zbudowany z kamienia, na planie prostokąta, miał na wszystkich czterech kondygnacjach po trzy pomieszczenia w jednym traktcie. W podziemiu pomieszczenia były sklepione, a na wyższych piętrach kryte drewnianymi stropami. W 1964 roku odsłonięto wschodnią elewację budynku. Widać w niej parę półkolistych wnęk opartych na kamiennym kroksztynie i dwa okienka w kamiennych obramieniach o ściętych krawędziach, które doświetlały klatkę schodową. Na

piętro wchodziło się od dziedzińca po drewnianych schodach zewnętrznych, podobnie na wieżę, poprzez ganek na murze obronnym. Od strony fosy znajdowały się małe wykusze, używane jako miejsca ustępowe. Budynek był tynkowany, a naroża miał malowane w szaroniebieskie bonie, malowana była też kamieniarka. We wnętrzach zachowały się odsacki, ślady po gniazdach belek stropowych i kamienne portale wyznaczające pierwotne poziomy kondygnacji, a w przyziemiu od strony dziedzińca – okna z kamiennych ciosów o ściętych narożach. Dwór spełniał funkcje mieszkalno-reprezentacyjne. Wieża bramna zbudowana z miejscowego kamienia, trzykondygnacyjna, wsparta czterema narożnymi skarpami, w przyziemiu ma przejazd z ostrołukowymi otworami bramnymi, sklepiona krzyżowo.

Po śmierci Stanisława Szydłowieckiego w 1493 roku, połowę miasta odziedziczył jego młodociany syn Mikołaj. Do około 1505 roku Szydłowcem zarządzał Jakub, starszy brat Mikołaja, który przez kilka lat przebywał na dworze królewicza Zygmunta. Pomiędzy 1514 a 1517 rokiem Mikołaj odkupił od swych krewnych odziedziczoną przez nich połowę Szydłowca i miejscowy zamek. Zaraz potem przedsięwziął wielką rozbudowę rodzinnego gniazda. Wzniesiono wówczas dwupiętrowe wschodnie skrzydło (główna część gmachu), wydłużono i dostosowano do niego gotycki dwór oraz wymurowano co najmniej dwie kondygnacje skrzydła zachodniego, które dostawiono do gotyckiej wieży bramnej. Czworoboczny dziedziniec został zamknięty od południa murem parawanowym oraz podniesiono go o około 1 metr i wyłożono brukiem. W reprezentacyjnej wschodniej części zamku umieszczono loggię widokową, która była jedną z pierwszych w Polsce realizacji tego rodzaju. Elewację budynku wschodniego i wieży obiegał kamienny gzyms malowany w kolorach czerwono-niebieskim oraz fryz w formie plecionki z rozetami wykonany w technice sgraffito, dekoracja sgraffitowa wypełniała też trójkątne szczyty tego skrzydła. Naroża budynków miały malowane bonie. Okna otrzymały kamienne obramienia o bogatych profilach i krzyżykowych podziałach.

Wokół stawu zamkowego, zgodnie z upodobaniami epoki, założono zwierzyniec. W ciągu około dziesięciu lat powstała wspaniała rezydencja utrzymana w nowym wówczas stylu renesansowym, godna podskarbiego wielkiego koronnego, którym w 1515 roku został Mikołaj, uprzednio kasztelan sandomierski i radomski. Na zewnątrz fosy na północny zachód od zamku znajdowały się gospodarcze zabudowania Podzamcza. Przebudowa zamku pozbawiła go funkcji obronnych.

Zewnętrznej okazałości wczesnorenesansowej rezydencji odpowiadały wnętrza wyposażone w bogato profilowane portale, belkowo-kasetonowe głęboko profilowane stropy wczesnorenesansowe, polichromowane stropy z kasetonami podwieszonymi między belkami, malowane fryzy, piece z wielobarwnych kafli pokrytych dekoracją geometryczno-roślinną i ceramiczne posadzki złożone z kwadratowych, dwubarwnych płytek polewanych. Zachowana kamieniarka świadczy, iż prace na zamku prowadzono w kilku fazach i wykonywały je różne warsztaty budowlano-kamieniarskie. Do najwcześniejszych należą okna w elewacji południowej skrzydła wschodniego i w wieży z późnogotyckimi motywami kryształów i laski oplecionej taśmą. Dekoracja okien i portali w formie skręconego sznura, kimationu, ząbków i dzbanuszków ma charakter wczesnorenesansowy. Należą do nich również bezgzymsowe portale z herbem Odrowąż na czerwono malowanej tarczy. Na jednym z obramień okna w trzeciej kondygnacji starego budynku zachowała się wykuta łacińska inskrypcja, stanowiąca parafrazę pierwszego wersu Psalmu 71 z Księgi Psalmów Starego Testamentu (*W Tobie Panie mam nadzieję, niech nie będę pohańbiony na wieki*).

W 1548 roku dobra szydłowieckie, wraz z zamkiem, przeszły w posiadanie Radziwiłłów, poprzez małżeństwo córki Krzysztofa, Elżbiety, z Mikołajem "Czarnym" Radziwiłła z linii nieświesko-ołyckiej. Pierwsi Radziwiłłowie rzadko i krótko bywali w Szydłowcu, w zamku rezydował jedynie pański namiestnik. Nowi właściciele miasta "hrabiowie na Szydłowcu" również dokonali przebudowy i rozbudowy zamku. Szczególna rola w modernizacji rezydencji przypadła urodzonemu w Ćmielowie Mikołajowi Krzysztofowi Radziwiłłowi, który dziedzicząc hrabstwo szydłowieckie okazywał dla Szydłowca szczególne zainteresowanie, o czym świadczą jego częste pobyty w mieście.

Śladem pierwszych prac była płyta żeliwna do kominka z datą 1585, ostatnia wzmianka o niej pochodzi z 1936 roku oraz portale w sieni na I piętrze skrzydła wschodniego. Jednak główne prace rozpoczęły się w 1600 roku, kiedy Radziwiłł skierował do Szydłowca Kaspra Fodygę i jego współpracownika Hanusza, zatrudnionych wcześniej przy budowie zamku w Nieświeżu. W pracach warsztatu budowlano-rzeźbiarskiego wzięli udział Jan Poniatowski i Sebastian Młoski; ich sygnatury i data 1602, odkryte w latach 1969-1972 na filarach w pomieszczeniach parteru i I piętra poświadczają budowę sklepień. Usunięto wówczas renesansowe stropy oraz malowane fryzy (ich resztki zachowały się w pachach sklepiennych sieni na piętrze).

Poprzez dostawienie od strony dziedzińca wieżyczki z klatką schodową zmieniono komunikację w najstarszej części zamku, a poprzez narożne ganki uzyskano połączenie ze

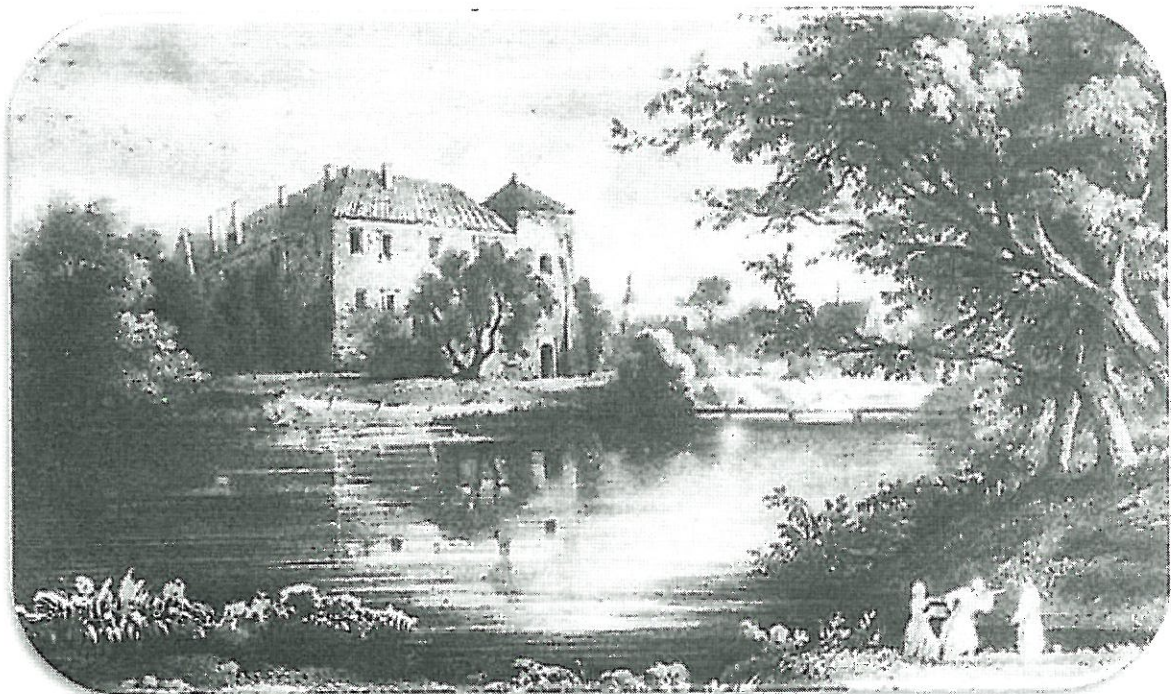
skrzydłem wschodnim. Reprezentacyjny charakter tego skrzydła podkreślono loggią założoną między komunikacyjnymi wieżyczkami, zaś w narożnikach budynku wschodniego wzniesiono bastiony, które na poziomie II piętra pełniły funkcję tarasów widokowych. Jeden z nich skierowany był na Stare Miasto z kościołem farnym i ratuszem, drugi na Skalkę i Składów z kościołem szpitalnym. Na parterze, po prawej stronie środkowej sieni, znajdowała się wielka sala kuchenna ze sklepieniem wspartym na filarze, której odpowiadała na piętrze komnata z kominkiem w architektoniczno-rzeźbiarskiej oprawie z herbem Radziwiłłów, na najwyższej kondygnacji mieściły się prywatne apartamenty. Zapewne w tym czasie wzniesiono nowe, trzykondygnacyjne skrzydło zachodnie (przy budowie, którego wykorzystano mur obronny), z klatką schodową po środku i dwoma pomieszczeniami po bokach, na parterze sklepiionymi. Na piętrze, poprzez salę oświetloną podwójnym oknem, wchodziło się do kaplicy w wieży bramnej, w której w 1608 roku, wykuto wnękę na ołtarz, wyposażony przez Radziwiłła w krucyfiks i lichterze. Z północno-zachodnim pomieszczeniem, prawdopodobnie skarbcem, sąsiadował wąski korytarzyk prowadzący do wzniesionego w tym czasie łącznika ze starym budynkiem i do latryny. Uwieńczeniem Mikołaja Radziwiłła inwestycji był monumentalny portal wejściowy w formie arkady z parą kolumn po bokach. W bogato rzeźbionym kartuszu herbowym podtrzymywanym przez lwy, na tarczy z orłem radziwiłłowskim wykuto herby Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła: Trąby, Odrowąż – herb otoczony wężem pożerającym własny ogon, Tarnawa (babki macierzystej), Dąbrowa (babki ojczystej).

Po śmierci Mikołaja prace na zamku od około 1618 roku, kontynuował kanclerz litewski Albrycht Władysław Radziwiłł. Do 1624 roku, budową kierował budowniczy Jan Herbek, obywatel Szydłowca. Pomieszczenia I i II piętra połączono wówczas amfiladą, a otwory drzwiowe opatrzone kamiennymi portalami z lustrami pod gzymsem. Zmieniono także okna II piętra wprowadzając piaskowcowe obramienia z uszakami, bez krzyżkowych podziałów. Jednolity wygląd nadał zamkowi fryz sgraffitowy pod gzymsem, powtórzony na wszystkich elewacjach. Sien na parterze skrzydła północnego oraz kaplicę ozdobiono sztukaterią. Ściany kaplicy wieńczy fryz pokryty dekoracją roślinną a kopułę zdobią profilowane gzymsy palmetowe, zebra w układzie promienistym i motywy serca; w narożnikach znajdowały się drewniane tarcze herbowe Albrycht Władysława i jego żony. Ołtarz w kaplicy przeniesiono ze ściany wschodniej na południową, naprzeciw łoża w ozdobnym obramieniu z piaskowca, dostępnej z 2 piętra skrzydła zachodniego. Twórcą polichromii w kaplicy był prawdopodobnie Tomasz Regius, którego ślady malarstwa istniały do czasów ostatniego

remontu, choć pierwsze prace na zamku, mógł wykonać zmarły w 1623 roku malarz Jan Gładkowski. Prace na zamku zakończono w 1629 roku, co poświadcza tablica dodana przez Albrychta Radziwiłła w portalu.

Mikołaj Radziwiłł, pułkownik wojsk litewskich oraz jego żona Maria z Gawdzickich, mieszkający w zamku od 1788 roku, dokonali nowego urządzenia wnętrza na II piętrze skrzydła wschodniego. Od południa mieściły się apartamenty mieszkalne, od północy zaś wielki salon. Wnętrza otrzymały dekorację malarską oraz wystrój sztukatorski, wprowadzono kominki, piece i ozdobne posadzki w tafle i trójkąty. Komunikację między piętrami zapewniły schody przebite przez sklepienie. Być może w tym czasie przesunięto na obecne miejsce w skrzydle wschodnim portal wejściowy oraz wybudowano wielką klatkę schodową z 67 stopniami wokół modrzewiowego słupa, prowadzącą z sieni na piętro i widoczną na najstarszym planie zamku z 1848 roku. Portal wejściowy pokazuje akwarela Józefa Szermentowskiego pod tytułem "Dziedziniec Zamku w Szydłowcu". Po bezpotomnej śmierci ostatniego Radziwiłła z linii Mikołaja – Macieja, Szydłowiec kupiła w drodze licytacji w

1802 roku Anna Sapieżyna, która kontynuowała urządzenie wnętrza zamkowych. Ich śladem jest empirowa dekoracja saloniku w apartamencie mieszkalnym na II piętrze skrzydła wschodniego. W 1828 roku Anna Sapieżyna odsprzedała rządowi Królestwa Polskiego dobra szydłowieckie wraz z zamkiem. Zamek, który wszedł w skład dóbr rządowych, niszczał od lat trzydziestych XIX, zamierzano urządzić w nim fabrykę sukna lub szkołę. W 1847

przeniesiono wyposażenie kaplicy zamkowej do kościoła św. Zygmunta. Zamek był częściowo zamieszkały i użytkowany na Skład Zbożowy Dzierżawcy Dóbr Rządowych. W roku 1863 zamek przeszedł pod zarząd Mortiza Engemana, który urządził tu skład piwa. Podczas wojny w roku 1915 zdjęto dachówkę, aby pokryć nią kościół farny. W roku 1919 powołano komitet opieki nad zabytkami w Szydłowcu, w skład, którego weszli przedstawiciele Rady Miejskiej wraz z burmistrzem, dozór kościelny, architekt powiatowy oraz konserwator okręgu radomskiego. Zamek uznano formalnie za zabytek w 1922 roku. Budynek, dzierżawiony przez Edmunda Engemana, był bliski ruiny. Nieszczelne dachy, łatanie gontem i blachą, spowodowały zawalenie się stropów II piętra i uszkodzenie sklepień. Zamek był zagruzowany, pozbawiony stolarki i oszklenia, posadzek i podłóg. Bieżącym remontom poddawano tylko skrzydło zachodnie, w którym na parterze były magazyny, a piętro wykorzystywano jako salę teatralną oraz na zabawy obywatelskie i straży ogniowej. Społeczną opiekę nad zamkiem sprawowało Towarzystwo Gimnastyczne "Sokół", dzięki któremu w 1927 ze środków rządowych wykonano prace remontowe. Po przejściu przez Skarb Państwa, zamek wydzierżawiono na cele kulturalno-oświatowe Stowarzyszeniu "Związek Strzelecki" (lata 1933-1938). Naprawiono wówczas wiązania dachowe i gzymsy, dachy pokryto dachówką, usunięto gruz, wygrodzono teren dawnego zwierzyńca. Przejściem zamku zainteresowany był radomski oddział PTK, który zamierzał urządzić w nim muzeum regionalne, dokumentujące kulturę ludową powiatów opoczyńskiego i koneckiego oraz dzieje miast prywatnych w regionie sandomierskim.

Zdewastowany i użytkowany niezgodnie ze swym charakterem od przeszło 100 lat, zamek poddano gruntownym pracom konserwatorskim. Prace rozpoczęto w latach 1950-1952 od rekonstrukcji loggii frontowej i nowych schodów zewnętrznych, następnie odremontowano skrzydło zachodnie i wieżę, w przyziemiu której odtworzono sklepienie krzyżowe. Dokonano wówczas odkrycia belkowo-kasetonowych stropów w najstarszej części zamku. Główne prace remontowe i adaptacyjne przeprowadzono w latach 60. i 70. XX wieku, poddając konserwacji m.in. zabytkową kamieniarkę portali i okien oraz polichromie. Zrekonstruowano też zewnętrzne sgraffita i częściowo strop kasetonowy oraz malowane fryzy.

W odremontowanym skrzydle zachodnim zamku, oddanym do użytku w połowie 1963 roku, otwarto dom kultury a w 1970 roku swoje miejsce na zamku znalazła biblioteka publiczna. Od roku 1965 pracowała na zamku Międzywojewódzka Pracownia Konserwacji Dzieł Sztuki, wykonując konserwację muzealiów i zabytków ruchomych z województw kieleckiego i

radomskiego. W 1968 roku pomieszczono również Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych. Muzeum otwarte w maju 1975 roku, stało się pierwszą w Europie placówką specjalistyczną, obejmującą swym zasięgiem obszar jednego kraju.

III. TECHNIKA WYKONANIA

Elewacje zewnętrzne i wewnętrzne

Architektura zamku to ściany murowane w wątkach ceglanych i kamiennych z użyciem miejscowego piaskowca, ale także dużych głazów granitowych na zaprawach wapiennych. Ściany elewacji i pomieszczeń zamku pokryto **wyprawami mineralnymi** i opracowano **farbami wapiennymi**. Dach przykryto dachówką ceramiczną.

Ściany elewacji zewnętrznych i elewacji dziedzińca dekorowano **fryzem sgraffitowym**

Jest to technika malarska polegająca na nakładaniu kolejnych, kolorowych warstw tynku (jak w tym przypadku) lub kolorowych glin i na zeszkrobywaniu fragmentów warstw wierzchnich. Poprzez odsłanianie warstw wcześniej nałożonych powstaje dwu- lub wielobarwny wzór.

Technika sgraffito znana była w starożytności, popularna w okresie renesansu. Sgraffito bywa też stosowane współcześnie; trwałość wszelkich rozwiązań sgraffitowych stale się obniża z powodu wzrostu ilości związków węgla w atmosferze, które wraz z wodą opadową tworzą cząstki kwasu węglowego. Niszczy on powierzchnię tynków, a tym samym sgraffito; przeciwdziała się temu stosując dodatkowe warstwy ochronne - krzemianowe lub woskowe.

Kamienny detal architektoniczny – obramienia okien, portale, wsporniki, tralkowe balustrady, nawierzchnie balkonów, gzymsy wykonano z miejscowego **piaskowca szydłowieckiego**.

Piaskowce szydłowieckie są najpospolitszą odmianę piaskowców jurajskich w Polsce. Zaliczane są do serii drzewickiej o ogólnej miąższości do 180 m. Białe, jasnokremowe lub jasnoszare piaskowce zostały osadzone w śródlądowych rozlewiskach środkowego liasu (dolna jura – 210-180 mln lat temu). Są dobrze wysortowane, na ogół drobnoziarniste o lepiszczu krzemionkowym lub krzemionkowo-ilastym. Skała jest dobrym kamieniem ciosowym, występującym w ławicach o grubościach do kilku metrów. Piaskowce są łatwe w eksploatacji, nie są też trudne w obróbce.

Portal z kartuszem herbowym w wejściu do skrzydła wschodniego zdobi marmurowa płyta z inskrypcją prawdopodobnie złożoną.

W elewacjach występują także elementy drewniane – stolarka okienna i drzwiowa, całkowicie wymieniona w okresie powojennym, a także elementy metalowe – fasowania blacharskie, rynny i rury spustowe, piękne dekoracyjne żygacze z blachy miedzianej. Obecnie wtórne pokrycie dachówką (różną) uzupełnione jest miejscami gontem i blachą miedzianą.

Zabytkowe elementy wnętrza podlegające ochronie

Portale, kominki, polichromie, dekoracje stiukowe, drewniane stropy w tym polichromowany. Miejsca występowania elementów chronionych zaznaczono w dokumentacji rysunkowej.

Elementy kamienne - portale w przejściach pomieszczeń na wszystkich kondygnacjach, okładzina filarów, głowice i bazy pilastrów, kominki, otwory strzelnicze, wnęki

Wszystkie elementy kamienne zdobiące pomieszczenia zamkowe wykute zostały z miejscowego piaskowca, opracowane dłutami kamieniarskimi i materiałami ściernymi.

W przypadku elementów wymienionych w ramach konserwacji przeprowadzonej w latach 70-tych do ich wykonania wykorzystano także piaskowiec szydłowiecki. Pierwotnie kamień spoinowano na zaprawach wapienno-piaskowych. Na oryginalnych elementach kamiennych portali zachowały się ślady czerwonej monochromii.

Polichromie

Większość zachowanych dekoracji malarskich to konserwowane w latach 60 tych renesansowe fryzy w dekoracji pomieszczeń II piętra, wykonano w technice fresku. Malowidła eksponowane są fragmentarycznie. Całkowicie zrekonstruowane zostały malowidła w pomieszczeniu nr 3.26, IIp. Rekonstrukcje wykonano na spoiwach kazeinowych, punktowania w technice tempery (dokumentacja powykonawcza PKZ, pracownia konserwacji malarstwa mgr Maria Orthwein)

Odnosnie technik wykonania pozostałych dekoracji malarskich brak dokumentacji konserwatorskich – prawdopodobnie wykonano je w technice farb wapiennych.

Dekoracje stiukowe sklepień

Zdobia sklepienia dawnej kaplicy, oraz salę parteru (p. 1.8) obecnie wykorzystaną na kawiarnię. Wykonane zostały z masy stiukowej na bazie gipsu, wapna i piasku, sposobem opracowania i kolorystyką nawiązują do dekoracji kamiennych wykutych z piaskowca.

Drewniane stropy w tym polichromowany (pomieszczenia 1A.2, 1A.3, 1A.4, polichromowane 2.13)

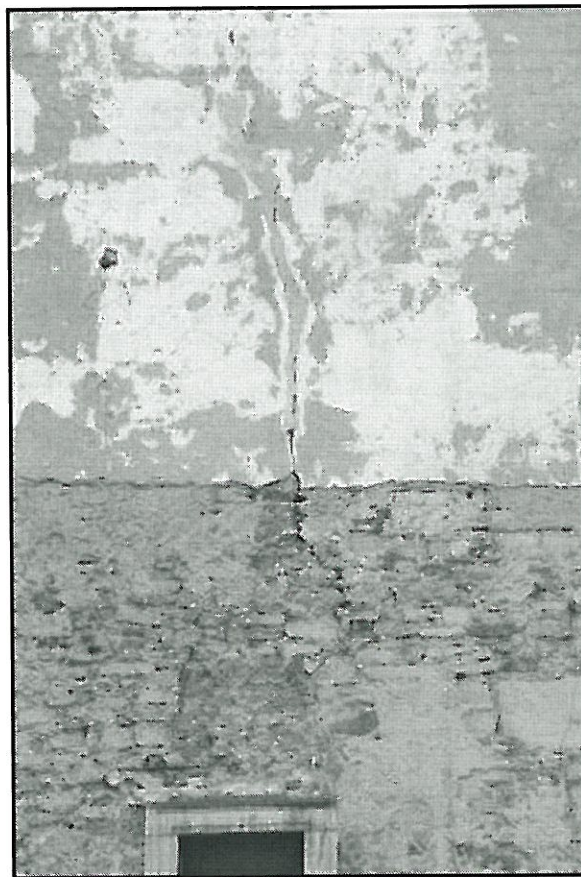
Niestety brak dokumentacji konserwatorskich opisujących rodzaj użytego drewna i technologii wykonania dekoracji malarskiej.

IV. STAN ZACHOWANIA OBIEKTU

Elewacje zewnętrzne i wewnętrzne

Tynki

Stan zachowania wyprawy tynkowej wykonanej w latach siedemdziesiątych w ramach głównego remontu zamku zachowały się w stanie katastrofalnym. Zachowana jest ona w stanie szczątkowym, na większości ścian ze względu na szybko postępującą korozję i osypywanie się zasolonych tynków zostały one skute do wysokości 2 metrów i więcej. Tam gdzie pozostawiono je na ścianie widać głęboką degradację tej warstwy w postaci odspojień, spękań i osypywania się. Prawdopodobnie położona w czasie tego remontu warstwa tynku charakteryzowała się zbyt niskimi parametrami paroprzepuszczalności co wraz z

niedostateczną ochroną przed wodami opadowymi powodowało wysolenia. Ponadto efekt destrukcji pogłębia luszcząca się warstwa malarska.

Elewacja zachodnia zewnętrzna wraz z wieżą bramną otrzymała całkowicie nową wyprawę w 1999r. i jej stan mimo wielu odspojień i drobnych spękań jest znacznie lepszy. Na tej ścianie w niewielkich ubytkach mechanicznych widać, że tynki zazbrojono siatką co zapewne uchroniło je przed większą destrukcją. Jednakże i tutaj jak i na pozostałych elewacjach występuje zjawisko korozji biologicznej, której sprzyja utrzymujące się zawilgocenie części cokołowych. Brak izolacji przeciwwilgociowych sprzyja stałemu procesowi podciągania kapilarnego i kumulowania wody w obrębie murów.

Wątki kamienne i ceglane

Pozbawione osłony w postaci wyprawy tynkowej (po skuciu tynków) wątki kamienne i ceglane murów ulegają powolnej korozji. Przypowierzchniowe warstwy cegieł lasują się, spoina wykrusza, pojawiają się naloty biologiczne.

Sgraffito

Ten rodzaj dekoracji znajduje się w bardzo różnym stanie zachowania. Sgraffito zdobiące elewację zachodnią - konserwowane w 1999r. znajduje się ogólnie w dobrym stanie. Miejscowe zabrudzenia, czy spękania wynikają z zewnętrznej ekspozycji dekoracji.

Natomiast sgraffitowy fryz na pozostałych elewacjach uległ głębokiej destrukcji do zanikania czytelności włącznie - na szczytowych partiach ryzalitów w elewacji północnej i

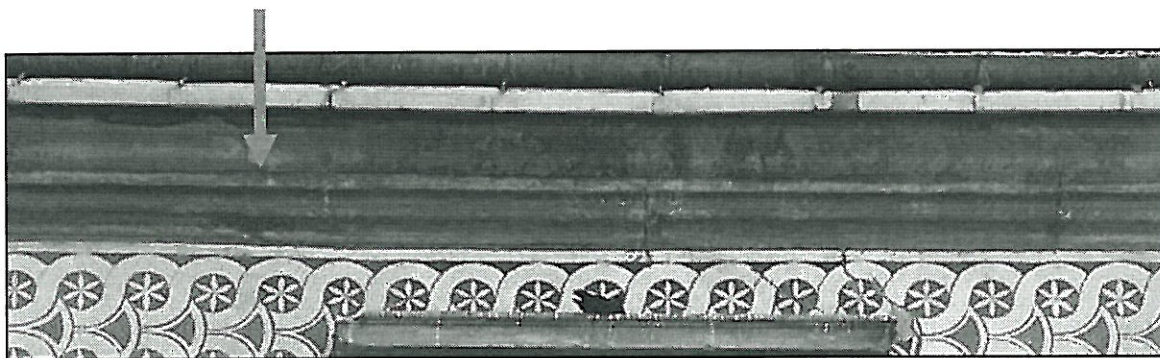

południowej. Ze względu na brak rusztowań trudno precyzyjnie ocenić stopień degradacji barwionych zapraw w tych partiach ścian. Na tych elementach oraz na pozostałych częściach elewacji widoczne są znaczne ubytki mechaniczne, miejscami odsłaniające wątki ceglane, bądź podkładowe warstwy tyku. Brak zabezpieczeń przeciw ptakom jest przyczyną zabrudzeń spowodowanych przez gołębie.

Sztukaterie – gzyms koronujący

Profilowany gzyms wykonany na zaprawach mineralnych (trzcina – cegła ceramiczna) posiada liczne ubytki mechaniczne odsłaniające cegłę, ponadto pokryty jest siatką spękań i w wielu miejscach odspojony. Na zachodniej ścianie dziedzińca na gzymsie wieńczącym zachowała się czerwona monochromia, której stan wymaga interwencji konserwatorskiej. Na pozostałych ścianach opracowanie malarskie nie wyróżnia kolorem profili gzymsu.

Kamienny detal architektoniczny

Piaskowiec szydłowiecki, z którego wykonano wszystkie portale, obramienia okienne, wsporniki występujące w elewacjach jest kamieniem odpornym na korozję chemiczną, jednakże pożary (które miały miejsce w przeszłości), brak odpowiednich zabezpieczeń przeciwwilgociowych, coraz bardziej zanieczyszczone środowisko powodowały liczne uszkodzenia kamieni. Ponadto w ramach wykonanej w latach 70-tych renowacji wymieniono najbardziej zdestruowane elementy kamieniarki zastępując ją nowo wykutymi z kamienia tego samego rodzaju przyjmując koncepcję zróżnicowania nowych elementów i starych poprzez opracowanie dłutami kamieniarskimi powierzchni rekonstruowanych elementów. Oryginalne detale kamienne konserwowano zachowawczo pozostawiając profile kamienne z ubytkami.

Obecnie stan zachowania kamieniarki jest zróżnicowany. Tam gdzie brakło, bądź uległy zniszczeniu ofasowania blacharskie gzymsów nadproży, kamień jest zawilgocony i widoczne są na nim ślady korozji biologicznej. Wszystkie elementy kamienne oryginalne pokryte są warstwą brudu utrudniającego właściwy proces oddychania kamienia. Elementy kamienne mają osłabioną strukturę i pudrującą się powierzchnię. Ponieważ w dokumentacjach z czasów remontu przechowywanych przez administrację zamku nie znaleziono informacji odnośnie impregnacji oryginalnych elementów, można przypuszczać, że impregnacja strukturalna nie została wykonana, co będzie można stwierdzić po ustawieniu rusztowań. Ślady czerwonej monochromii występujące na oryginalnych elementach

zachowane są szczątkowo.

Wymienione elementy kamienne zachowane są w lepszym stanie, choć i tutaj warstwa brudu przykrywa kamień, natomiast spoinowanie i uzupełnienia wykonane w kitach nie są scalone i miejscami niewłaściwie opracowane. Takie elementy kamienne jak tralki i pochwyty balustrady pokryte są grubym kożuchem biologicznym. Tutaj także występują miejscowe pęknięcia, a w przypadku balustrady bastionu w

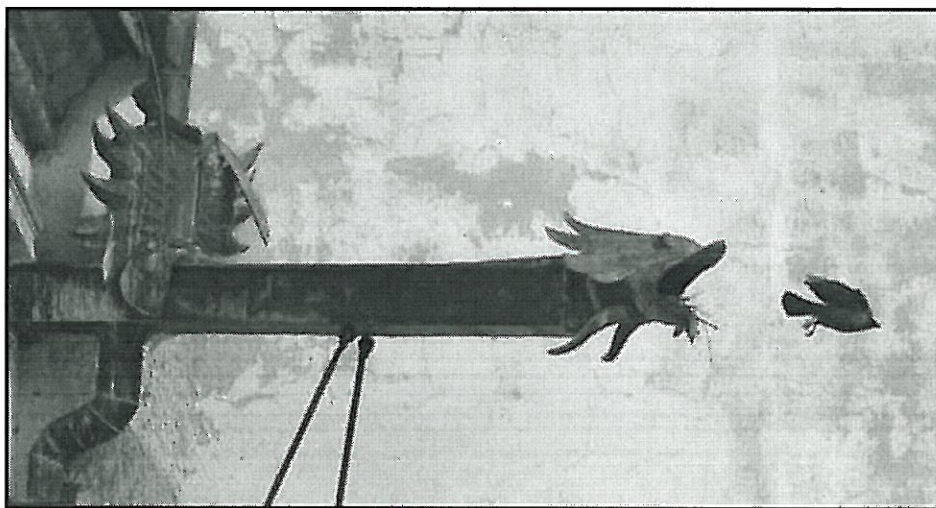
narożniku płn.-wsch. lekkie obłuzowanie elementów tralek i pochwyty.

Płyta marmurowa z inskrypcją kutą , prawdopodobnie złożoną (w dekoracji barokowego portalu na dziedzińcu) jest zachowana w całości, jednak marmur w ekspozycji zewnętrznej pokrywa się nalotem gipsowym, tak więc i w tym przypadku mamy do czynienia z zasłepioną powierzchnią kamienia i słabą czytelnością inskrypcji.

Obróbki blacharskie

Obróbki blacharskie pasa nad gzymsem wieńczącym , rynny , rury spustowe wykonano z blachy miedzianej i wymagają kontroli po ustawieniu rusztowań . Obróbki blacharskie nad kamiennymi gzymсами okien wykonane z blachy stalowej ocynkowanej są w znacznym stopniu skorodowane, niektóre całkowicie zerwane, w niektórych miejscach fasowania w ogóle nie występują.

Dekoracyjne żygacze w większości zachowane są w dobrym stanie, wymagają niewielkich napraw i bieżących pielęgnacji ze względu na gnieźdzące się w nich ptaki.

Stolarka okienna i drzwiowa

Całkowicie wymieniona w ramach powojennych remontów stolarka okienna i drzwiowa jest stylistycznie niedopasowana do obiektu, a jej stan zachowania wymaga interwencji. Ponieważ nie jest ona przedmiotem opracowania w niniejszej dokumentacji jedynie sygnalizuje się problem właściwego wykonania stolarki jako ważnego elementu wystroju elewacji i wnętr zamkowych.

Zabytkowe elementy wnętrza podlegające ochronie

Elementy kamienne (portale, kominki, okładzina filarów, głowice pilastrów, bazy)

Wykute z piaskowca portale, kominki, obramienia wnek, głowice i bazy pilastrów zachowane są w różnym stanie. Oryginalne elementy posiadają liczne ubytki mechaniczne formy rzeźbiarskiej powstałe w przeszłości, drobne pęknięcia, oraz wtórne nawarstwienia w postaci kitów i warstwy brudu. Ślady czerwonej monochromii zachowane są szczątkowo. Ponadto zastosowane w przeszłości metody czyszczenia elementów kamiennych przy użyciu wody i środków chemicznych spowodowały uaktywnienie związków żelaza i tym samym pojawienie się wybawień na powierzchni kamienia w postaci czerwonych smug. Podobnie jak w przypadku ekspozycji oryginalnej kamieniarki zewnętrznej tak i tutaj przyjęto zasadę konserwacji zachowawczej, bez rekonstrukcji ubytków formy rzeźbiarskiej i czerwonej monochromii.

Wymienione w ramach powojennych renowacji elementy kamienne zachowane są w dobrym stanie technicznym – ze śladami użytkowania jakim ulega obiekt ogólnie dostępny; przede wszystkim są to zabrudzenia zwłaszcza partiach cokołowych (dotyczy portali i filarów).

Najgorzej zachował się portale zdobiące klatkę schodową w skrzydle północnym. Widać tu znaczne ubytki mechaniczne, pęknięcie nadproża, zniszczone progi, zachlapania farbami powstałe przy malowaniu ścian. Obecnie nieestetycznie wyglądają też wykonane w przeszłości uzupełnienia i spoinowanie.

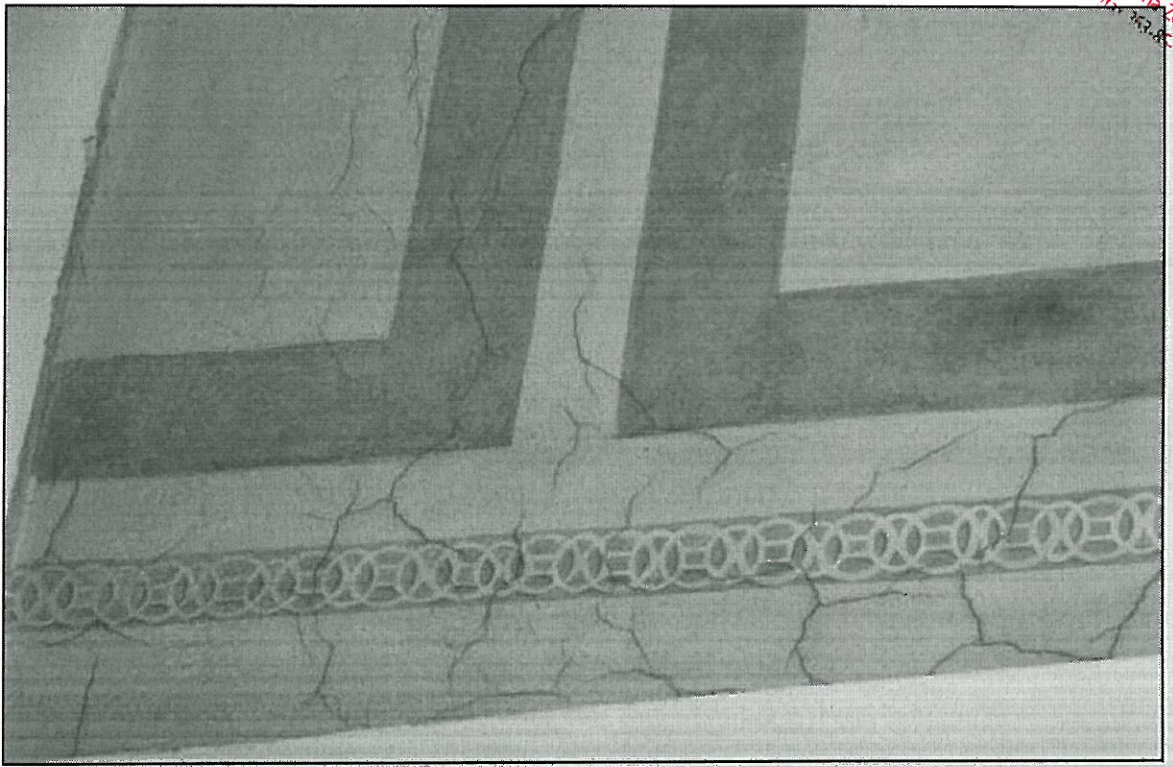
Dekoracje malarskie

Wszystkie eksponowane we wnętrzach rodzaje dekoracji malarskich – fryzy, polichromie w „pokoju zielonym”, fragmenty malowideł w pomieszczeniach skrzydła północnego i wschodniego były konserwowane w latach 60-tych. Wówczas przyjęto zasadę eksponowania jedynie zachowanych fragmentów, uzupełniając ubytki wyraźną kropką. W pełni zrekonstruowano jedynie powtarzalne elementy „pokoju zielonego”.

Pełny stan zachowania dekoracji będzie możliwy do oceny po ustawieniu rusztowań. To co widoczne w przypadku wszystkich polichromii to przykrywający je woal kurzu i brudu, miejscowe złuszczenia, przetarcia i pęknięcia.

Fragmenty renesansowych fryzów w pomieszczeniach skrzydła północnego namalowane są na tynkach miejscami odspojonych od podłoża. Ciemniejsze plamy występujące na oryginalnych partiach fryzu mogą wynikać z nie doczyszczenia tych partii, bądź miejscowych zawilgoceń.

Klasycystyczny fryz w pomieszczeniu nr 2.10, jest mocno popękany i zabrudzony.

Podobnie malowidła dekorujące pomieszczenie nr 3.26, przecinają liczne pęknięcia, na suficie widoczny jest spory zaciek, a polichromie przy oknach i grzejnikach są uszkodzone mechanicznie.

Wszystkie odsłonięte dekoracje malarskie wymagają interwencji konserwatorskiej.

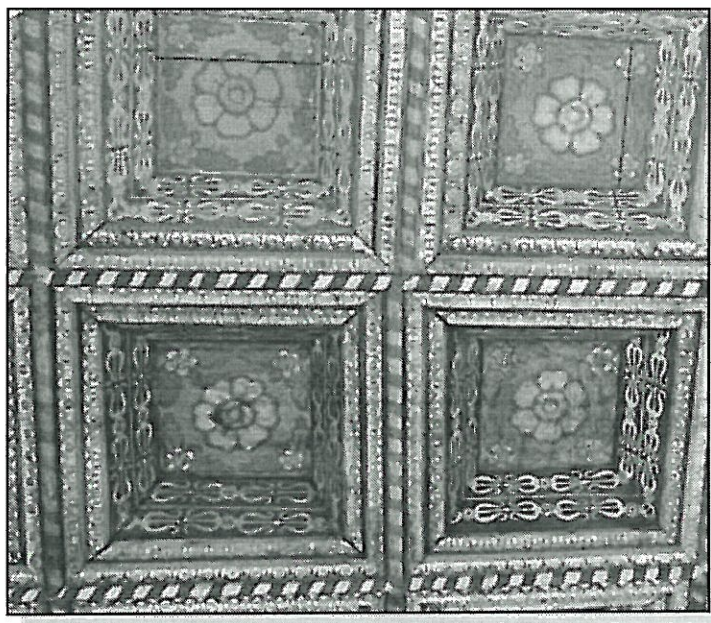
Dekoracje stiukowe

Dekoracje stiukowe sklepień kaplicy i sieni zachowane są w komplecie. Nie widać większych ubytków mechanicznych. Natomiast sklepienia sieni szpecą wyraźne ciemne plamy zawilgoceń, obecne także w kaplicy choć w mniejszym zakresie. Dekoracje stiukowe przykrywa warstwa brudu i pajęczyn utrudniająca dokładną ocenę stanu zachowania. Stabilność dekoracji stiukowej, ewentualnych zagrożeń - odspojień, pęknięć możliwa do ustalenia po ustawieniu rusztowań i wstępnym oczyszczeniu z luźnych nawarstwień.

Drewniane stropy

W oględzinach z dołu widać rozszczelnienia desek i zacieki w kilku kasetonach. Ponadto w narożnikach pajęczyny i na całości warstwa kurzu.

V. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Zamek w Szydłowcu (dawna gotycko-renesansowa rezydencja rodu Szydłowieckich i Radziwiłłów oraz księżnej Anny Sapieżyny) jest jednym z głównych zabytków Szydłowca, jest wpisany w rejestr zabytków pod nr. 19/A/47 z 11.02.1947 r., 394 z 23.06.1967 r., 161/A z 18.03.1982 r. i podlega ochronie konserwatorskiej.

Obecny stan zachowania elewacji oraz wnętrz przemawia za wykonaniem pełnej, kompleksowej konserwacji zamku w Szydłowcu.

Interwencja konserwatorska podjęta we właściwym czasie pozwala odpowiednio zareagować na rozpoczęte i postępujące procesy zniszczenia, zahamować je i wyeliminować przyczyny, a współczesne możliwości techniczne pozwalają podejmować działania, które chronią i zabezpieczają substancję zabytkową w sposób właściwy i nieinwazyjny.

Podstawowym celem planowanych prac będzie powstrzymanie procesów korozyjnych i destrukcyjnych, doprowadzenie obiektu do dobrego stanu technicznego i estetycznego.

Określenie budowy technologicznej, a przede wszystkim rozpoznanie zasięgu występowania i stanu zachowania wszystkich warstw chronologicznych możliwych do wykonaniu bezpośrednio z rusztowań, jest najważniejszym działaniem świadomego podejścia konserwatorskiego przed przystąpieniem do jakichkolwiek działań technicznych.

Należy dokładnie rozpoznać przyczyny zniszczeń i je wyeliminować lub w znacznym stopniu ograniczyć, ponieważ będzie to warunkowało prawidłowy stan zachowania tynków i powłoki barwnej [np. sprawdzić i naprawić szczelność dachów!]. Będzie to możliwe po ustawieniu rusztowań.

Wszystkie prace konserwatorskie powinny być wykonywane pod kierunkiem dyplomowanego konserwatora zabytków, a firma prowadząca remont posiadać praktykę i zezwolenia na wykonywanie prac przy obiektach zabytkowych.

- Stosowane materiały i technologie muszą spełniać wymagania techniczne, normowe, estetyczne i użytkowe, posiadać stosowne atesty, aprobaty, certyfikaty zgodne z obowiązującymi przepisami.
- Działania dodatkowe wynikłe w trakcie prac konserwatorskich, a nie ujęte w niniejszym programie powinny być rozstrzygnięte w wyniku zwołania komisji konserwatorskiej po uprzednim powiadomieniu odpowiednich Urzędów Konserwatorskich.
- Przed rozpoczęciem prac należy wykonać dokumentację fotograficzną stanu zachowania. Wszystkie etapy prac powinny być dokumentowane fotograficznie.
- Wykonawcy powinni prowadzić dziennik prac konserwatorskich.

Przy opracowywaniu założeń i formułowaniu programu konserwatorskiego oparto się o autorskie rozpoznanie obiektu oraz dokumentację opracowaną w latach 70 – tych przez Miejskie Biuro Projektów w Krakowie (Ekspertyza konserwatorska).

Mając na uwadze obecny stan zachowania obiektu rozważa się dwa warianty sposobu konserwacji :

1. Konserwację profilaktyczną, zachowawczą - mającą na celu wyeliminowanie przyczyn zniszczeń i przywrócenie obiektu do dobrego stanu technicznego, z uszanowaniem poprzedniej koncepcji konserwatorskiej z lat 50 i 60 tych XX w.
2. Konserwację pełną - uwzględniającą uzupełnienie i rekonstrukcję brakujących elementów kamieniarki i sgraffita, z wyłączeniem wewnętrznych dekoracji malarskich i wewnętrznego detalu kamiennego. /

Ze względu na rangę obiektu oraz wykorzystanie wnętrz zamkowych do celów wystawienniczych i edukacyjnych proponuje się przyjęcie koncepcji pełnej konserwacji dla elementów zewnętrznych tj. tynków, detali kamiennych, sgraffita i konserwacji zachowawczej dla podlegających ochronie zabytkowych elementów wnętrza.

Doktryna konserwatorska z lat 50 i 60 XX w. (tj. pozostawienie w ubytkach i z wtórnymi nawarstwieniami poszczególne elementy obiektu) w obecnej chwili jest kompletnie niezrozumiała dla przeciętnego widza, a czytelna tylko dla specjalisty historyka sztuki , czy konserwatora zabytków. Ponadto bardzo zły stan zachowania tynków w elewacjach zarówno zewnętrznych jak i wewnętrznych wymusza ich pełną rekonstrukcję , co z kolei pociąga za sobą konieczność pełnego uzupełnienia zachowanych elementów kamiennych posiadających czytelną formę. Podobnie w przypadku sgraffita – ze względu na jego powtarzalny wzór i pełną czytelność zakłada się jego rekonstrukcję. W ten sposób przywrócony zostanie pierwotny wygląd elewacji zamkowych (uwzględniający przebudowy w kolejnych stuleciach). Natomiast wnętrza zamkowe pozbawione wyposażenia i z bardzo skromnie zachowaną dekoracją proponuje się eksponować zgodnie z zasadą przyjętą dla wnętrz muzealnych i konserwować zachowawczo tj. poddać zabiegom oczyszczenia i zabezpieczenia bez rekonstrukcji ubytków zarówno elementów kamiennych jak i polichromii.

Proponuje się także utrzymanie koncepcji lapidarium na ścianie kurtynowej dziedzińca, ewentualnie wzbogacając ekspozycję o elementy kamienne leżące przy elewacji północnej.

Detale kamienne (piaskowiec)

Zakłada się przeprowadzenie kompleksowej konserwacji detalu kamiennego wykonanego z piaskowca.

Ponieważ większość kamieniarki zastosowanej w zamku wykonano z piaskowca szydłowieckiego (trudnego do konserwacji) zabieg oczyszczania należy potraktować jako najważniejszy dla całości prac.

Zakłada się oczyszczanie na sucho metodą strumieniowania przy użyciu odpowiednio dobranego ścierniwa oraz ciśnienia. Do elementów większych proponuje się agregaty Cere Rotec, do drobnych i rzeźbiarskich mikropiaskarki. Dopuszcza się stosowanie pary wodnej oraz środków chemicznych, ale w ograniczonym zakresie, grozi to bowiem pojawieniem się przebarwień trudnych do usunięcia. Na partiach zaatakowanych przez mikroflorę zastosować preparaty bio-bójcze.

Szczególną uwagę należy poświęcić na rozpoznanie zasięgu występowania pierwotnej polichromii, którą należy zachować i zinwentaryzować. Rozważyć możliwość rekonstrukcji czerwonej monochromii na wybranych i zaakceptowanych przez komisję konserwatorską detalach (proponuje się reprezentacyjny portal w wejściu do skrzydła wschodniego, obecnie wejście do biblioteki)

Oslabione partie kamieniarki zakłada się wzmocnić strukturalnie z zastosowaniem nowoczesnych preparatów krzemoorganicznych o zróżnicowanym stężeniu co daje możliwość głębszej impregnacji. Elementy pęknięte należy skleić stosując żywice epoksydowe lub poliestrowe, w razie konieczności zastosować odpowiednie zbrojenie.

Proponuje się uzupełnienie wszystkich ubytków kamieniarki za pomocą kitów mineralnych barwionych w masie lub metodą taszlowania. Kity i taszle powierzchniowo opracować nadając fakturę zbliżoną do oryginału lub uzupełnień. Zwraca się uwagę na fakt zamierzonego zróżnicowania opracowania powierzchni zrekonstruowanych, należy to utrzymać.

Uszkodzone elementy kamiennych schodów oraz brakujące elementy okładziny cokołu ściany na bastionie Pd. - wsch. wykonać z nowego piaskowca. Elementy osadzić na szybkowiążącej zaprawie mineralnej np. Cetesit CX 5 .

Kamieniarka zewnętrzna wymaga zabezpieczenia płaszczem hydrofobowym z zastosowaniem nowoczesnych preparatów silikonowych.

Dopuszcza się wykonanie impregnacji kamieniarki wewnętrznej zabezpieczającej przed zabrudzeniami stosując preparat Funcosil OW

Marmur – tablica w portalu głównym

Zakłada się pełną konserwację marmurowej tablicy z rytymi inskrypcjami wchodzącej w skład barokowego portalu (księcia Radziwiłła) wykonanego z piaskowca szydłowieckiego.

Tablicę marmurową należy oczyścić z zabrudzeń i nawarstwień gipsowych, przepolerować, nieprawidłowe lub szpecące uzupełnienia należy usunąć mechanicznie a

ubytki uzupełnić specjalistycznym, barwionym w masie kitem do marmurów – poliestrowym lub epoksydowym).

Ponieważ prawdopodobnie inskrypcje były pierwotnie złoczone (sprawdzić !) dlatego zakłada się przywrócenie złoczeń złotem płatkowym na tzw. mikstion. Polerowaną powierzchnię należy zabezpieczyć warstwą mikro-wosków lub specjalistycznym werniksem.

Tynki zewnętrzne

Zakłada się dokładne przebadanie stanu zachowania tynków po ustawieniu rusztowań i określenie właściwego postępowania. Obecny stan zachowania skłania do usunięcia tynków uszkodzonych, spękanych i odspojonych. Jeśli stopień uszkodzeń przewyższy 80 % zakłada się usunięcie tynków w całości. W partiach zawilgoconych i zasolonych proponuje się zastosować preparaty przeciwsolne i bio-bójcze oraz tynki renowacyjne, szeroko porowate w systemie WTA. Tynki stare dobrze zachowane poddać oczyszczeniu (najlepiej poprzez strumieniowanie ściernie pod ciśnieniem – system CePe, Rotec)

Na pozostałych powierzchniach należy położyć tynki systemowe czysto wapienne. Ujednolicenie powierzchni wykonać poprzez nałożenie tynku cienkowarstwowego zbrojonego włóknem szklanym z możliwością zatopienia siatki szklanej – co ma znaczenie przy zarysowanych murach.

W przypadku pęknięć konstrukcyjnych murów zaleca się zastosowanie iniekcji ciśnieniowych z zastosowaniem specjalistycznych zapraw mineralnych np. firmy Koster **Betomor Iniektionsleim**

Pęknięcia i szczeliny widoczne na elewacji zostaną poszerzone, oczyszczone z zabrudzeń i odpowiednio zabezpieczone. Odspojone tynki w pobliżu pęknięć usunąć odsłaniając wątek, pęknięcia muru o ile zajdzie potrzeba ustabilizować stosując zaprawy mineralne. Dodatkowo można zastosować kotwienie, które należy wkleić w spoiny.

Proponuje się zastosowanie masy uszczelniającej **CrackBond TE¹** oraz modyfikowanej zaprawy cementowej **HeliBond MM2²**, pręty **HeliBar³**

Profile należy ratować i uzupełnić metodą ciągnięcia za pomocą szablonów.

Proponuje się powierzchnię tynków oczyścić metodą pozwalającą na skuteczne usunięcie późniejszych powłok malarskich, lecz nie niszczącą powierzchni tynków.

¹ Wysokiej jakości iniekcyjny, oparty na bazie żywicy epoksydowej specjalistyczny klej.

² Helibond MM2 jest tiksotropową zaprawą na bazie cementu stosowaną do iniekcji przy pomocy pistoletów ręcznych lub elektronarzędzi.

³ nierdzewna stal austenityczna - klasa 304 (BS) (EN 1.4301) i 316 (BS)(EN 1.4401) BS – Norma Brytyjska

Wstępnie proponuje się metodę strumieniowania pod ciśnieniem odpowiednio dobranym ścierniwem (**system CePe**), następnie spłukać wodą pod lekkim ciśnieniem. Zabrudzenia zespolone najlepiej doczyścić mechanicznie - ręcznie. Natomiast dekoracje profili gzymsów i wyprawy tynkarskie obramień okiennych oczyści się ręcznie.

Należałoby również usunąć późniejsze, nieprawidłowe reperacje tynku i zacierki w celu odsłonięcia pierwotnego zdrowego tynku, o ile działanie takie nie będzie groziło naruszeniem jego powierzchni.

Zamiennie można zastosować metodę hydrotermiczną (para wodna, a nie woda pod ciśnieniem!) wspomaganą pastą prod. Remmers **Alkutex Abbeizer** (do usuwania powłok malarskich). Zastosować system czyszczenia strefowego z poziomym odprowadzaniem wody – wykorzystać gzymsy do których można przymocować rynny i rury (wtedy woda nie będzie musiała ściekać po całej elewacji!)

Przed zabiegiem oczyszczania koniecznie zabezpieczyć folią budowlaną stolarkę okienną. Przy systemie Ce Pe dobrze jest zastosować folię od zewnątrz i od wewnątrz aby uniknąć przedostania się kurzu i pyłu do wewnątrz budynku przy czyszczeniu zachować ostrożność i kontrolować oczyszczania również od wewnątrz.

W trakcie prac konserwatorskich koniecznie zdemontować rurę spustową, aby umożliwić dojście do tych partii tynku. Na czas prac zabezpieczyć odprowadzanie wody opadowej z dachu.

Pełną gwarancję działania systemu ochrony elewacji budynku na przyszłość daje zastosowanie sprawdzonych w konserwacji materiałów do renowacji tynku oraz przestrzeganie reżimu technologicznego. Do uzupełnienia tynków oraz wykonania nowych proponuje się tynki trasowe np. w oparciu o **Tubag Trasskalk**, czy **Tubag Trass Zement**. (Stwarza możliwość dobrania właściwych proporcji składników celem uzyskania właściwości tynku zbliżonych do pierwotnych).

Tynki nowe oraz stare proponuje się przefilcować po uprzednim nałożeniu warstwy wyrównawczej w postaci tynku mineralnego cienkowarstwowego zbrojonego włóknem szklanym np. prod. KEIM **Universalputz fein**⁴.

Gzymsy i profile należy odtworzyć, bądź uzupełnić stosując specjalistyczne zaprawy np. **Stuckoplan** prod. Tubag lub zaprawy w oparciu o technologię trassową.

⁴ Uniwersalny, cienkowarstwowy tynk wapienno- cementowy z dodatkiem tworzyw sztucznych i włókien zbrojeniowych. Uziarnienie 0-1,3mm. Może być nakładany nie tylko na podłoża mineralne, ale również na glazurę oraz stare tynki i powłoki organiczne np. tynki akrylowe, farby emulsyjne, silikonowe itp. Stanowi doskonały podkład pod farby i tynki strukturalne. Może być zbrojony siatką.

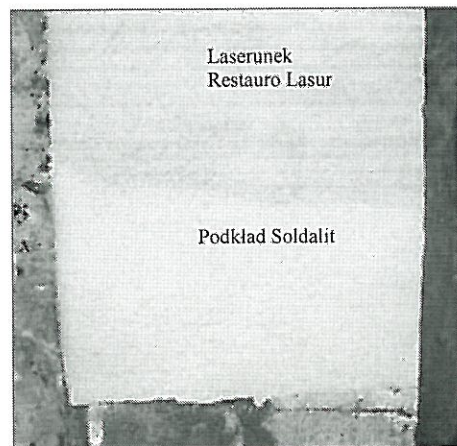
Faktura powierzchni wszystkich uzupełnień tynków i elementów wyciąganych musi być, tak opracowana, aby nie odróżniała się od pierwotnej. Nowy tynk winien mieć powierzchnię gładką zapewniającą długotrwały efekt czystości.

Tynki gładkie po wykonaniu prac naprawczych w partiach spękań i ubytków proponuje się pokryć drobną siatką z włókna szklanego zapobiegającą w przyszłości powstawaniu pęknięć. Dalszy etap prac to nałożenie w cienkiej warstwie zaprawy wyrównawczej tzw. "szlichty". Wykonawcy będą dążyć, aby jej parametry, faktura, grubość warstwy oraz sposób wykończenia w żaden sposób nie zakłócił estetyki dekoracji.

Jako alternatywne materiały proponuje się zastosować tynki czysto wapienne np. **prod Baumit Bayosan RK 39**, a jako tynk cienkowarstwowy zaprawę **MC 55 W lub RK 70 N** lub tynk trasowy Baumit tynk renowacyjny trasowy . Dobór uziarnienia zaprawy i opracowanie tynku do akceptacji komisji konserwatorskiej.

W ramach prac malarskich proponuje się wykorzystanie elewacyjnych farb krzemianowych wraz z odpowiednim podkładem, zapewniających trwałość koloru oraz paroprzepuszczalność. Zostaną położone na elewacji próbki farby o pow. 50x50 cm w kolorach i walerze najbardziej zbliżonym do typowanego.

Do wykonania warstwy barwnej proponuje się zastosowanie laserunkowych odmian farb krzemianowych, (których zaletą jest wysoka trwałość i czysto mineralny charakter), dających możliwość naśladowania kolorystyki i charakteru zabytkowych tynków np. **KEIM Soldalit⁵ lub alternatywnie farby silikonowej prod Remmers Historic Lazur.**

Zaleca się technologię dwuwarstwową (np. podkład farbą ujednolicającą podłoże oraz laserunek farbą

KEIM Restauro Lasur zakładaną metodą topowania (daje efekt wibracji farby bliższy w odbiorze do naturalnych tynków lub farb wapiennych).

Propozycje kolorystyki i technologii warstw malarskich przedstawione zostaną do komisyjnej oceny, po przeprowadzeniu dokładnego rozpoznania konserwatorskiego.

⁵ Uniwersalna farba elewacyjna na bazie sosisilikatowej, o bardzo dużej sile krycia, na podłoża mineralne, organiczne i mieszane. Łączy zalety klasycznej farby silikatowej z możliwościami aplikacji farby organicznej. Zawartość części organicznych < 5%

Tynki wewnętrzne i sztukaterie

Tynki wewnętrzne zachowane w dobrym stanie technicznym zakłada się oczyścić wtórnych nawarstwień farb, w miejscach odspojen zastosować iniekcje mineralne lub syntetyczne . W razie konieczności osłabione tynki wzmocnić strukturalnie preparatem krzemooorganicznym. Ubytki tynków wykonać zaprawą mineralną (wapno dołowane, piasek 1-3) lub gotową mieszanką fabryczną . W miejscach tynków skłonnych do tworzenia plam/przebijania plam zastosować punktowo preparat KEIM Isoliergrund Drobne ubytki powierzchniowe wyszpachlować gipsem lub drobnoziarnistą masą szpachlową KEIM Athenit – liscio (zakres uzupełnień od 0 – 1 mm). Do malowania pomieszczeń zastosować farbę zolowo-krzemianową do wnętrz KEIM Optil w kolorystyce jak istniejąca.

Sztukaterie wew. oczyścić za pomocą odkurzaczy i doczyścić na sucho za pomocą gąbek syntetycznych. Miejsca spękań i odspojen skleić za pomocą żywic syntetycznych (np. OSOLAN), drobne ubytki i spękania uzupełnić zaprawą mineralną jak tynki.

W przypadku kaplicy – w razie konieczności zastosować retusz kolorystyczny metodą punktowania jak istniejący. Farba odwracalna na spoiwie z polialkoholu.!

Sgraffito

Celem prac konserwatorskich będzie przywrócenie zbliżonego do pierwotnego wyglądu dekoracji sgraffita. Przewiduje się wykonanie pełnej konserwacji technicznej i estetycznej mającej na celu powstrzymanie postępujących procesów zniszczeń.

Zakłada się przeprowadzenie pełnej konserwacji technicznej i estetycznej dekoracji wykonanej w technice sgraffita.

W razie wymiany tynków sgraffito w postaci dekoracyjnego fryzu należy precyzyjnie odciąć i wyrównać a następnie poddać konserwacji polegającej na zabezpieczeniu brzegów tynku opaską z zaprawy wapienno piaskowej, oczyszczeniu lica z zabrudzeń i wtórnych nawarstwień, podklejeniu metodą iniekcji i zastrzyków odspojonych tynków, wzmocnieniu osłabionych tynków poprzez impregnacje preparatami krzemooorganicznymi, uzupełnieniu ubytków dekoracji w technice jak pierwotna.

Ponadto zakłada się wykonanie rekonstrukcji brakujących fragmentów fryzura na podstawie zachowanych fragmentów i rysunku rytu, zachowując pierwotną technikę dwuwarstwowego sgraffita (zaprawa piaskowo-wapienna, warstwa barwiona – węgiel drzewny + mielony pigment). Zastosowanie szpachlówki Funcosil Kalkspachtel z wypełniaczem KSE Fullstoff A i B.

Zakłada się scalenie kolorystyczne uzupełnień i oryginału.

Polichromie zewnętrzne – gzyms wieńczący, portale

Elewację wewnętrzną skrzydła wschodniego wieńczy gzyms w wyprawie sztukatorskiej malowany w kolorze czerwonym – prawdopodobnie podobnie dekorowane były pozostałe gzymsy w wyprawie sztukatorskiej. Proponuje się konserwację zachowanej warstwy malarskiej i jej rekonstrukcję na gzymsach w wyprawie sztukatorskiej w elewacjach dziedzińca.

Po oczyszczeniu istniejącej polichromii, podklejeniu rozwarstwień i utrwaleniu, należy wykonać konsolidację osłabionych partii, uzupełnienie ubytków sztukaterii oraz retusz barwny metodą punktowania. Proponuje się zastosować farby silikonowe lub silikatowe.

Ponieważ na elementach kamiennych zachowały się miejscami śladowo zachowane pozostałości pierwotnej monochromii - relikty te należy chronić - po oczyszczeniu z zabrudzeń koniecznie utrwalić i ewentualnie podkleić. Relikty te są widoczne jedynie dla wprawnego oka – dlatego interesujące byłoby odtworzenie monochromii na wcześniej wytypowanym obiekcie – retusz kropką! Komisyjnie wybrać obiekt do rekonstrukcji monochromii (proponowany barokowy portal dziedzińca) – wykonać próby punktowania do akceptacji komisji konserwatorskiej – zastosować technologię farb odwracalną.

Jako dobry przykład rekonstrukcji polichromii na kamieniarce może posłużyć brama Berreciego na Wawelu, prowadząca na dziedziniec arkadowy.

Malowidła ścienne wewnętrzne

Zakłada się eksponowanie dekoracji malarskich w obecnym stanie (koncepcja z roku 1967). W związku z obecnym stanem zachowania przewiduje się przeprowadzenie niezbędnej konserwacji technicznej i estetycznej .

W ramach zabiegów o charakterze technicznym przewiduje się oczyszczenie malowideł wtórnych zacieków i zachlapan (farbą powstałych na skutek kolejnego malowania ścian i sufitów) oraz zabrudzeń. Ponieważ część punktowań posiada niską zawartość spoiwa i wykazuje **puddrowanie!** Zabieg oczyszczania należy przeprowadzić bardzo delikatnie. Zakłada się odkurzenie za pomocą odkurzaczy bezpyłowych (filtr wodny) oraz zastosowanie specjalistycznych gąbek ściernych oraz tzw. **WISHAB** - do delikatnego i nie uszkadzającego czyszczenia na sucho powierzchniowego zabrudzenia; fresków, obrazów, tkanin, tapet. – tu podstawowym składnikiem ściernym jest specjalnie wulkanizowana pianka lateksu o różnej twardości. {Materiał czyszczący (aktywny) oczyszcza się sam przez ścieranie. Wycieranie zabrudzeń nie pozostawia smug czy innych zabrudzeń trudnych do usunięcia.}. Do miejsc trudno czyszczących użyto **GROOMSTICK** - naturalna guma do czyszczenia książek, nie brudząca, nie krusząca się, nie plamiąca. Usuwa brud, kurz, ślady kredek, tłuszcz, tłuste odciski palców. Może służyć również do odtłuszczenia czubków palców konserwatora, przed rozpoczęciem prac restauratorskich.

Po usunięciu nieudolnych retuszy zakłada się konsolidację warstwy malarskiej - dobór środka po przeprowadzeniu prób (np. **PRIMAL AC 33**, **PARALOID B 82**)

Po oczyszczeniu malowideł w miejscach odspojonego tynku od podłoża zakłada się wykonanie konsolidacji metodą iniekcji z zastosowaniem **Osolan**, **Osakryl** lub **Ledan TBI**, **Malta 6003**

Przewiduje się uzupełnienie ubytków po iniekcjach zaprawą mineralną zgodnie z pierwotną technologią.

Drobny retusz barwny farbami odwracalnymi na spoiwie z polialkoholu winylu **PAW POVAL GP 18** metodą punktowania kropką.

Stolarka zewnętrzna i wewnętrzna

W przypadku pozostawienie istniejącej stolarki przeprowadzić zabiegi renowacyjne o charakterze technicznym i estetycznym.

Zakłada się usunięcie pozostałości złuszczających się farb, a także farb i gruntów odspojonych, ewentualnych przemalowań i elementów dodanych wtórnie. Do usunięcia przemalowań olejnych proponuje się użycie strumienia gorącego powietrza z elektrycznych nagrzewnic lub innych metod i środków dostosowanych do stanu zachowania poszczególnych fragmentów stolarki.

Proponuje się rekonstrukcję brakujących i zniszczonych elementów stolarki zgodnie ze sztuką - techniką stolarską i rodzajem drewna dobranym gatunkowo (flekownie). Natomiast mniejsze ubytki planuje się uzupełnić kitami trocinowymi i szpachlami olejnymi. Stolarkę proponuje się zabezpieczyć farbami bądź lakierami odpornymi na szkodliwe czynniki atmosferyczne (w zależności od techniki i technologii poszczególnych partii stolarki).

Planuje się również wykonanie koniecznych prac renowacyjnych przy pozostałych elementach stolarki - szyldów, zamków, zawiasów, klamek, krat i innych elementów metalowych.

- **Metalowe elementy - okucia, kraty, obicie drzwi**

Metalowe elementy należy oczyścić z warstw farb oraz rdzy i zabezpieczyć przed korozją podwójną warstwą mini i podwójną warstwą farby do metalu w kolorze właściwym dla danego elementu. Elementy malowane na czarno proponuje się pomalować farbą kowalską grafitową np. Brignola lub Schill.

W razie demontażu elementów po oczyszczeniu metal zabezpieczyć galwanicznie lub proszkowo cynkiem (zabieg daje jednocześnie pogrubienie metalu, (co może być korzystne przy znacznym pocienieniu i osłabieniu stali), a później pomalować.

- **Blacharka i orynnowanie**

Przy okazji prac elewacyjnych zakłada się przegląd obróbek blacharskich oraz orynnowania.

W ramach prac przewiduje się wymianę uszkodzonych i niesprawnych obróbek blacharskich oraz orynnowania. Po demontażu konieczne dokonać oceny stanu technicznego elementów drewnianych, które należy zabezpieczyć przed działalnością grzybów oraz owadziach szkodników drewna, elementy wadliwe i uszkodzone wymienić na nowe, rozważyć możliwość zabezpieczenia drewna preparatem ochronnym **UNIEPAL-DREW**

W związku z planowanymi pracami elewacyjnymi należy uwzględnić

przeгляд dachu i prace naprawcze!

Należy rozważyć możliwość ujednolicenia poszycia dachów, daszków i gzymsów. Obecnie na elewacjach występują dachówki ceramiczne typu mnich mniszka, dachówki typu karpiówka, ofasowania wykonane z blachy miedzianej, stalowej ocynkowanej oraz poszycia gontem. Proponuje się zastąpienie poszycia gontem na dachówkę mnich mniszka - co stworzy lepszą harmonię z istniejącym ceramicznym dachem. Ewentualnie rozważyć wymianę karpiówki na mnich mniszka. Ofasowania okien ujednolicić materiałowo na blachę miedzianą.

VI. PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

• ELEWACJE ZEWNĘTRZNE i WEWNĘTRZNE

TYNKI

1. Do oczyszczenia i usunięcia powłok malarskich proponuje się zastosowanie metody hydrotermicznej wspomaganą metodą chemiczną – **Remmers Alkutex Abbeizer** - Mieszanka o konsystencji pasty, emulgująca w wodzie. Usuwa farbę w porach i ulega degradacji biologicznej. Pastę charakteryzuje bardzo długi czas schnięcia otwartego wynoszący do 48 godzin, przez co w jednym cyklu roboczym można usunąć większą ilość warstw lakieru. Dzięki przyjemnemu zapachowi środek może być stosowany wewnątrz budynku. Preparat stosowany do usuwania powłok z lakierów dyspersyjnych, czystoakrylowych, żywicznych, nitro, spirytusowych, powłok matowych, politur ze wszystkich powierzchni drewnianych, metalowych i mineralnych.
2. Do wykonania tynków w dolnych zawilgoconych i zasolonych partiach proponuje się zastosowanie gotowych systemowych mieszanek renowacyjnych Baunit/Bayosan Sanowa WTA. System składa się z obrzutki renowacyjnej **SV 61**, porowatego tynku gruntującego **SP 64G** oraz tynku renowacyjnego hamującego przepływ wody **SP 64P**.
3. Do uzupełnień tynków proponuje się tynk czysto wapienny **RK 39** lub cementowo wapienny **LL 66**

4. Jako warstwę finalną scalającą tynki renowacyjne, tynki nowe i stare dobrze zachowane proponuje się użycie szpachli kontaktowej **MC 55 W** dającej efekt gruboziarnistego tynku. Jako element zbrojeniowy - zaleca się zastosować siatkę z włókna szklanego zatopioną w szpachli **MC 55** zakładanej małą packą.
5. Do uzupełnień profili proponuje się zaprawę prod Baumit/Bayosan **SM 86** lub **FG 88** i **FF 89** lub **Stuckoplan**. Profile odtworzyć metodą ciągnięcia *in situ* za pomocą szablonów z blachy i sklejki.
6. Jako powłokę barwną na tynkach proponuje się zastosować farbę **Soldalit** prod. Keim (kolorystyka jak na elewacji PN).

ELEMENTY KAMIENNE (PIASKOWIEC)

1. Wstępna impregnacja wzmacniająca szczególnie osłabionych i zdeintegrowanych elementów kamiennych, mająca na celu zabezpieczenie powierzchni przed ewentualną destrukcją w trakcie czyszczenia elewacji np. konsolidującym środkiem - Steinfestiger 100
2. Jako podstawową metodę oczyszczenia kamieniarki proponuje się strumieniowanie drobnymi cząstkami ścierniwa (np. piasek), przy użyciu agregatu np. Ce Pe. Polega ona na delikatnym oczyszczeniu mechanicznym pod kontrolowanym ciśnieniem z zastosowaniem różnego typu ścierniw. Rodzaj ścierniwa dobiera się na podstawie prób. Wybór kruszyw jest duży od bardzo miękkich i drobnych pyłów do twardych ostrych kruszyw korundowych, kwarcowych. Zalecane jest przeprowadzenie na reprezentatywnych powierzchniach prób technologicznych dla wybrania optymalnej pod względem estetycznym i technicznym metody czyszczenia poprzez dobór metody. Metoda Ce Pe szczególnie dobrze nadaje się do czyszczenia kamienia. Pozwala ona na oczyszczenie kamienia z nieestetycznych i blokujących porowatość materiału czarnych nawarstwień korozyjnych, bez naruszania oryginalnego „spieku” zewnętrznego. Najważniejszą jej zaletą jest pełna kontrola operatora nad przebiegiem oczyszczania, która pozwala doprowadzić fasadę do "spatynowanego" ale czystego wyglądu, bez przesadnego doczyszczania lub uszkodzenia zewnętrznego „spieku” kamienia.
3. Nie należy wykluczyć konieczności zastosowania pary wodnej w miejscach lekkich zabrudzeń, dokładnego doczyszczania przed hydrofobizacją, bądź doczyszczania powierzchni ze środkami chemicznymi np. **Alkutex Fassadenrainiger Paste**. Uwaga na przebarwienia charakterystyczne dla piaskowca szydłowieckiego.

4. Usuwanie nieprawidłowych napraw i uzupełnień. Usunięcie wszystkich uzupełnień odmiennych od kamienia cechach fizycznych, ograniczających odprowadzanie wilgoci i przyczyniających się do kumulacji soli w strukturze kamienia, jej stałego zawilgocenia i związanej z tym destrukcji, mechanicznie przy użyciu dłut.
5. Usunięcie nieszczelnych i nieestetycznych spoin metodą mechaniczną.
6. Dezynfekcja fragmentów wątków narażonych na występowanie glonów, alg i porostów oraz zaatakowanych partii murów. Proponuje się preparat **Alkuteks BFA-Entferner** firmy Remmers (środek oparty na związkach heterocyklicznych działających bakterio – grzybo - i glonobójczo. Nie zawiera fenolu, formaldehydu, detergentów ani metali ciężkich). W tym celu zaleca się mechanicznie usunąć wszystkie miękkie części porostów, mchów etc. Nanieść preparat biobójczy **Impragnierung BFA** i spłukać parą wodną a następnie ponownie nanieść i pozostawić do wyschnięcia.
7. Ewentualne odsolenie partii zasolonych metodą swobodnej migracji soli do rozszerzonego środowiska.
8. Konsolidacja kamienia - Impregnacja strukturalna kamienia przez powlekanie **KSE (Steinfestiger) 100 – 300** . Wzmocnienie powinno przywrócić materiałowi pierwotny profil wytrzymałości - nie może doprowadzić do przyspieszenia destrukcji, nie może również prowadzić do wytworzenia jedynie cienkiej, twardej warstwy przypowierzchniowej. Ze względu na czas reakcji wytrącania nowego spoiwa, po nasączeniu materiału budowlanego preparatem wzmacniającym należy odczekać pewien czas - zalecane 4 tygodnie.
9. Podklejenie (utrwalenie) zachowanych monochromii – zastosować niskoprocentowy (około 5% roztwór paraloid B 72 lub B67. Preparat nanieść metodą natrysku lub delikatnie za pomocą pędzla. Po wyschnięciu sprawdzić skuteczność zabiegu (ewentualnie powtórzyć).
10. Ewentualna iniekcja pęknięć kamienia żywicą poliestrową lub epoksydową.
11. Klejenie pękniętych elementów z zastosowaniem żywic poliestrowych z dodatkowym kolcowaniem drut nierdzewny, pręty gwintowane nierdzewne. W miejscach pęknięć konstrukcyjnych np. nadproży zastosować niewidoczne kotwienie i klejenie za pomocą żywic syntetycznych np. – system HILTI
12. Uzupełnienie ubytków kitem mineralnym prod Remmers **Restauriermörtel** barwionym w masie na kolor otoczenia z dodatkiem mikroemulsji **Haft Fest** zwiększającej przyczepność. Zastosować metalowe zbrojenia kitów.

13. Uzupełnienie ubytków kamieniem – tzw. taszlowanie (wklejenie kamieni na zaprawie montażowej **Ceresit CX 15** oraz wstawienie nowych kamieni (dotyczy m.in. stopni, okładziny na bastionach).
14. Spoinowanie elastyczne np. **Fugenmortel ECC** w odpowiednio dobranym kolorze.
15. Scalenie kolorystyczne kitów i przebarwień – farbami silikonowymi (spoiwo krzemorganiczne)
16. Hydrofobizacja – Remmers **WS** lub **SNL**
17. Ewentualna ochrona przed graffiti - **Graffiti-Schutz**

MARMUR (płyta inskrypcyjna)

1. Oczyszczenie powierzchni poprzez zmycie wodą z dodatkiem detergentu **VOIGHT VC 242**, lub kompozycją rozpuszczalników organicznych.
2. Mechaniczne usunięcie nawarstwień gipsowych, stanowiących produkt korozji marmuru, poprzez szlifowanie na mokro papierami ściernymi o gradacji ok. 240 – 400.
3. Uzupełnienie ubytków kamienia **kitami poliestrowymi** firmy General lub **AKEMI** barwionymi w masie lub **epoksydowymi** firmy AKEMI.
4. Polerowanie powierzchni kamienia papierami ściernymi o gradacji 500 - 1000 na mokro w celu uzyskania połysku.
5. Pogłębienie koloru - **Akemi (Farbtonvertiefer Super)**
6. Złocenie inskrypcji w technice olejnej na mikstion **złotem płatkowym** 24 karatowym prod. austriackiej. Powierzchnię złota proponuje się zabezpieczyć dodatkowo warstwą lakieru akrylowego **Paraloid B-72**.
7. Zabezpieczenie powierzchni kamienia pastą z dodatkiem twardych wosków egzotycznych np. **Monocera** firmy General lub **AKEMI Steinpflegenmittel**.
8. Wykonanie dokumentacji konserwatorskiej wg obowiązującego schematu.

SGRAFFITO

konserwacja

1. Odcięcie dekoracji sgraffita od pozostałych tynków (w przypadku jeśli tynki będą usuwane i zastępowane nowymi).
2. Wykonanie opaski mineralnej na brzegach przytrzymującej sgraffito
3. Oczyszczenie dekoracji parą wodną

4. Oczyszczenie powierzchni zachowanych partii sgraffita poprzez usunięcie łuszczącej się pobiałą i przetarcie powierzchni wilgotną gąbką i szczoteczką.
5. Mechaniczne usunięcie wtórnych nieprawidłowych nawarstwień
6. Skucie niesprawnych fragmentów sgraffita.
7. Dezynfekcja – **Alkutex Algentferner** prod. Remmers
8. Impregnacja osłabionych partii **KSE 100** prod. Remmers
9. Iniekcja mineralna (wapienna – **wapno zdyspergowane, LEDAN TB1**) lub syntetyczna (**OSOLAN KM, OSAKRYL**)
10. Uzupełnienie ubytków zaprawą mineralną, wglębne (**piasek, wapno dołowane f. Dullinger z Wiednia 1:3**)
11. Uzupełnienie warstwy barwionej - **wapno, piasek (1:1,6) + węgiel drzewny + ISPO KLASYK**
12. Uzupełnienie brakującej pobiałą na zachowanym fragmencie sgraffita.
13. Punktowanie przebarwień sgraffita farbami **Restauro Lasur** ze spoiwem **Restauro Fixativ** firmy Keim.
14. Hydrofobizacja powierzchni sgraffita preparatem **Funcosil WS** firmy Remmers lub **ISPO Hydrophobierung LF**

rekonstrukcja

1. Odrysowanie kompozycji sgraffitowej na folię
2. Uzupełnienie ubytków zaprawy podkładowej
3. Rekonstrukcja brakujących partii sgraffita w klasycznej technice sgraffitowej
4. Punktowanie przebarwień sgraffita farbami **Restauro Lasur** ze spoiwem **Restauro Fixativ** firmy Keim.
5. Hydrofobizacja powierzchni sgraffita preparatem **Funcosil WS** firmy Remmers. . lub **ISPO Hydrophobierung LF**

SZTUKATERIE (GZYMSY) polichromowane

1. Odkurzenie
2. Oczyszczenie z zabrudzeń na sucho zastosowanie specjalistycznych gąbek ściernych oraz tzw. **WISHAB**
3. Usunięcie partii zasolonych

5. Wykonanie systemu odprowadzania wody (rynny i rury) z blachy patynowanej (w tym wymiana uchwytów do rur i haków rynnowych – miedź!). Zaleca się zastosowanie rynien z systemem dylatacji!

ZABYTKOWE ELEMENTY WNĘTRZA PODLEGAJĄCE OCHRONIE

SZTUKATERIE (sklepienia pomieszczeń nr 1.8, 3.1)

1. Wstępne oczyszczenie dekoracji z kurzu i brudu na sucho przy użyciu pędzli i odkurzaczy.
2. Wykonanie badań stratygraficznych
3. Oczyszczenie na sucho za pomocą specjalistycznych gąbek syntetycznych tzw. **WISHAB**
4. Określenie zasięgu występowania spęcherzeń i rozwarstwień sztukaterii metodą ostukiwania
5. Usunięcie przemałowań
6. Ewentualne wzmocnienie sztukaterii preparatem **KSE E** firmy Remmers , Tiefengrung lub Keim **Special Fixativ**
7. Sklejanie odspojonych fragmentów sztukaterii i tynków przy użyciu żywicy syntetycznej (dyspersje wodne) np. **OSOLAN KM**, **OSAKRYL** lub mineralne **LEDAN TB1**.
8. Pogłębienie i poszerzenie większych szczelin, zarysowań i spękań.
9. Uzupełnienie dużych ubytków zaprawy zaprawą mineralną (wapno dołowane, piasek 1-3) lub gotową mieszanką fabryczną
10. Ewentualne gruntowanie partii skłonnych do tworzenia plam/przebijania plam preparatem **KEIM Isoliergrund** – stosować punktowo.
11. Szpachlowanie ubytków specjalistyczną, drobnoziarnistą masą szpachlową **KEIM Athenit – liscio** (zakres uzupełnień od 0 – 1 mm) lub **gipsem**
12. Przygotowanie sztukaterii pod malowanie – odkurzenie.
13. Dwukrotne pomalowanie ścian i sufitów farbą żolowo-krzemianową do wnętrza **KEIM Optil** w kolorystyce jak istniejąca.

W przypadku kaplicy – w razie konieczności zastosować retusz kolorystyczny metodą punktowania jak istniejący. Farba odwracalna na spoiwie z poliałkoholu.!

ELEMENTY KAMIENNE (portale, kominki, okienka strzelnicze, głowice i bazy pilastrów, filary, konsole)

1. Wstępna impregnacja wzmacniająca szczególnie osłabionych i zdeintegrowanych elementów kamiennych, mająca na celu zabezpieczenie powierzchni przed ewentualną destrukcją w trakcie czyszczenia elewacji np. konsolidującym środkiem - Steinfestiger 100
2. Jako podstawową metodę oczyszczenia kamieniarki proponuje się strumieniowanie drobnymi cząstkami ścierniwa (np. piasek), przy użyciu agregatu np. Ce Pe lub mikropiaskarki. Polega ona na delikatnym oczyszczeniu mechanicznym pod kontrolowanym ciśnieniem z zastosowaniem różnego typu ścierniw. Rodzaj ścierniwa dobiera się na podstawie prób. Wybór kruszyw jest duży od bardzo miękkich i drobnych pyłów do twardych ostrych kruszyw korundowych, kwarcowych. Zalecane jest przeprowadzenie na reprezentatywnych powierzchniach prób technologicznych dla wybrania optymalnej pod względem estetycznym i technicznym metody czyszczenia poprzez dobór metody. Metoda Ce Pe szczególnie dobrze nadaje się do czyszczenia kamienia. Pozwala ona na oczyszczenie kamienia z nieestetycznych i blokujących porowatość materiału czarnych nawarstwień korozyjnych, bez naruszania oryginalnego „spieku” zewnętrznego. Najważniejszą jej zaletą jest pełna kontrola operatora nad przebiegiem oczyszczania, która pozwala doprowadzić fasadę do "spatynowanego" ale czystego wyglądu, bez przesadnego doczyszczania lub uszkodzenia zewnętrznego „spieku” kamienia. **Zwrócić uwagę na miejsca występowania warstwy malarskiej.**
3. Nie należy wykluczyć konieczności zastosowania pary wodnej w miejscach lekkich zabrudzeń, dokładnego doczyszczania przed hydrofobizacją, bądź doczyszczania powierzchni ze środkami chemicznymi np. **Alkutex Fassadenrainiger Paste.**

Uwaga – stosowanie środków chemicznych i czyszczenia na mokro powoduje pojawianie się przebarwień tlenkami żelaza, charakterystycznych dla piaskowca szydłowieckiego.

4. Usuwanie nieprawidłowych napraw i uzupełnień. Usunięcie wszystkich uzupełnień o odmiennych od kamienia cechach fizycznych, ograniczających odprowadzanie wilgoci i

- przyczyniających się do kumulacji soli w strukturze kamienia, jej stałego zawilgocenia i związanej z tym destrukcji, mechanicznie przy użyciu dłut.
5. Usunięcie nieuszczelnionych i nieestetycznych spoin metodą mechaniczną.
  6. Podklejenie (utrwalenie) zachowanych monochromii – zastosować niskoprocentowy (około 5% roztwór **paraloid B 72** lub **B 67**. Preparat nanieść metodą natrysku lub delikatnie za pomocą pędzla. Po wyschnięciu sprawdzić skuteczność zabiegu (ewentualnie powtórzyć).
  7. Ewentualna iniekcja pęknięć kamienia żywicą poliestrową lub epoksydową.
  8. Klejenie pękniętych elementów z zastosowaniem żywicy poliestrowych z dodatkowym kolcowaniem drut nierdzewny, pręty gwintowane nierdzewne. W miejscach pęknięć konstrukcyjnych np. nadproży zastosować niewidoczne kotwienie i klejenie za pomocą żywic syntetycznych np. – system HILTI
  9. Uzupelnienie ubytków – zachowawczo- kitem mineralnym prod. Remmers **Restauriermörtel** barwionym w masie na kolor otoczenia z dodatkiem mikroemulsji **Haft Fest** zwiększającej przyczepność.
  10. Spoinowanie elastyczne np. **Fugenmortel ECC** w odpowiednio dobranym kolorze.
  11. Scalenie kolorystyczne kitów i przebarwień – farbami silikonowymi (spoiwo krzemooorganiczne)
  12. Zabezpieczenie przed zabrudzeniem – Funcosil **OW**

DEKORACJE MALARSKIE

1. Badanie stanu obiektu. Zbadanie zasięgu odspojień tynków, pobiał i warstwy malarskiej.
2. Określenie poziomu zawilgocenia i zasolenia tynku w miejscach widocznych zacieków i ubytków malowidła.
3. W ramach zabiegów o charakterze technicznym przewiduje się oczyszczenie malowideł z wtórnych zacieków i zachlapań (farbą powstałych na skutek kolejnego malowania ścian i sufitów) oraz zabrudzeń. Ponieważ część punktowań posiada niską zawartość spoiwa i wykazuje **pudrowanie!** Zabieg oczyszczania należy przeprowadzić bardzo delikatnie. Zakłada się odkurzenie za pomocą odkurzaczy bezpyłowych (filtr wodny) oraz zastosowanie specjalistycznych gąbek ściernych oraz tzw. **WISHAB** - do delikatnego i nie uszkadzającego czyszczenia na sucho powierzchniowego zabrudzenia; fresków, obrazów, tkanin, tapet. – tu podstawowym składnikiem ściernym jest specjalnie wulkanizowana pianka latexu o różnej twardości. {Materiał czyszczący (aktywny) oczyszcza się sam przez ścieranie. Wycieranie zabrudzeń nie

pozostawia smug czy innych zabrudzeń trudnych do usunięcia.}. Do miejsc trudno czyszczących użyto **GROOMSTICK** - naturalna guma do czyszczenia książek, nie brudząca, nie krusząca się, nie plamiąca. Usuwa brud, kurz, ślady kredek, tłuszcz, tłuste odciski palców. Może służyć również do odtłuszczenia czubków palców konserwatora, przed rozpoczęciem prac restauratorskich.

W miejscach spękań i zarysowań proponuje się zastosować preparat lateksowy **Arte Mundit** (Arte Mundit to samowulkanizująca się pasta czyszcząca, służąca do dokładnego usuwania kurzu, sadzy, pozostałości nikotyny i innych zanieczyszczeń ze ścian wewnętrznych, sufitów, podłóg, sztukaterii, kamienia naturalnego, marmuru, betonu, cegieł, tynku, figur plastycznych z gipsu, gładkiego, wyszlifowanego drewna, materiałów syntetycznych itp.

4. Po usunięciu nieudolnych retuszy zakłada się konsolidację warstwy malarskiej - dobór środka po przeprowadzeniu prób (Primal AC 33, Paraloid B 82, spoiwo kazeinowe, Malta 6001)
5. Po oczyszczeniu malowideł w miejscach odspojonego tynku od podłoża zakłada się wykonanie konsolidacji metodą iniekcji z zastosowaniem **Osolan, Osakryl lub Ledan TB1, Malta 6003**
6. Przewiduje się uzupełnienie ubytków po iniekcjach zaprawą mineralną **zgodnie z z pierwotną technologią i opracowane na gładko nieodróżnialnie od otoczenia**. Do kitów użyte zostanie, beziarkowe wapno gaszone firmy Dullinger z Salzburga.
7. Drobną retusz barwny - Scalenie kolorystyczne uzupełnień w zakresie ustalonym przez komisję konserwatorską. Jako spoiwo proponuje się łatwo odwracalny polialkohol winylu **PAW POVAL GP-18**. - metodą punktowania kropką

DREWNIANE STROPY

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej obiektu
2. Oczyszczenie powierzchni polichromii z luźno leżących nawarstwień (kurz, pajęczyny)
3. Oczyszczenie powierzchni polichromii mechaniczne i chemiczne (detergenty, terpentyna, alkohol itp. Po przeprowadzeniu prób na dobór odpowiedniego środka)
4. Prace stolarsko konserwatorskie
5. Dezynsekcja i dezynfekcja (hylotox, impregmal, imprewit, imprewax W2 aidol holzsanierung MZ, Xiren)
6. Wzmocnienie przez impregnację strukturalną drewnianego podłoża przez wielokrotne powlekanie roztworami o powiększanej gęstości (OSOLAN KL w Ksykenie)
7. Ewentualne podklejenie malowideł (Vinavil, Primal AC, Paraloid B72)
8. Uzupełnienie ubytków drewna flekami z tego samego gatunku drewna (wyselekcjonowane, wysezonowane i wysuszone)
9. Uzupełnienie ubytków drewna (kity np. chemoutwardzalne np. Akson lub trocinowo - żywicznym)
10. Uzupełnienie ubytków zaprawy? (zaprawa kredowo klejowa)

STAROSTA
SZYDŁOWICKI

WOJEWÓDZKI URZĄD
OCHRONY ZABYTKÓW W WARSZAWIE
DELEGATURA W RADOMIU
26-600 Radom, ul. Stefana Żeromskiego 53
tel./fax 363-95-14, 363-92-14

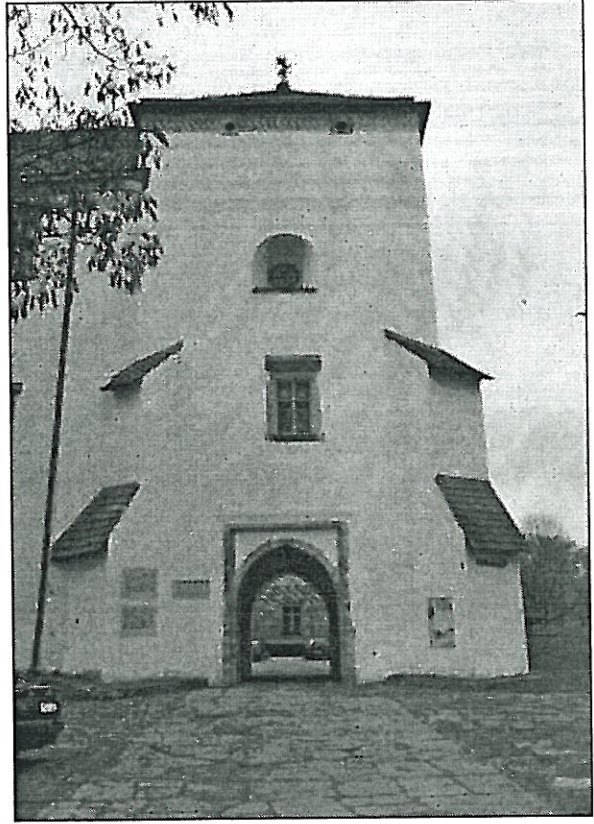
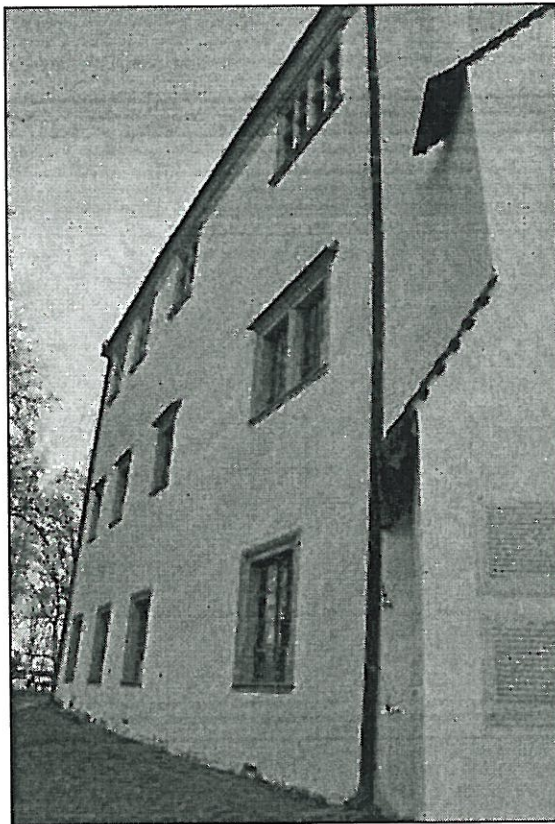
11. Scalenie kolorystyczne powierzchni nie polichromowanych
12. Retusz barwny – uzupełnienie ubytków polichromii – wybór spoiwa zostanie ustalony po próbach na obiekcie
13. Położenia werniksu ochronnego matowego.

STAROSTA
SZYDŁOWIECKI

wojewódzki urząd
ochrony zabytków w Warszawie
DELEGATURA W RADOWIE
26-600 Radom, ul. Stefana Żeromskiego 53
tel./fax 363-85-14, 363-92-17

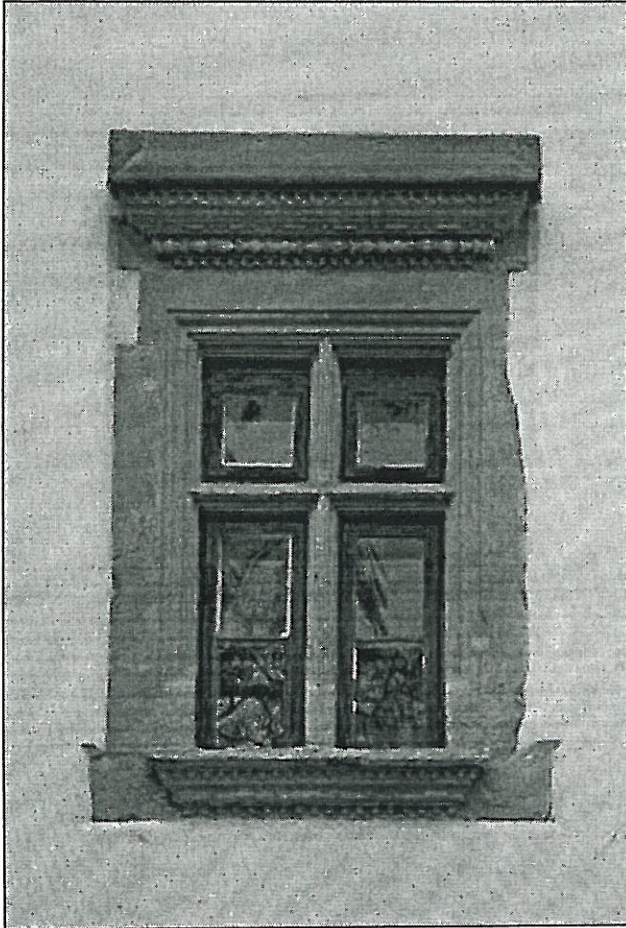
CZĘŚĆ FOTOGRAFICZNA

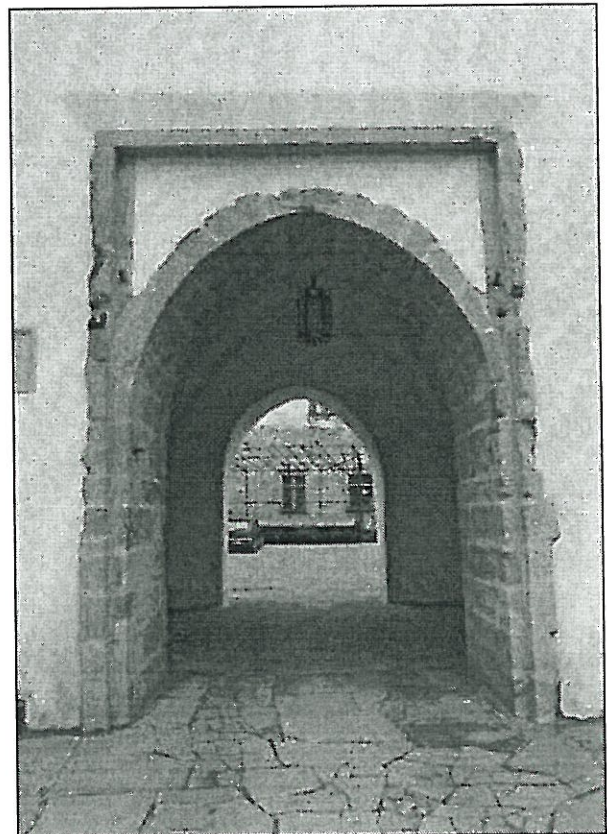

Fot.1,2,3
Szydłowiec, Zamek – elewacja zachodnia. Widok ogólny . Ściana remontowana w 1999r.
Stan zachowania przed konserwacją
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.4
Szydłowiec, Zamek – elewacja zachodnia. Oryginalne okno w wieży bramnej.
Stan zachowania przed konserwacją
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

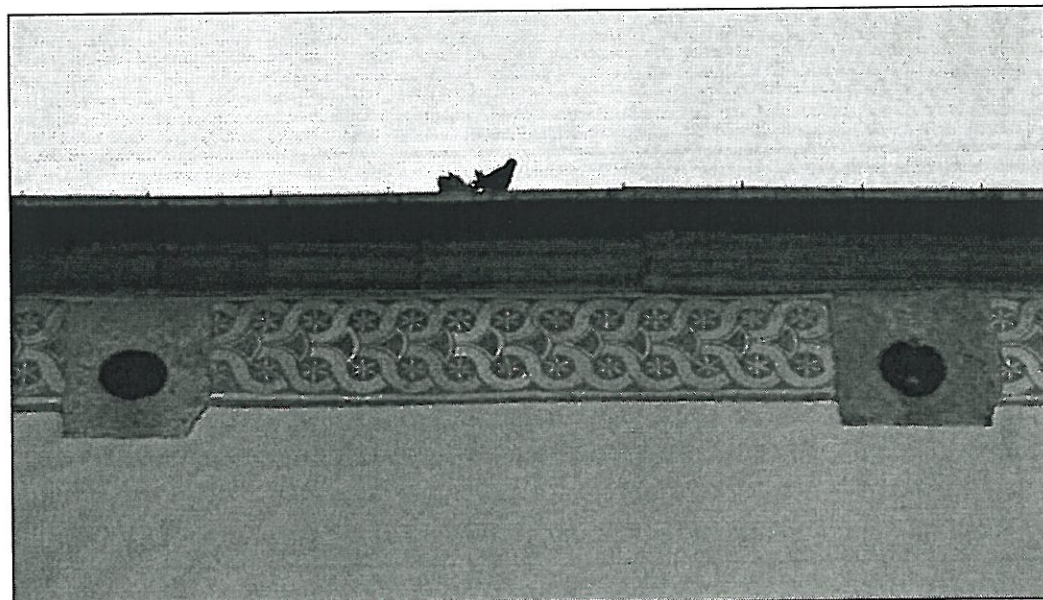

Fot.5
Szydłowiec, Zamek – elewacja zachodnia.
Kamienna brama wjazdowa.
Stan zachowania przed konserwacją
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

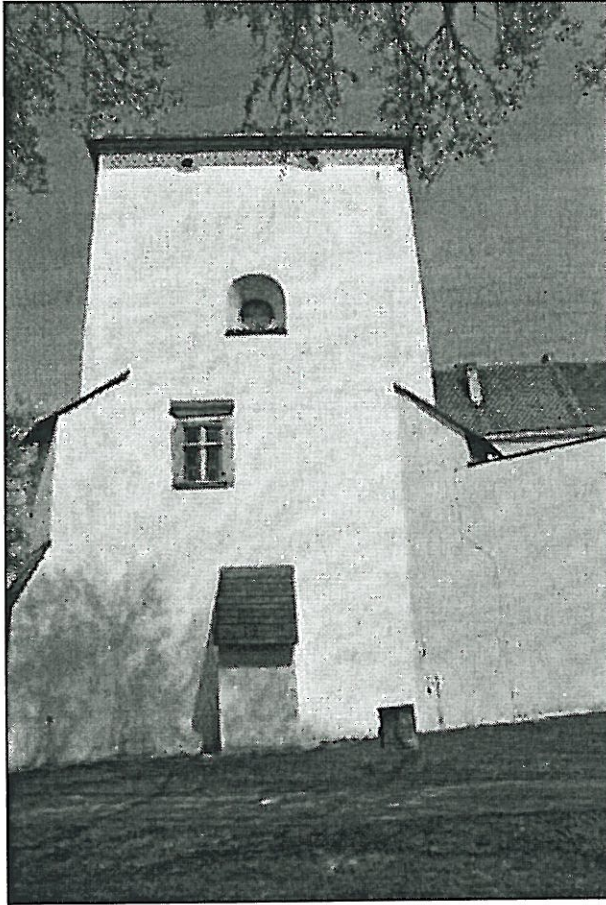

Fot.6
Szydłowiec, Zamek – elewacja zachodnia. Fragment cokołu, granitowe głązy .
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczne zawilgocenia, korozja biologiczna tynków.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

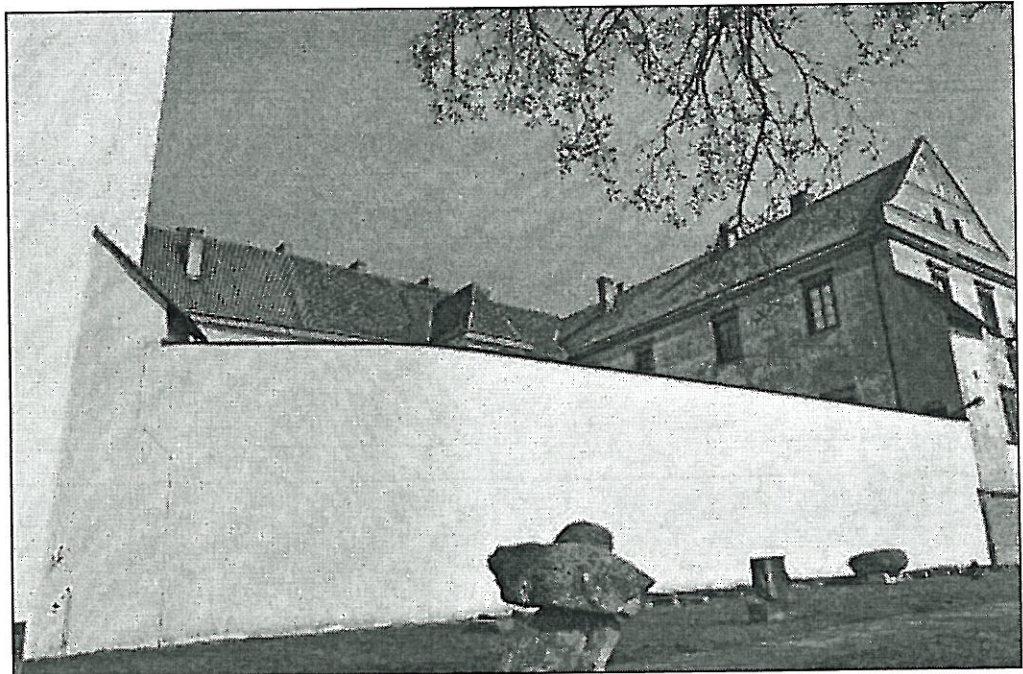

Fot.7
Szydłowiec, Zamek – elewacja zachodnia. Fragment sgraffitowego fryzu, elementy kamienne.
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczne złuszczenia powierzchniowe kamienia, stan
zachowania sgraffita dobry.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.8
Szydłowiec, Zamek – elewacja
południowa. Widok ogólny na bok
bramy wjazdowej (remontowana w
1999r)
Stan zachowania przed konserwacją
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.9
Szydłowiec, Zamek – elewacja południowa. Widok na ścianę kurtynową (remontowana w
1999r). Stan zachowania przed konserwacją
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.10
Szydłowiec, Zamek – elewacja
południowa wschodniego skrzydła .
Widok ogólny ścianę szczytową –
widoczna destrukcja wyprawę
tynkowej, sgraffita. W bardzo złym
stanie także wyprawa tynkowa na
ryzalicie.
Stan zachowania przed konserwacją
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.11
Szydłowiec, Zamek – elewacja południowa. Dekoracja sgraffitowa ściany szczytowej.
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczne znaczne ubytki sgraffita, destrukcja wyprawę
tynkowej.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.12
Szydłowiec, Zamek – elewacja południowa. Fragment ściany skrzydła wschodniego,
oryginalna kamieniarka okienna. Widoczna destrukcja wyprawy tynkowej.
Stan zachowania przed konserwacją
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

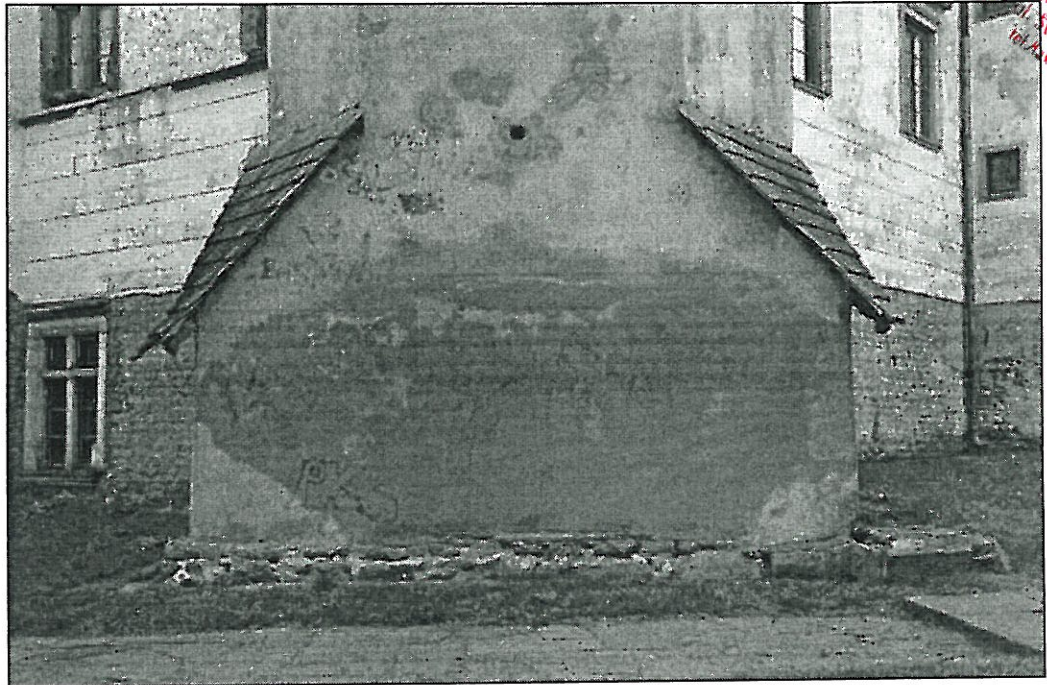

Fot.13
Szydłowiec, Zamek – elewacja
południowa. Kamieniarka okienna I
piętra . Widoczne ubytki kamienia,
warstwa brudu, korozja biologiczna.
Stan zachowania przed konserwacją
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

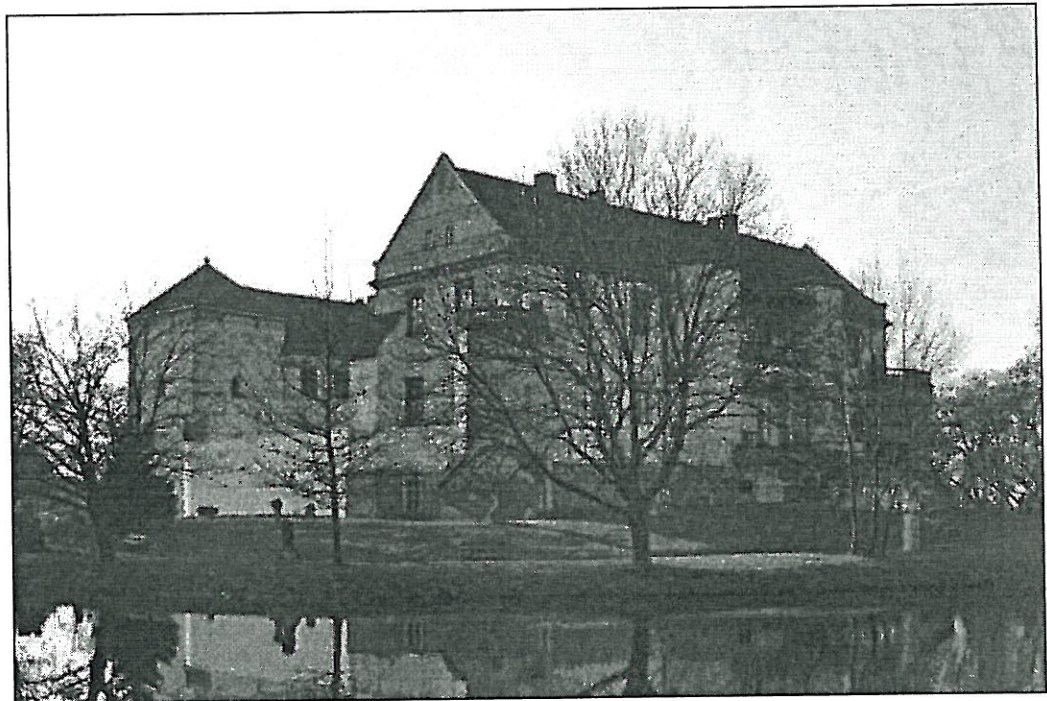

STAROSTA
SZYDŁOWIECKI

Województwo Łódzkie
URZĄD
MIRONY ZABYTKÓW W WARSZAWIE
SŁ. S. GAJDUK, NK RADOŚCIU
20-000 Radość ul. Stefana Żeromskiego 53
Tel./Fax 363.85.14 363.92.14

Fot.14
Szydłowiec, Zamek – elewacja południowa. Fragment bastionu w wyprawie tynkowej
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczne obszary zawilgocenia, zasolenia, korozja
biologiczna w cokole.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

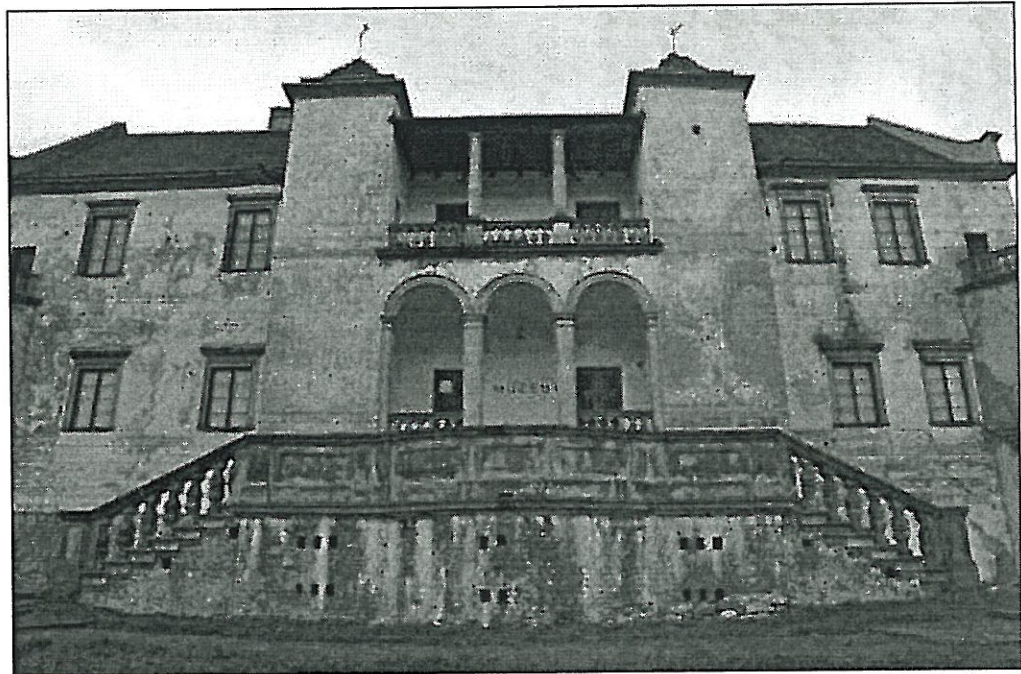

Fot.15
Szydłowiec, Zamek – elewacja wschodnia i południowa. Widok ogólny
Stan zachowania przed konserwacją
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

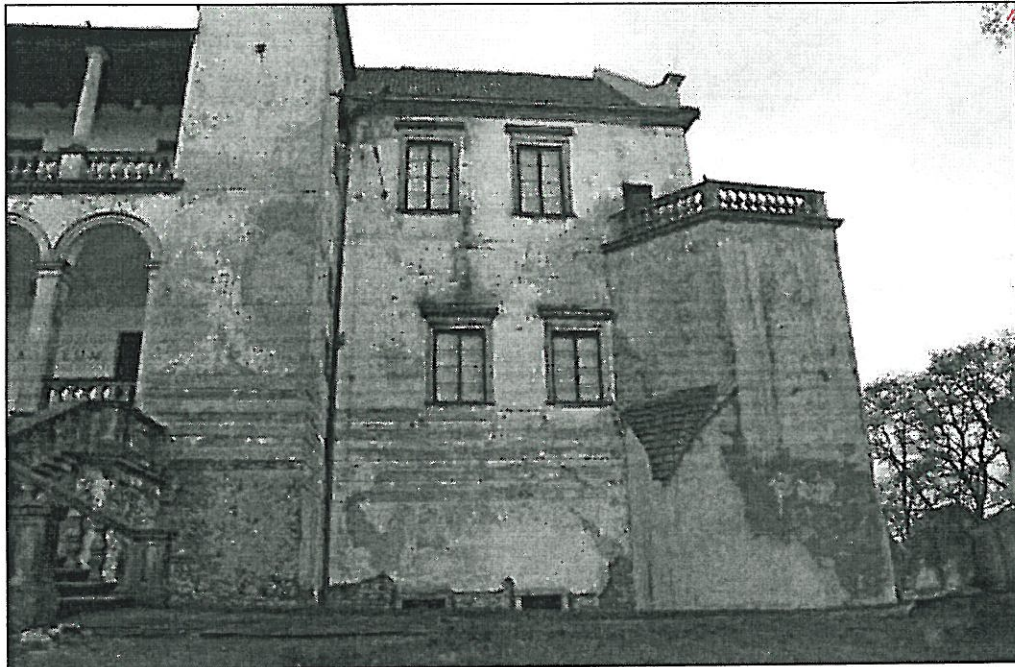

Fot.16
Szydłowiec, Zamek – elewacja wschodnia. Fragment skrzydła wschodniego
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna destrukcja wyprawy tynkowej.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

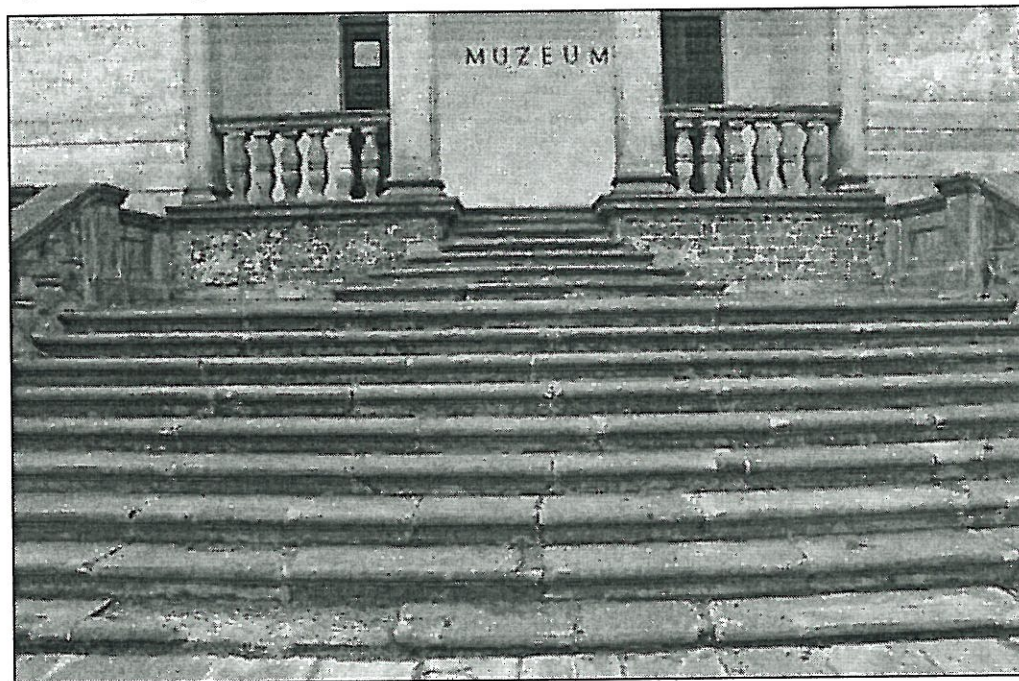

Fot.17
Szydłowiec, Zamek – elewacja wschodnia. Środkowy fragment skrzydła wschodniego –
reprezentacyjna loggia. Stan zachowania przed konserwacją. Elementy kamienne wymienione
w latach 70-tych. Widoczna destrukcja wyprawy tynkowej
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.18
Szydłowiec, Zamek – elewacja wschodnia. Fragment skrzydła wschodniego.
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna destrukcja wyprawy tynkowej.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.19
Szydłowiec, Zamek – elewacja wschodnia. Fragment schodów w wejściu do muzeum.
Stan zachowania przed konserwacją, widoczna destrukcja kamiennych elementów, skutek tynki.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

STANOSTA
SZYDŁOWIECKI

WYDZIAŁ OCHRONY ZABYTKÓW I KRAJINY
DELEGATURA W RADCOWIE
25-600 Radom, ul. Stefana Żeromskiego 53
tel./fax 363.85.14 363.92.17

Fot.20
Szydłowiec, Zamek – elewacja
wschodnia. Kamieniarka okienna z lat
70-tych. Widoczna zniszczona
obróbka blacharska, destrukcja
tynków
Stan zachowania przed konserwacją
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.21
Szydłowiec, Zamek – elewacja
wschodnia. Oryginalna kamieniarka
okienna i kamienny gzyms. Widoczna
destrukcja piaskowca.
Stan zachowania przed konserwacją
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.22

Szydłowiec, Zamek – elewacja wschodnia. Fragment balustrady loggii – elementy kamienne wymienione w latach 70-tych . Widoczne ubytki mechaniczne kamienia, korozja biologiczna, zawilgocenia.

Stan zachowania przed konserwacją
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.23

Szydłowiec, Zamek – elewacja wschodnia. Drewniany strop loggii- fragment
Stan zachowania przed konserwacją. Belki drewniane ze śladami ciągłego zamakania.

04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

STAROSTA
SZYDŁOWIECKI

WYKONAWCZY BIURO
OCHRONY ZABYTKÓW W WARSZAWIE
DELEGATURA W RADCZYM
25-600 Radom, ul. Stefana Żeromskiego 53
tel. 362-85-14 363-92-17

Fot.24
Szydłowiec, Zamek – elewacja północna. Fragment skrzydła północnego
Stan zachowania przed konserwacją. Skute tynki w części cokołowej.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.25
Szydłowiec, Zamek – elewacja północna. Środkowy fragment
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczne skute tynki, destrukcja zachowanej wyprawy
tynkowej
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

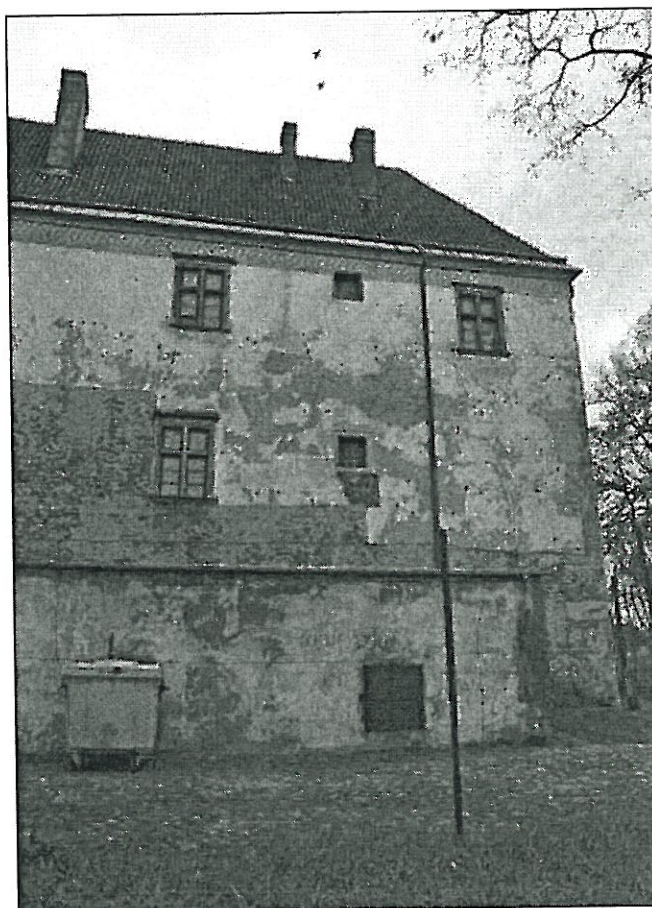

STANISŁAW
SZYDŁOWIECKI

Wydział Kultury i Dziedzictwa
Ochrony Zabytków w Warszawie
DELEGATURA w RADOŚCIU
26-600 Radom
Stefana Żeromskiego 53
tel. 363-85-14 363-92-14

Fot.26
Szydłowiec, Zamek – elewacja północna. Fragment skrzydła północnego wraz z przybudówką w części parteru. Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna destrukcja tynków.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

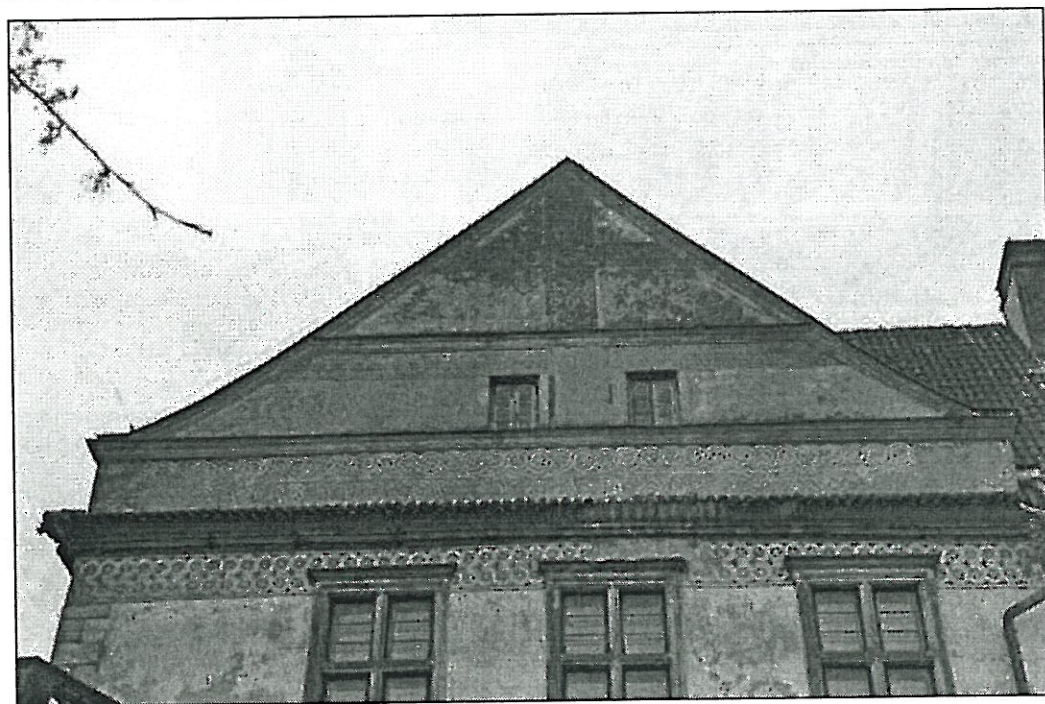

Fot.27
Szydłowiec, Zamek – elewacja północna. Fragment skrzydła w narożniku od zachodu. Widoczna destrukcja tynków.
Stan zachowania przed konserwacją
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

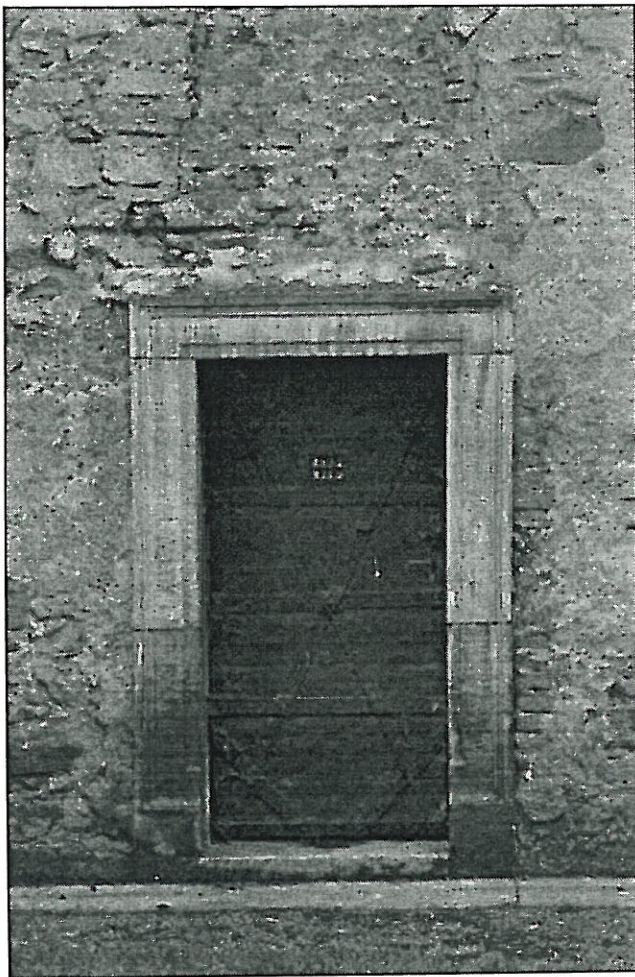

Fot.28
Szydłowiec, Zamek – elewacja północna.
Fragment ściany z dekoracją bonii.
Widoczna destrukcja tynków
Stan zachowania przed konserwacją
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

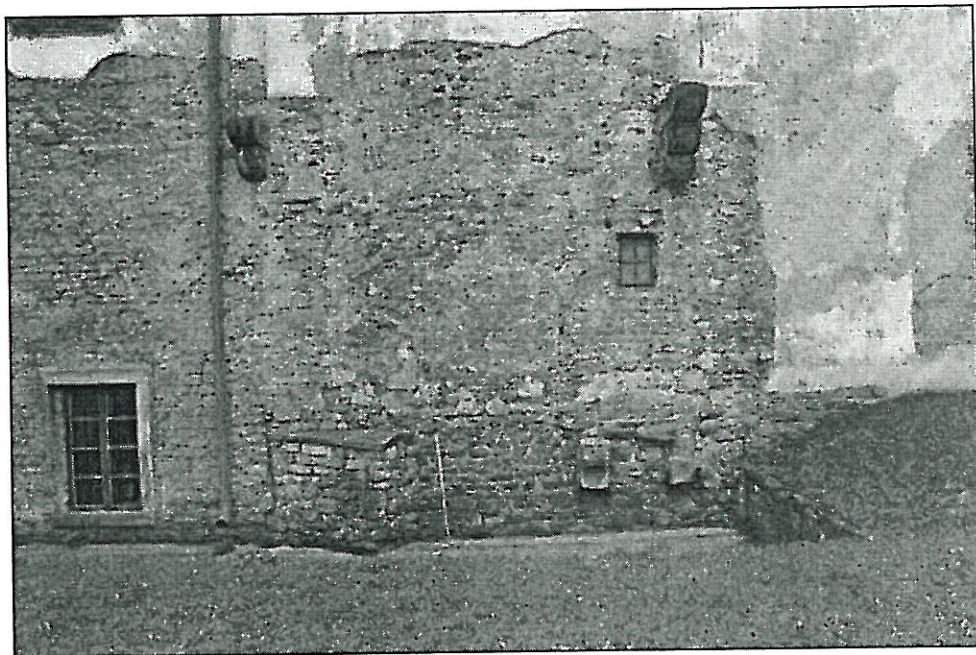

Fot.29
Szydłowiec, Zamek – elewacja północna. Fragment szczytu dekorowanego sgraffitem.
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna destrukcja dekoracji sgraffita.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.30
Szydłowiec, Zamek – elewacja
północna. Portal kamienny , drzwi
drewniane okute blachą. Nad
portalem zamurówka współczesna
cegłą. Destrukcja tynków i
elementów kamiennych
Stan zachowania przed konserwacją
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

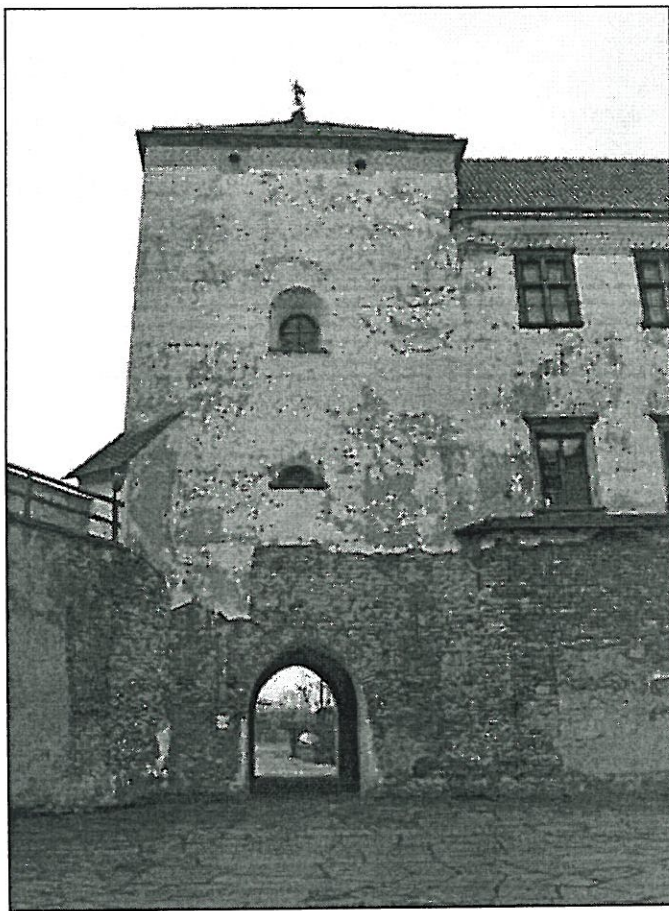
Fot.31
Szydłowiec, Zamek – elewacja północna. Fragment ściany z odsłoniętym wątkiem kamienno-
ceglanym, zachowane kamienne wsporniki.
Stan zachowania przed konserwacją
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

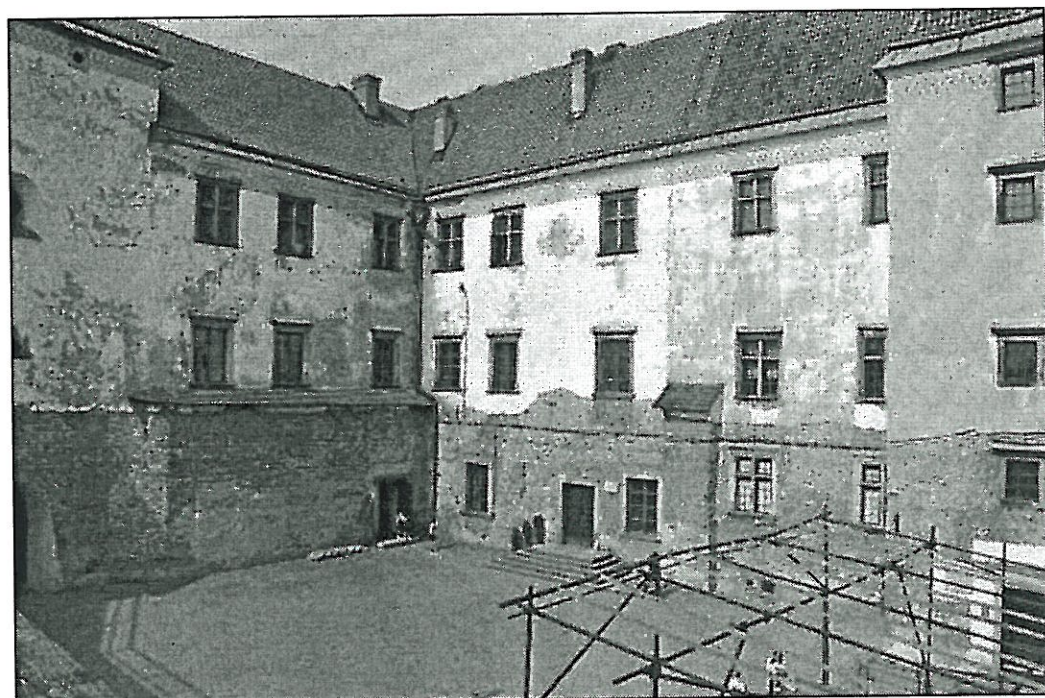

Fot.32
Szydłowiec, Zamek – elewacja północna. Narożny fragment przybudówki
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna destrukcja tynków.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.33
Szydłowiec, Zamek – elewacja
wewnętrzna wschodnia.
Stan zachowania przed
konserwacją. Widoczna destrukcja
tynków.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.34
Szydłowiec, Zamek – elewacja wewnętrzna wschodnia i południowa. Widok ogólny
Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

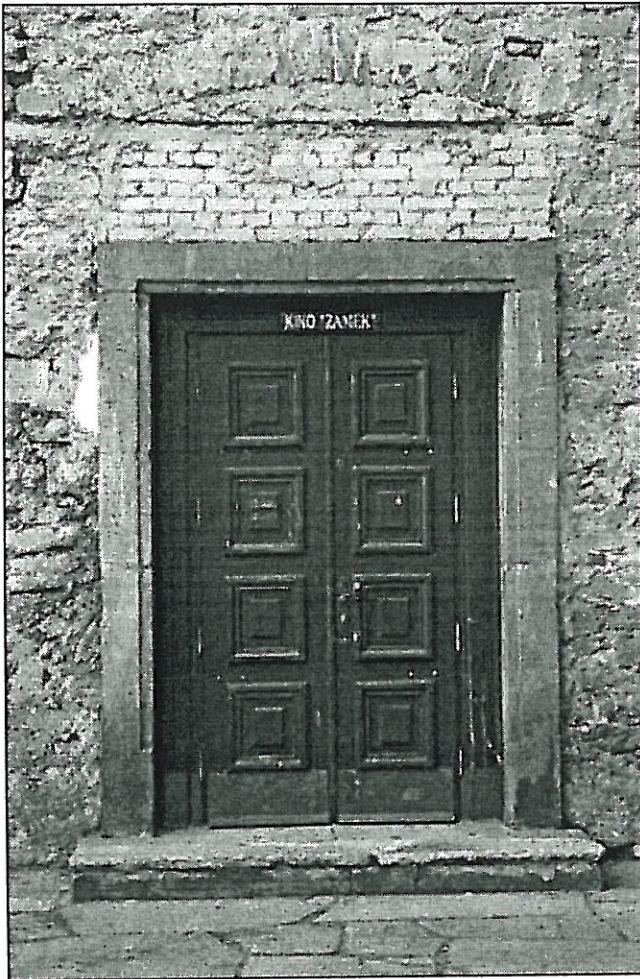

Fot.35
Szydłowiec, Zamek – elewacja
wewnętrzna wschodnia.
Stan zachowania przed konserwacją.
Widoczna destrukcja tynków.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.36
Szydłowiec, Zamek – elewacja wewnętrzna wschodnia. Fragment skrzydła zachodniego
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna destrukcja tynków i dekoracji sgraffitowej.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

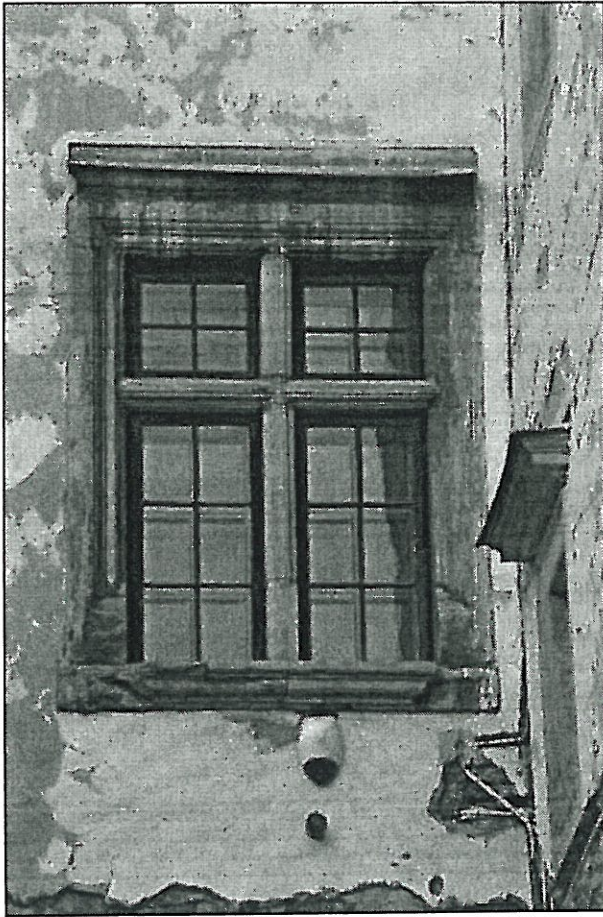

Fot.37
Szydłowiec, Zamek – elewacja
wewnętrzna wschodnia.
Wymieniony w okresie
powojennym potal kamienny,
powyżej spólczesne przemurowania.
Stan zachowania przed konserwacją.
Widoczna destrukcja tynków,
korozja biologiczna kamienia.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.38
Szydłowiec, Zamek – elewacja wewnętrzna płudniowa. Widok ogólny
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna destrukcja tynków.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.39
Szydłowiec, Zamek – elewacja
wewnętrzna południowa. Oryginalna
kamieniarka okna II piętra.
Stan zachowania przed konserwacją.
Widoczne ubytki kamienia.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.40
Szydłowiec, Zamek – elewacja
wewnętrzna południowa. Oryginalna
kamieniarka okna II piętra.
Stan zachowania przed konserwacją.
Widoczna destrukcja tynków, dekoracji
sgraffitowej, brak ofasowań na gzymsie
okiennym..
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.41
Szydłowiec, Zamek – elewacja wewnętrzna południowa i zachodnia. Widok ogólny
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna destrukcja tynków.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.42
Szydłowiec, Zamek – elewacja
wewnętrzna południowa i zachodnia.
Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

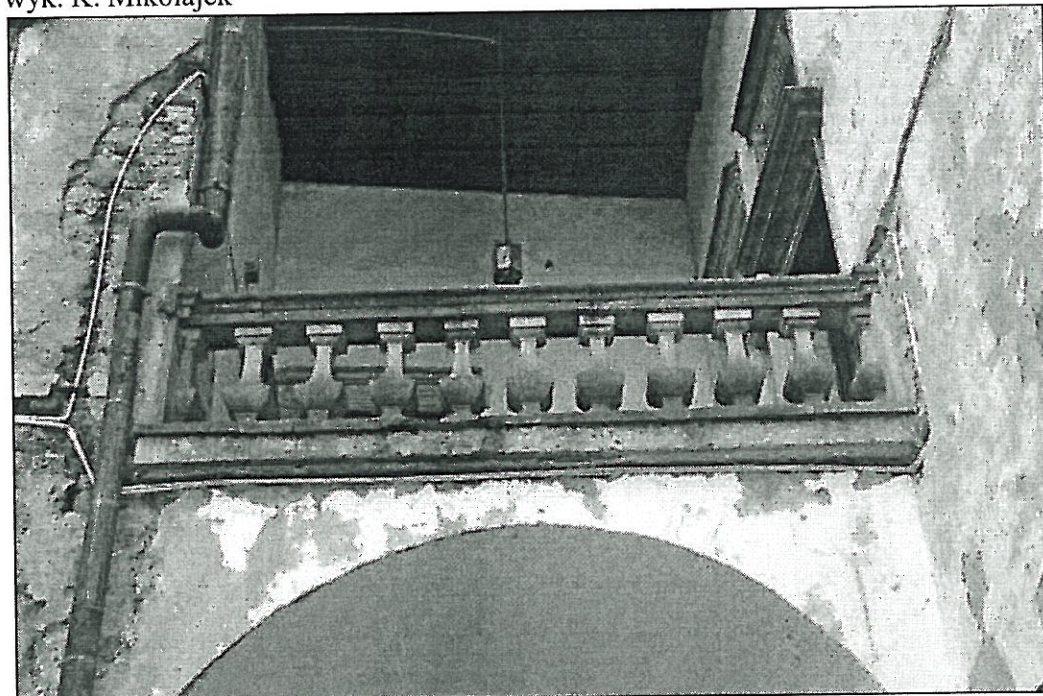

STAROSTA
SZYDŁOWIECKI

Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w Warszawie
DELEGATURA w RADOŃMIU
26-600 Radom, ul. Stefana Żeromskiego 53
tel./fax 363-85-14, 363-92-17

Fot.43
Szydłowiec, Zamek – elewacja wewnętrzna południowa. Fragment – balkon II piętra z drewnianą balustradą.
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna destrukcja balustrady.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

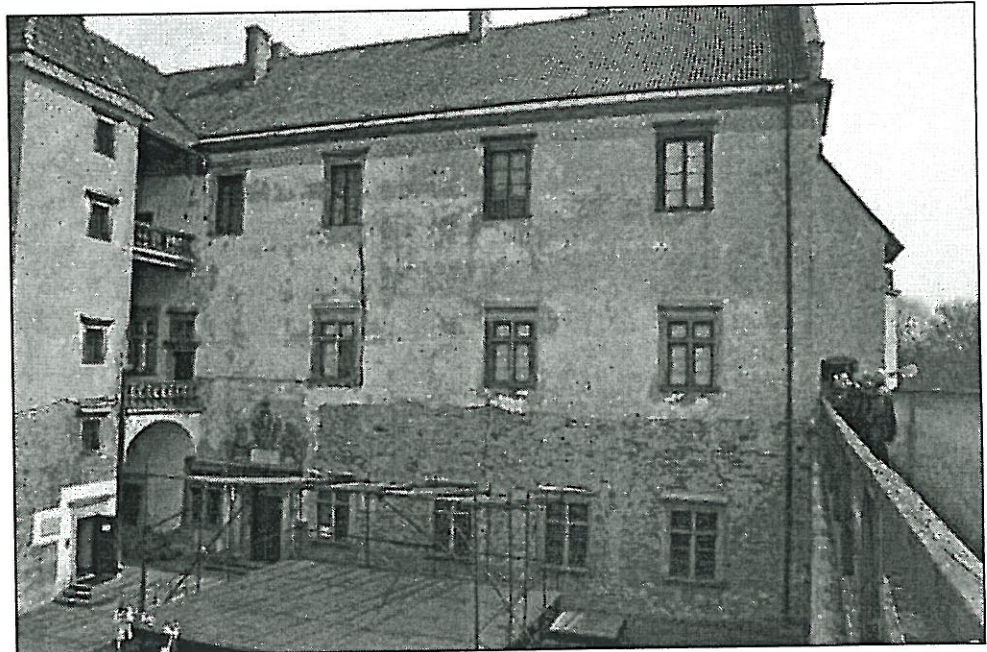
Fot.44
Szydłowiec, Zamek – elewacja wewnętrzna południowa. Fragment – balkon II piętra z kamienną balustradą.
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna destrukcja tynków, elementów kamiennych.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

STAROSTA
SZYDŁOWICKI

Fot.45
Szydłowiec, Zamek – elewacja wewnętrzna południowa. Fragment ściany z oryginalną kamieniarką okienną. Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna destrukcja tynków.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.46
Szydłowiec, Zamek – elewacja wewnętrzna zachodnia.
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna destrukcja tynków.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

STAROSTA
SZYDŁOWICKI

Fot.47
Szydłowiec, Zamek – elewacja wewnętrzna zachodnia. Fragment II piętra z sgraffitem i malowanym na czerwono gzymsem.
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna destrukcja sgraffita.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.48
Szydłowiec, Zamek – elewacja wewnętrzna zachodnia. Oryginalna kamieniarka okienna IIp.
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna destrukcja sgraffita, stiukowego gzymsu i elementów kamiennych.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

STARUSZA
SZYDŁOWIECKI

Fot.49
Szydłowiec, Zamek – elewacja wewnętrzna zachodnia. XVII w. portal z herbem. Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna destrukcja tynków.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

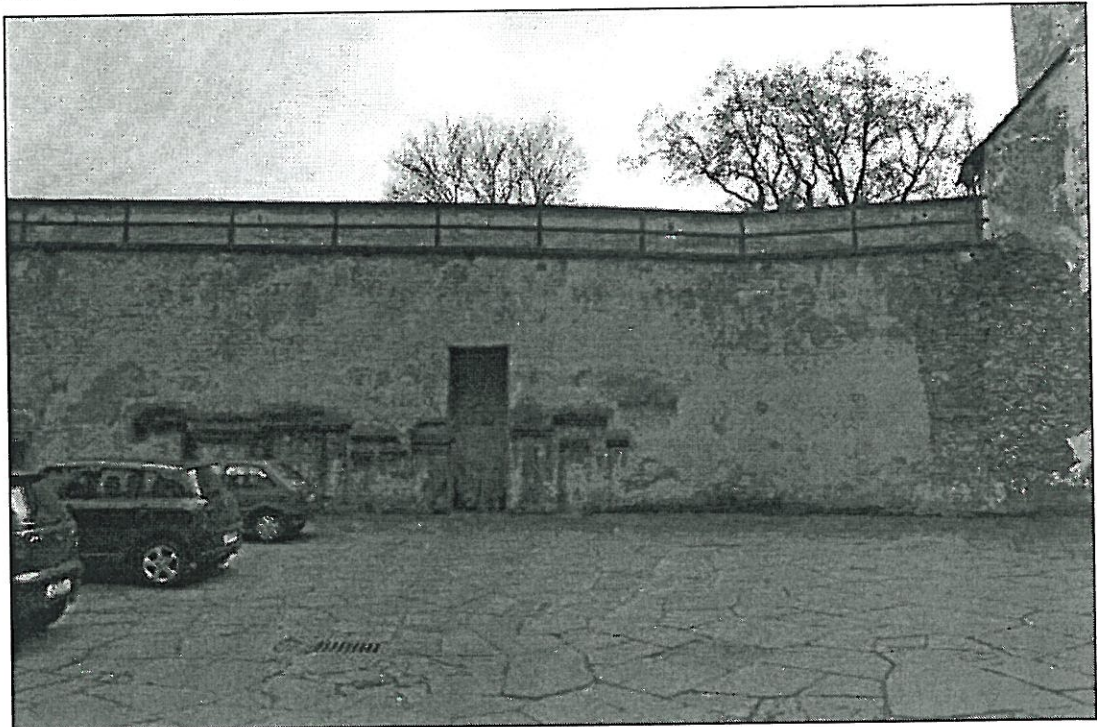

Fot.50
Szydłowiec, Zamek – elewacja wewnętrzna zachodnia. Fragment zwieńczenia portalu
Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.51
Szydłowiec, Zamek – elewacja wewnętrzna zachodnia. Fragment dekoracji portalu.
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna destrukcja formy rzeźbiarskiej i spoinowania.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

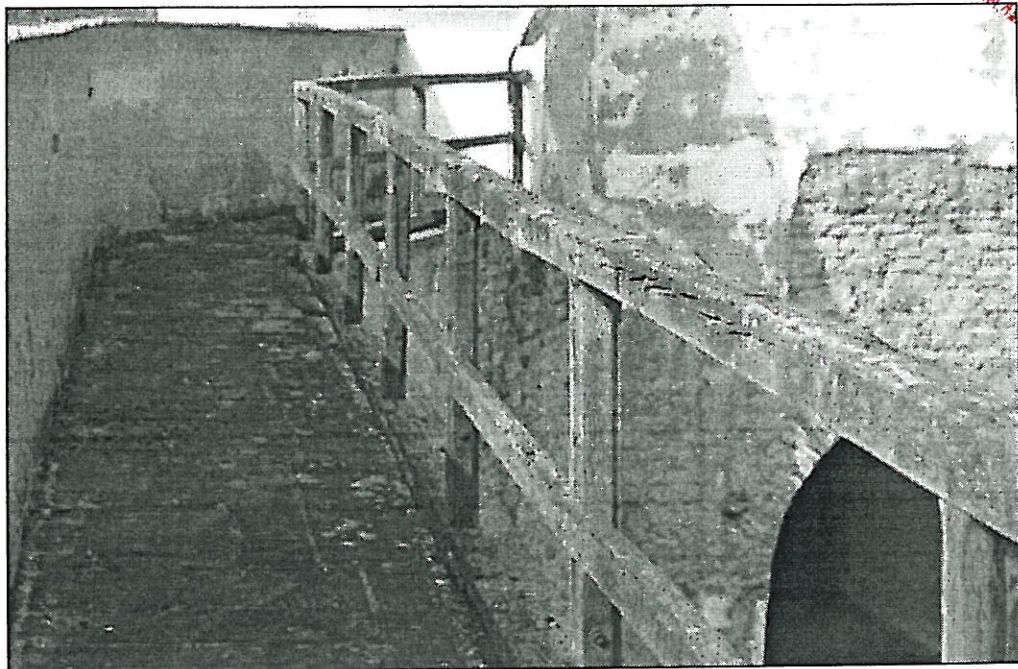

Fot.52
Szydłowiec, Zamek – elewacja wewnętrzna północna. Ściana kurtynowa pełniąca funkcję
skromnego lapidarium
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna destrukcja tynków.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

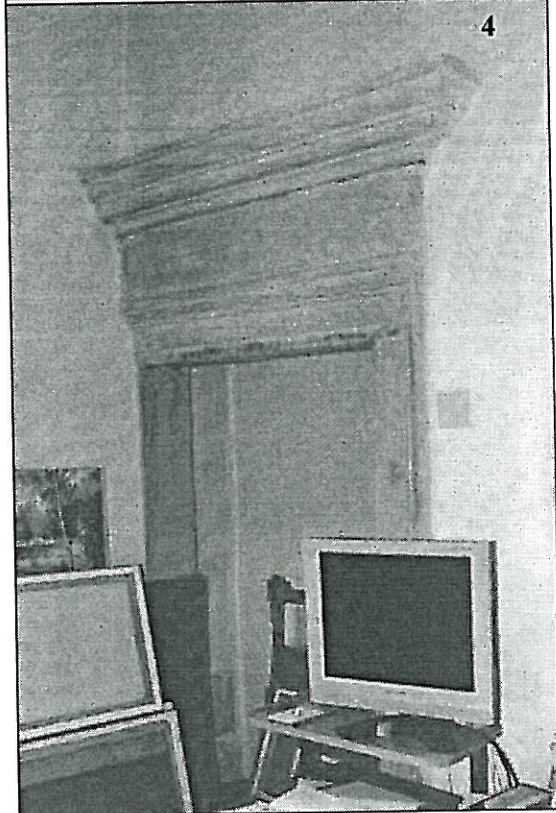
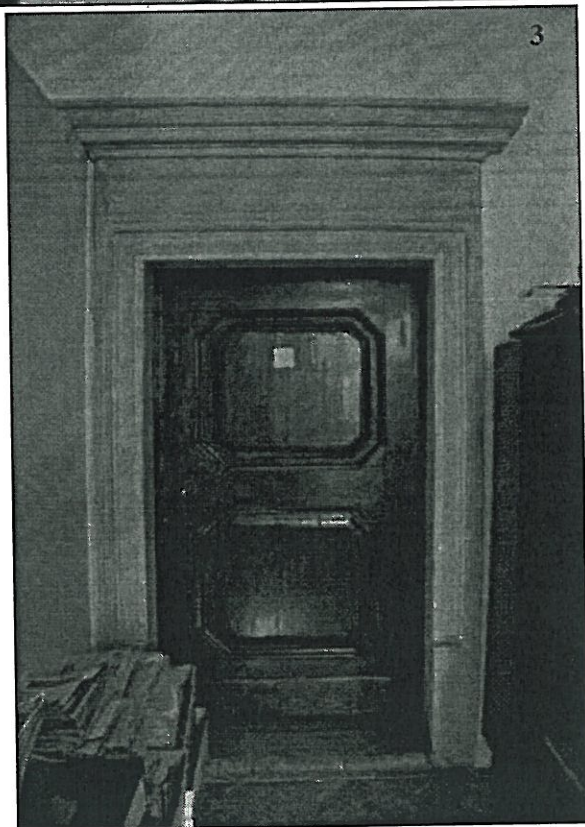
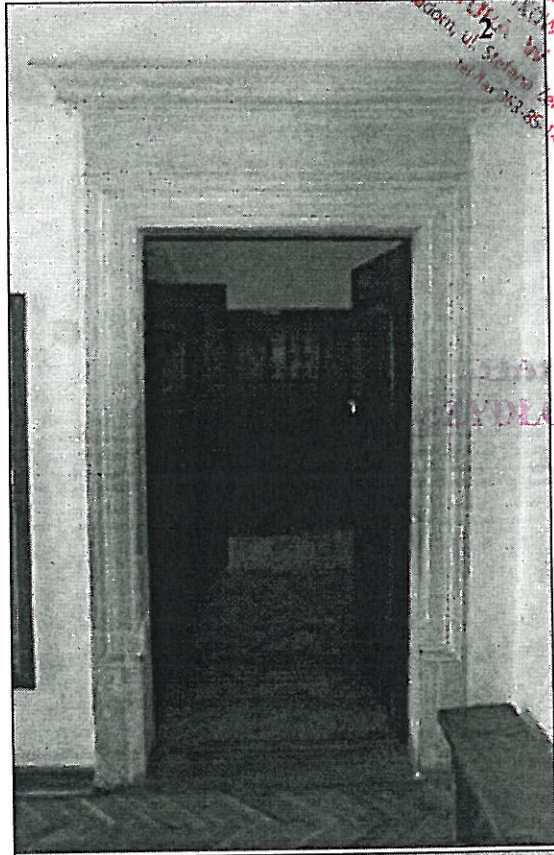
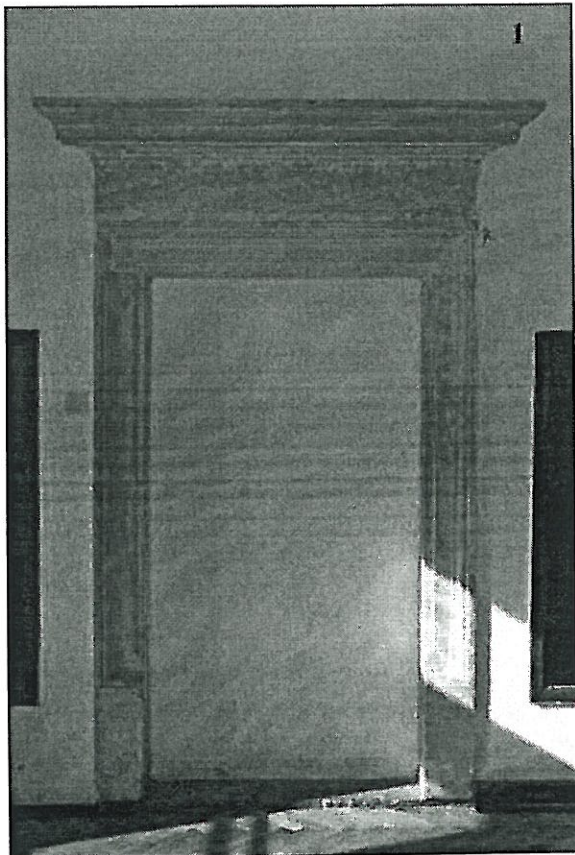
STAROSTA
SZYDŁOWIECKI

WOJEWÓDZKI URZĄD
OCHRONY ZABYTKÓW W WARSZAWIE
DELEGATURA W RADOŚCIU
26-600 Radom, ul. Stefana Żeromskiego 53
tel./fax 363-85 14, 363-92 14

Fot.53
Szydłowiec, Zamek – elewacja wewnętrzna północna. Ściana kurtynowa z chodnikiem w
zwieńczeniu zabezpieczony drewniana balustradą.
Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

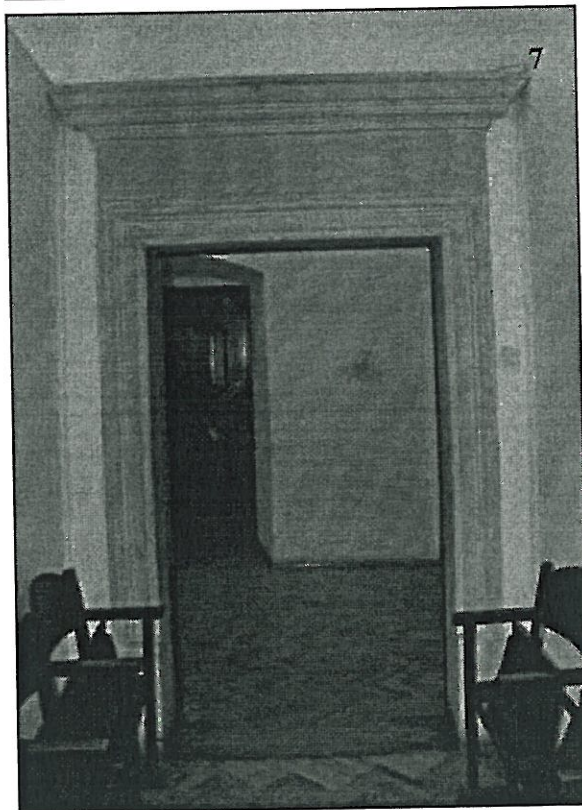
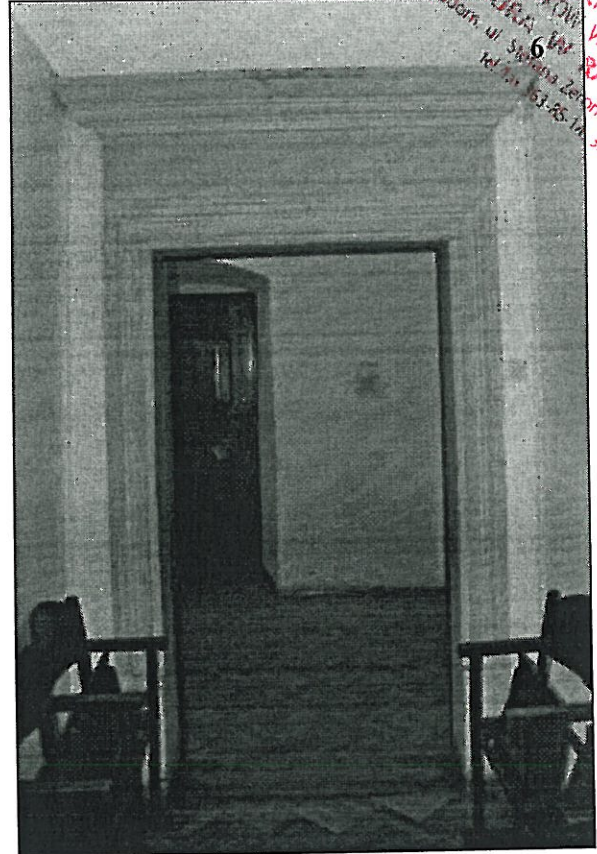
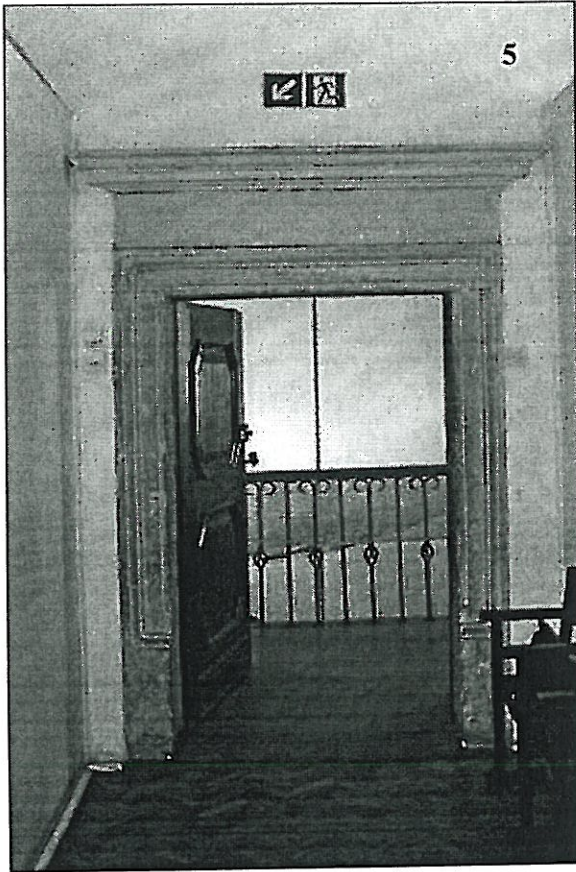
WAJEWÓDZKI URZĄD
GŁÓWNY ZARZĄDCA W WARSZAWIE
DELEGAT W RĄDOŃCACH
26-600 Radość, ul. Stefana Żeromskiego 5
tel. fax 363-85-14 363-92-12

MIKOŁAJ
SZYDŁOWIECKI

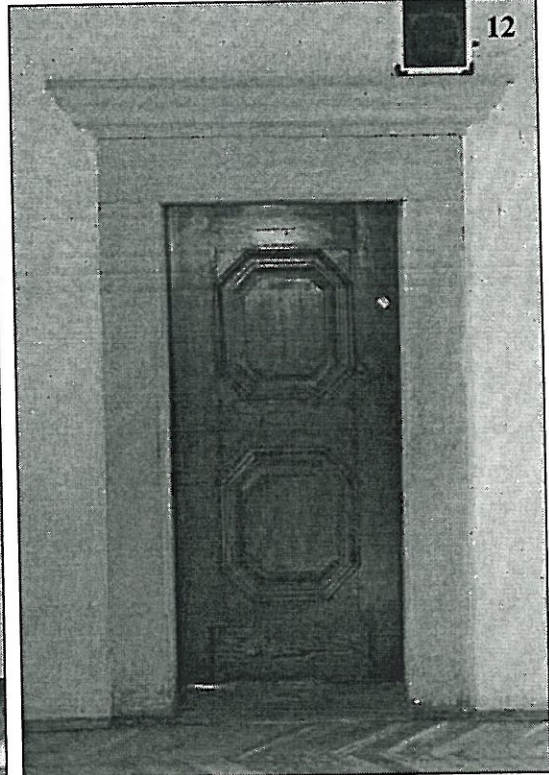
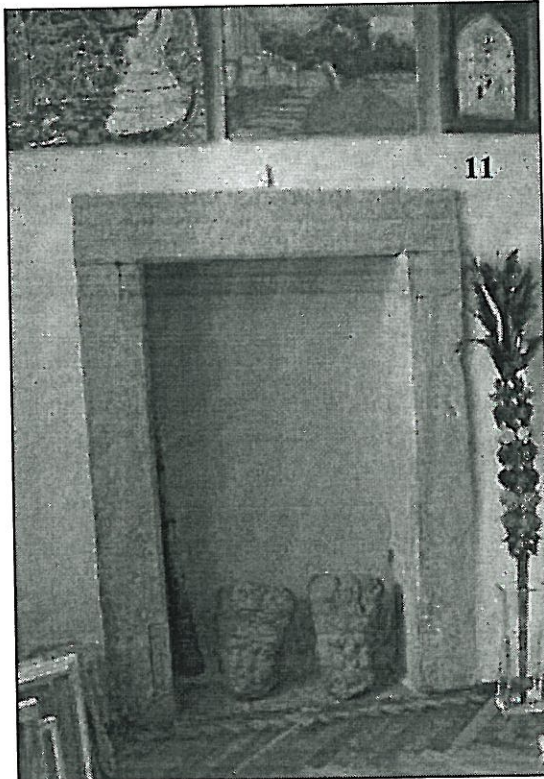
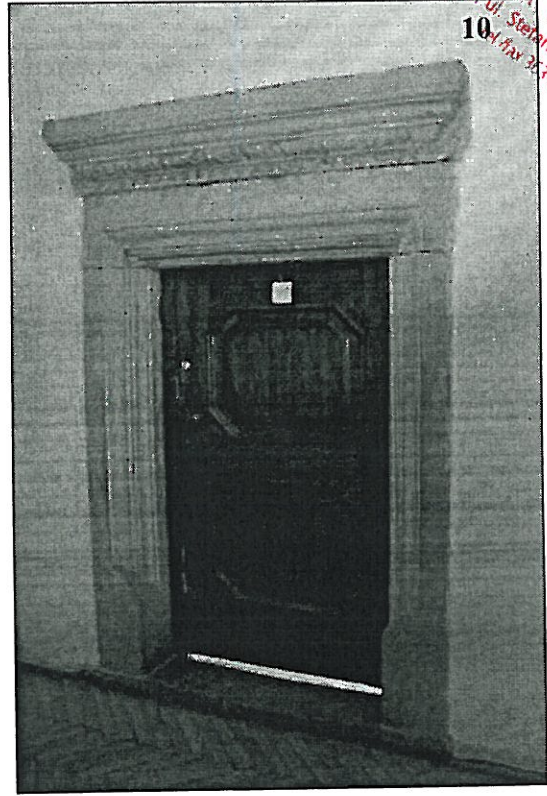
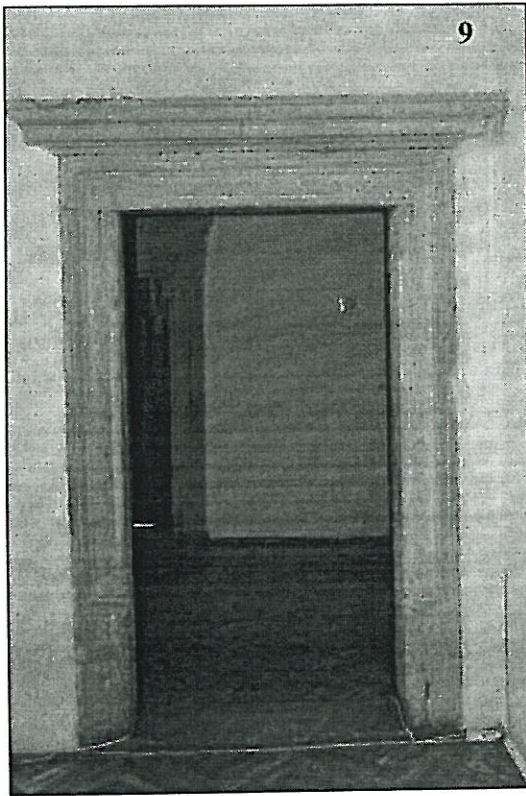
Fot. 54,55,56,57
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Portale kamienne nr 1i2 (p.3.2), 3(p.3.3),
4(p.3.4). Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

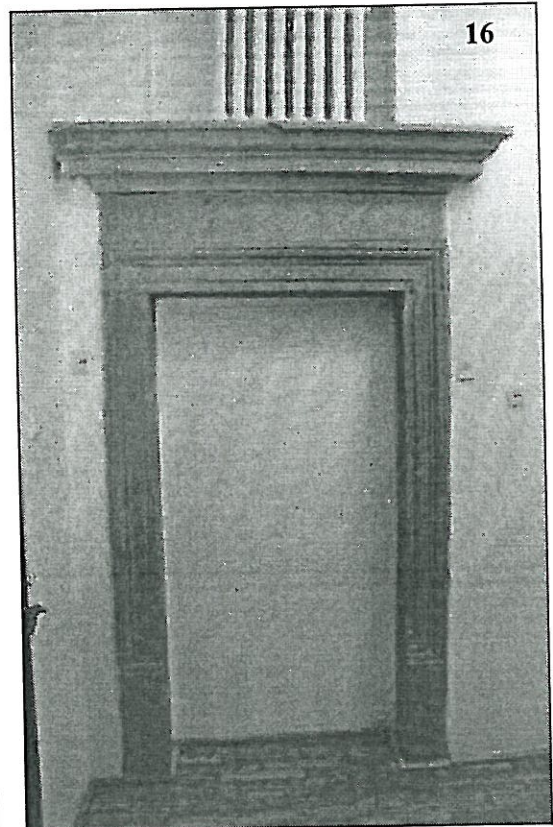
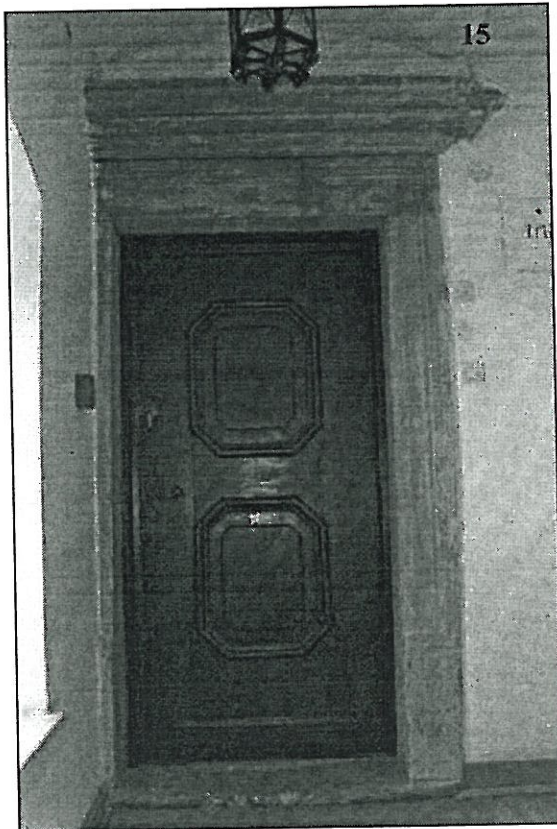
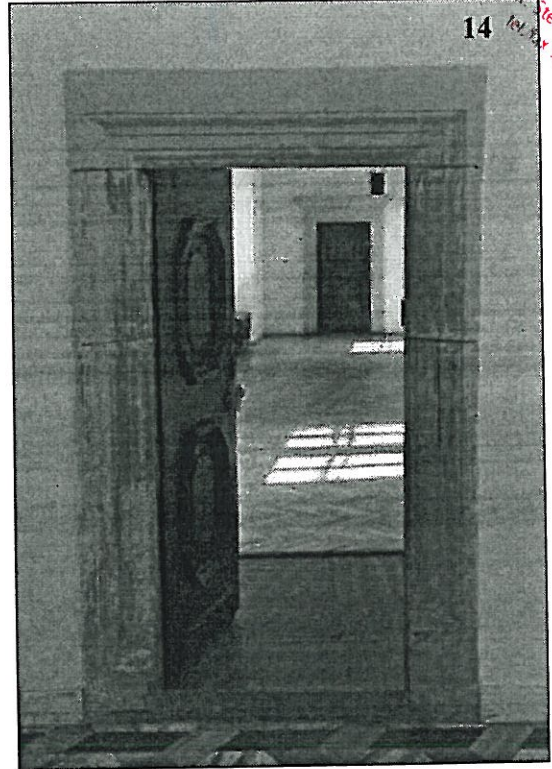
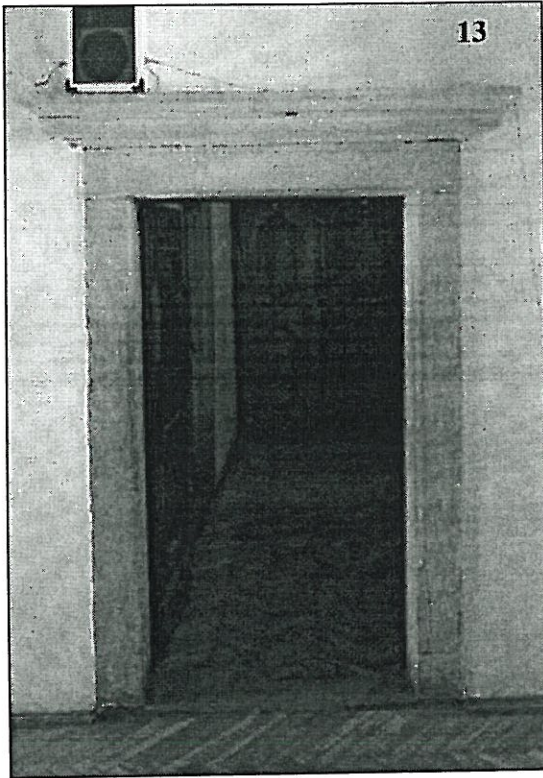
Fot. 58,59,60,61
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Portale kamienne nr 5(p.3.11), 6(p.3.9),
7(p.2.9), 8(p.2.9). Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

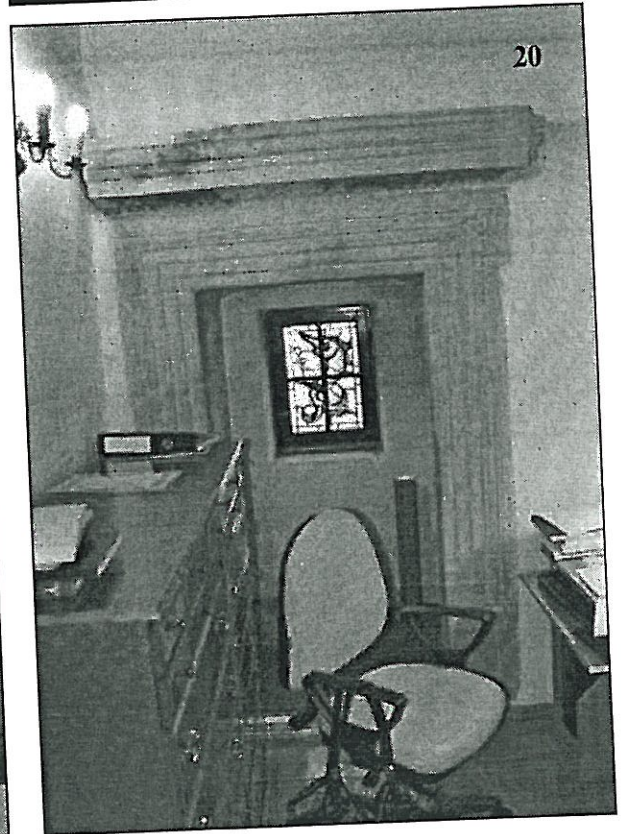
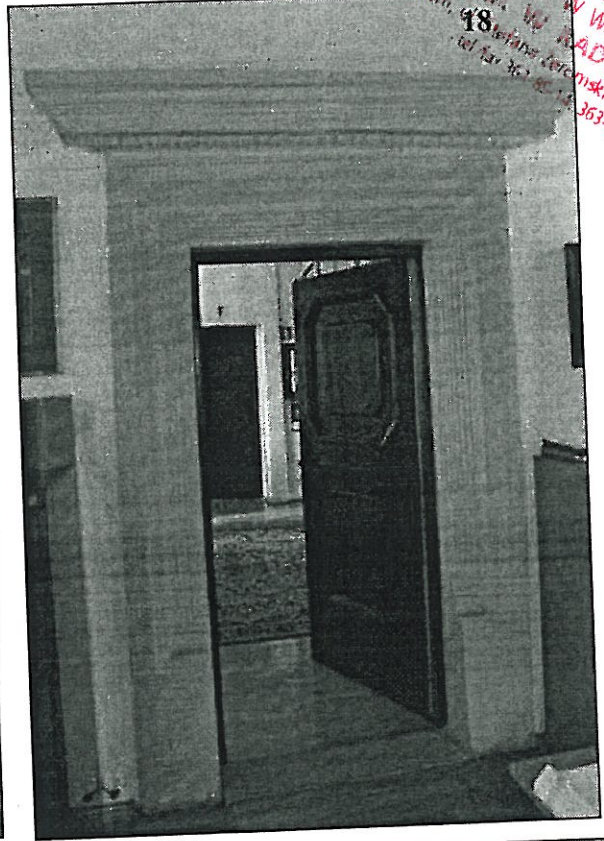
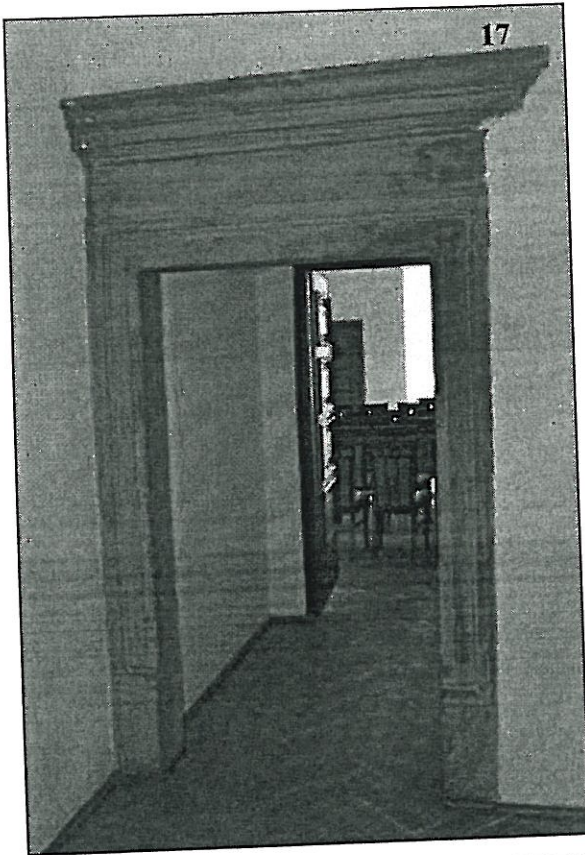
Fot. 62,63,64,65
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Portale kamienne nr 9(p.2.7), 10(p.2.4),
11(2.3), 12(p.2.2)
Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

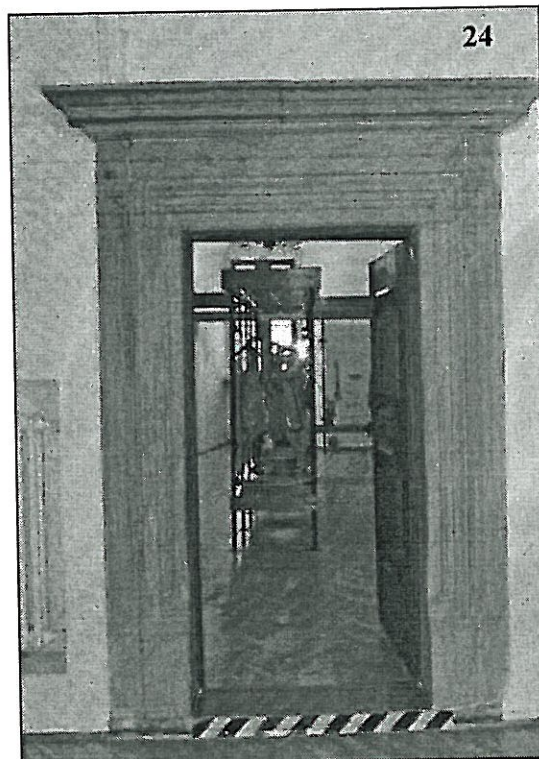
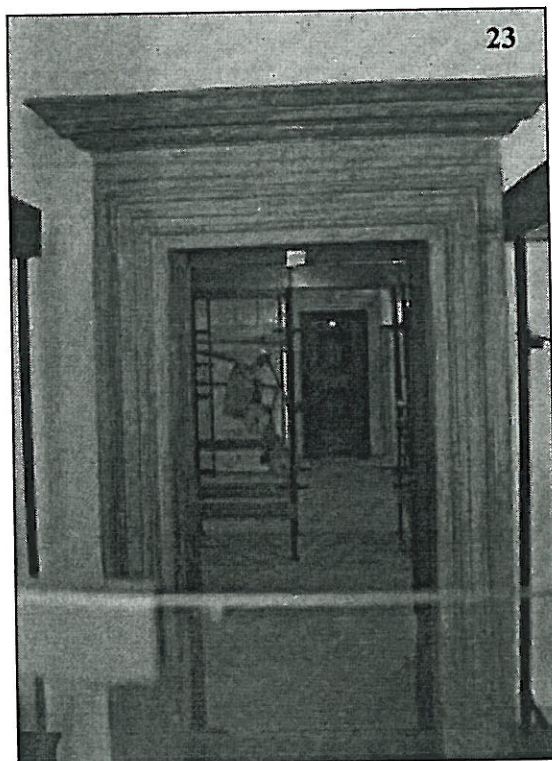
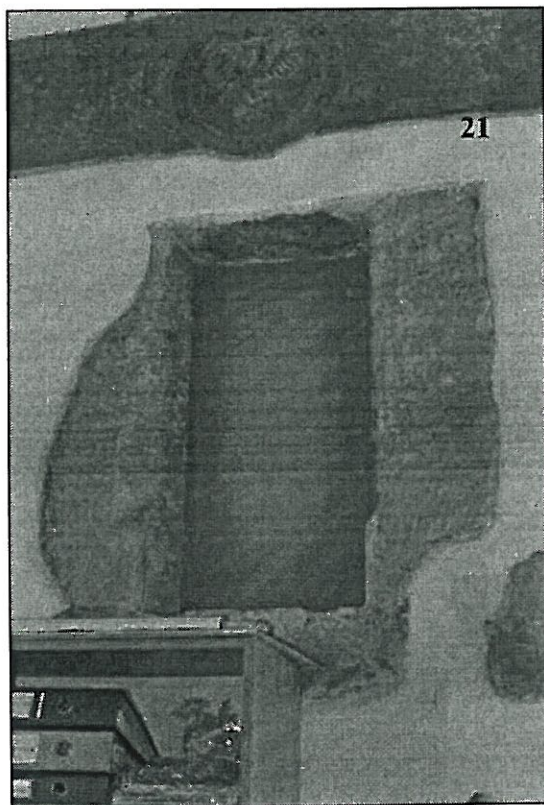
Fot. 66,67,68,69
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Portale kamienne nr 13(p.2.2), 14(p.2.1),
15(p.3.17), 16(p.3.17)
Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot. 70,71,72,73
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Portale kamienne nr 17(p.3.20),
18(p.2.13), 19(p.2.13), 20(p.2.13). Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

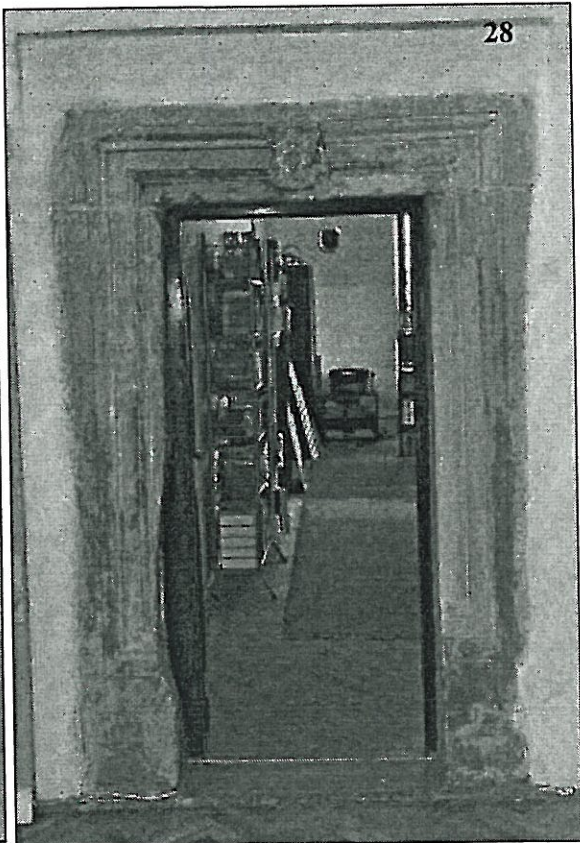
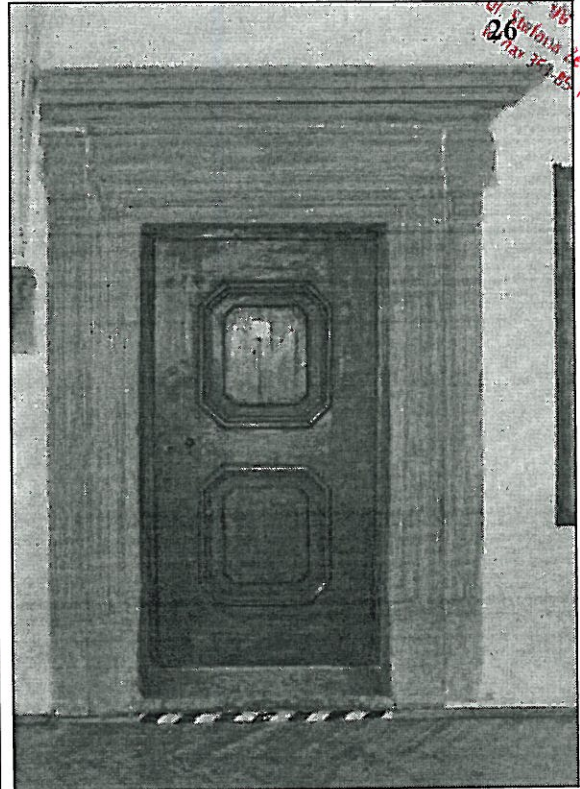
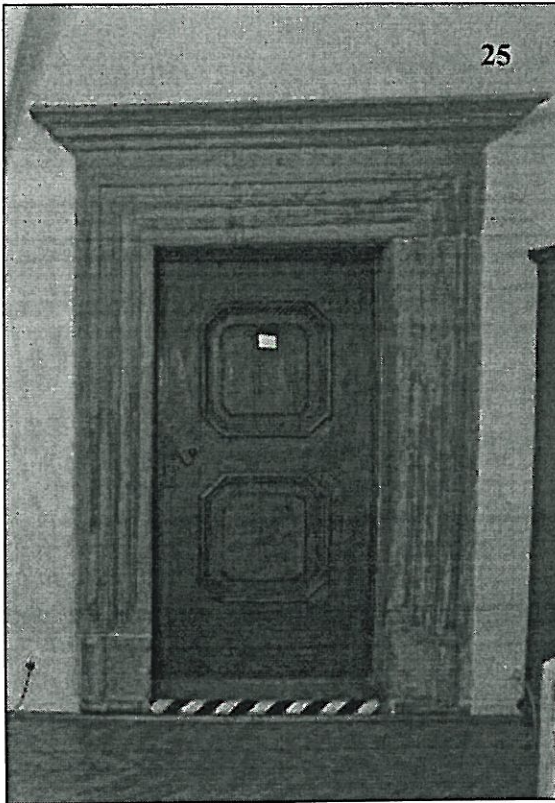

Fot. 74,75,76,77
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Portale kamienne nr 22(p2.16),
23(p2.17), 24(p2.18), wnęka – okienko nr 21(p2.13)
Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

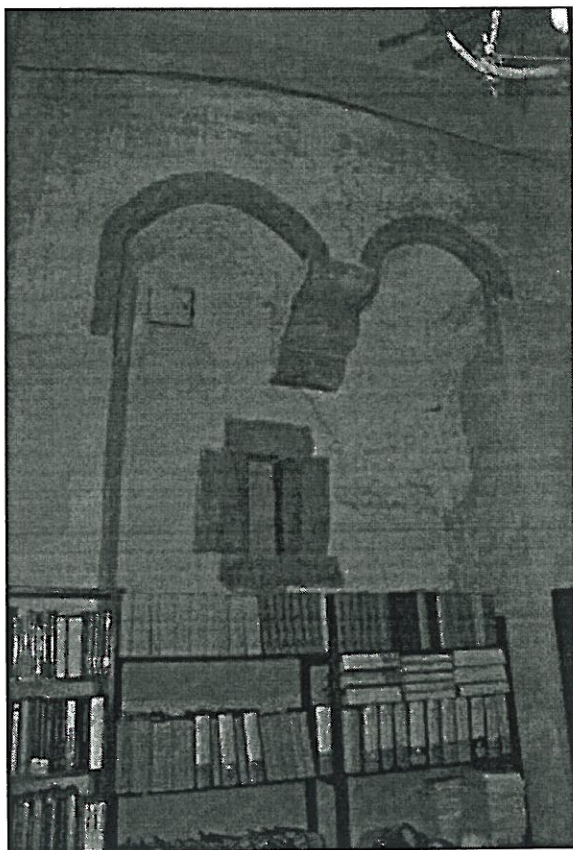
STAROSTA
SZYDŁOWIECKI

Wydział Kultury i
Ochrony Zabytków w Warszawie
DELEGATURA w RADOŚCIU
26-600 Radom, ul. Stefana Żeromskiego 53
tel. 26 603 14 363 92 17

Fot. 78,79,80,81
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Portale kamienne nr 25(p.2.18),
26(p.2.18), 27(klatka schodowa), 28(p.1.33). Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

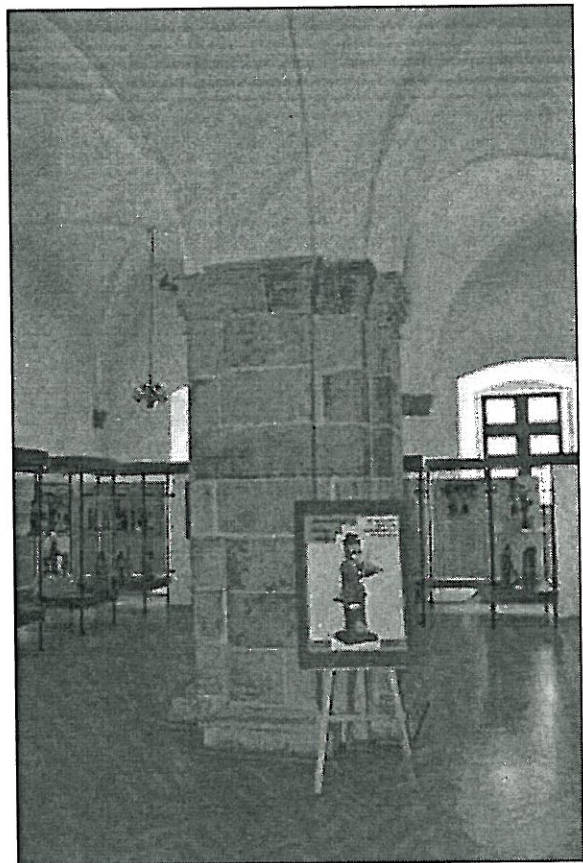
Fot. 82
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe
elementy wnętrza. Pozostałości gotyckiej
ściany. We wnęce zacieki i zasolenia
tynków.
Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot. 83
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe
elementy wnętrza. Kominiek z orłem
radziwiłłowskim w pomieszczeniu nr 2.19
Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

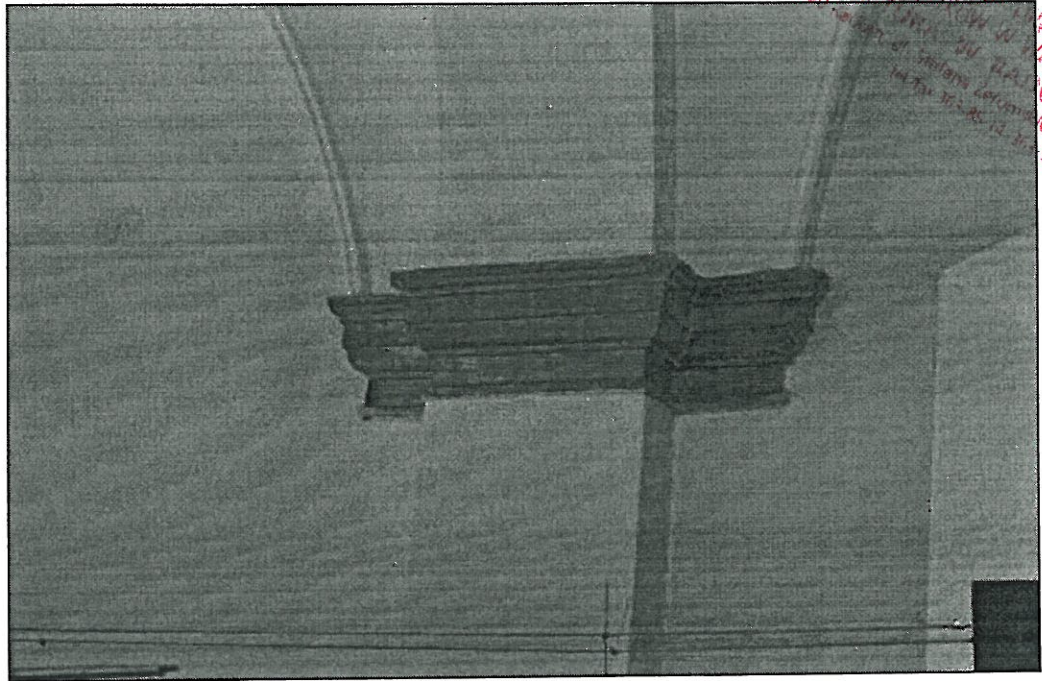

Fot. 84
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Kominek w pomieszczeniu nr 3.22. Współcześnie wymieniony
Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

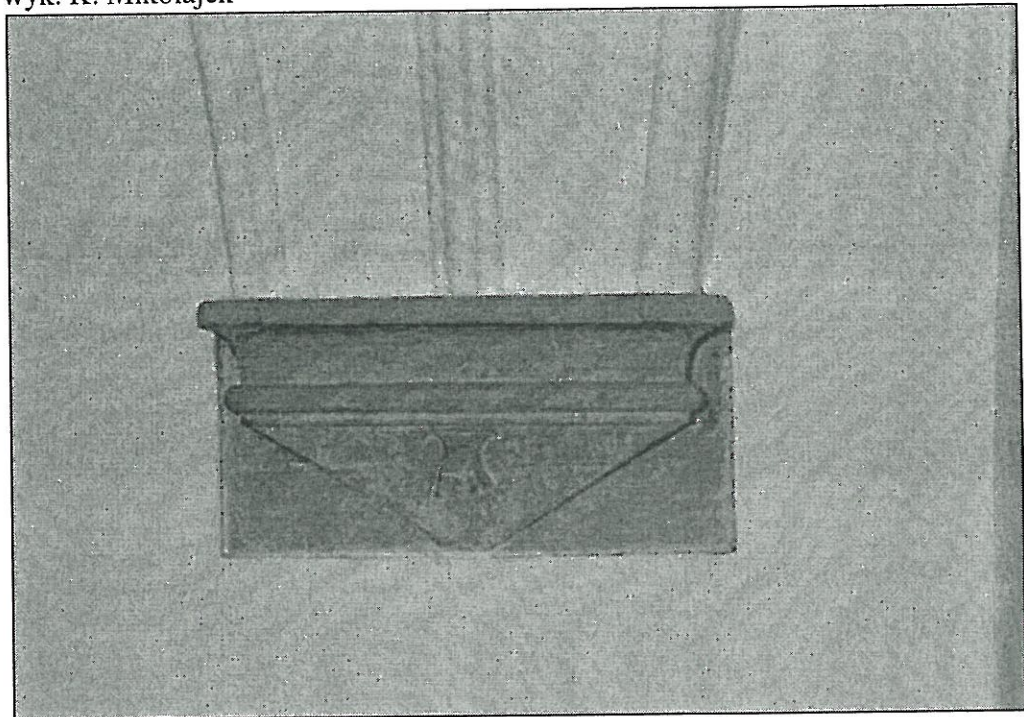

Fot. 85
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Kamienny filar w pomieszczeniu nr 2.19. Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot. 86
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Kamienna głowica pilastra w pomieszczeniu nr 2.19. Widoczne ubytki kamienia.
Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

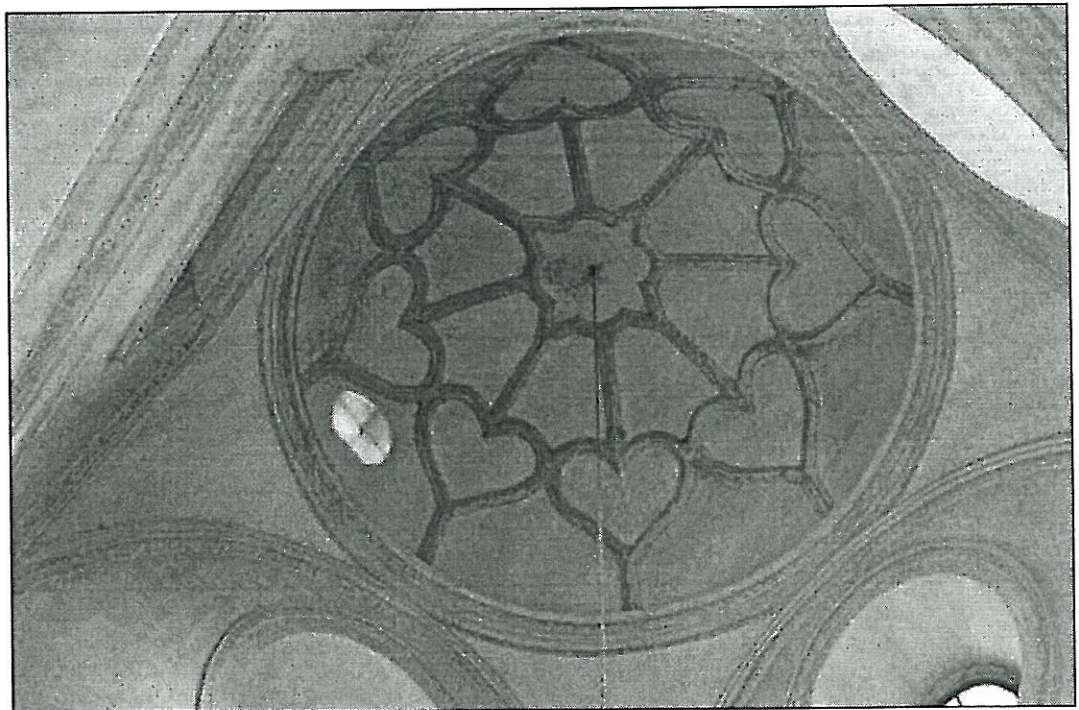

Fot. 87
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Kamienna konsola w formie głowicy
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczne uzupełnienia w narożnikach
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

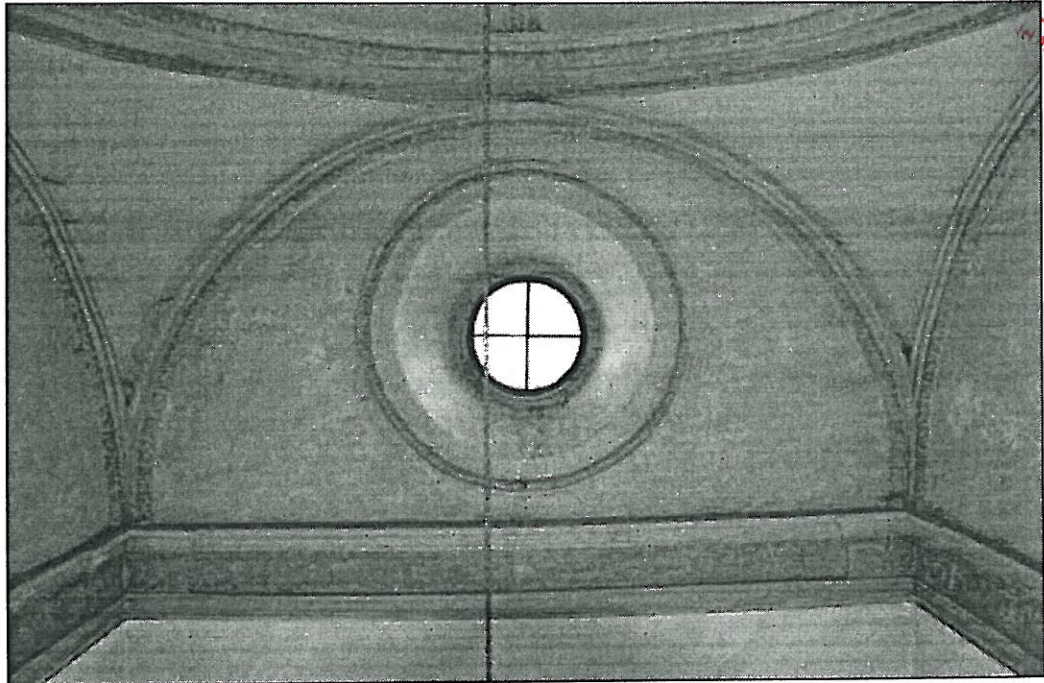

Fot. 88
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe
elementy wnętrza. Kamienny filar w
pomieszczeniu nr 1.34
Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

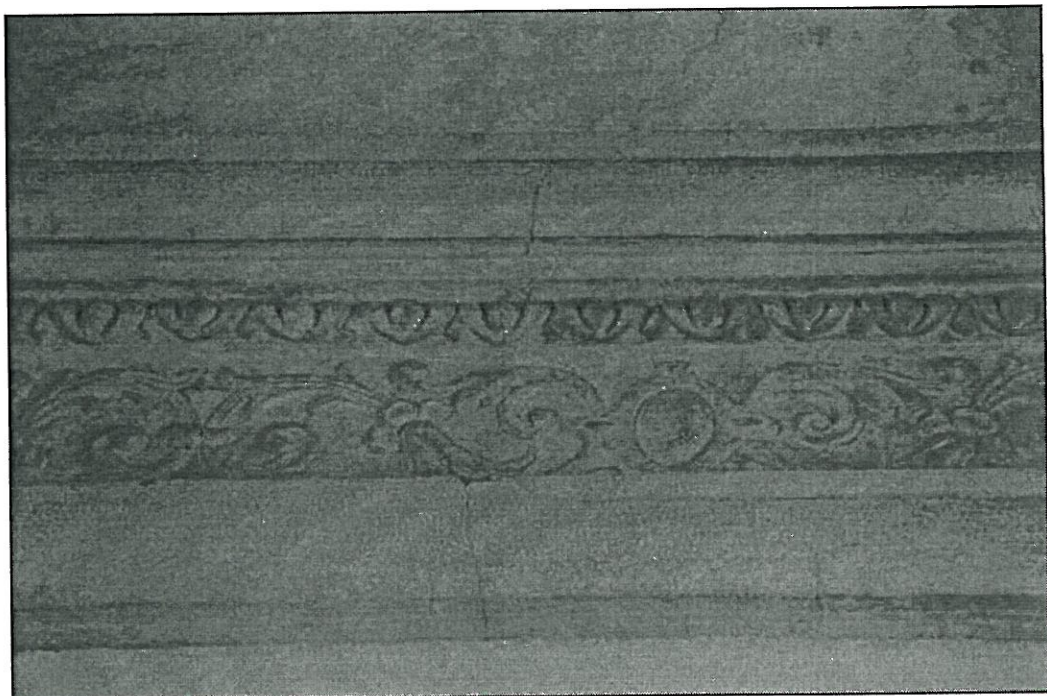

Fot. 89
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Dekoracja stiukowa sklepienia kaplicy
(p.3.1). Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot. 90
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Dekoracja stiukowa ścian kaplicy
Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna siatka spękań i luźnych zabrudzeń.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

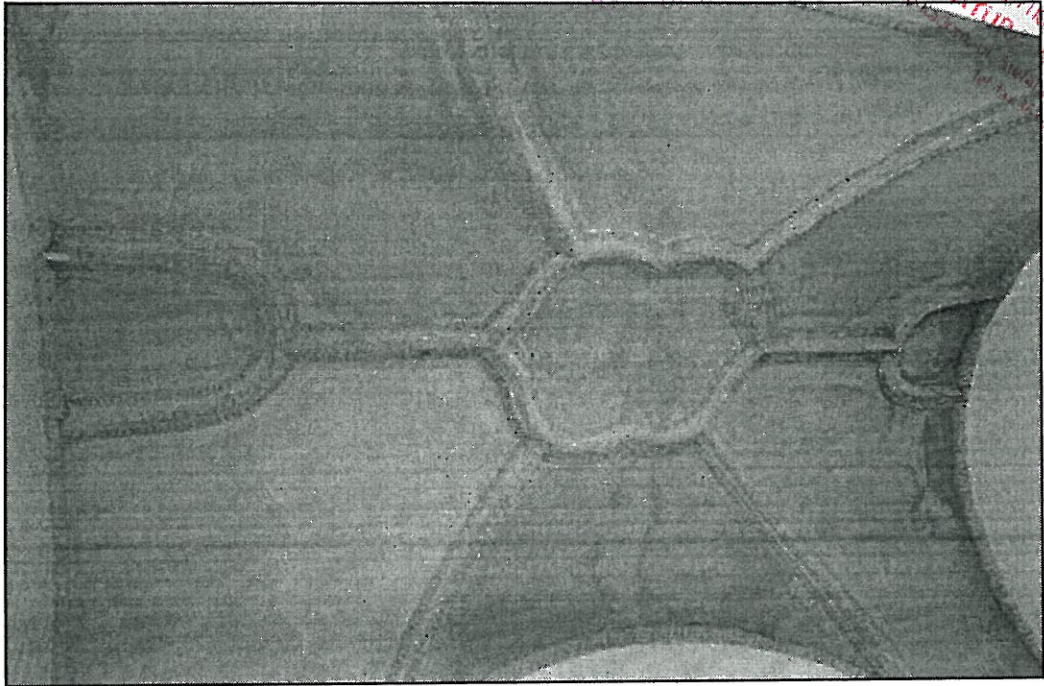

Fot. 91
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Fragment dekoracji stiukowej ścian
kaplicy. Stan zachowania przed konserwacją. Widoczne pęknięcia, uzupełnienia,
rekonstrukcja opracowania malarskiego wykonana kropką.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

STAROSTA
SZYDŁOWIEC

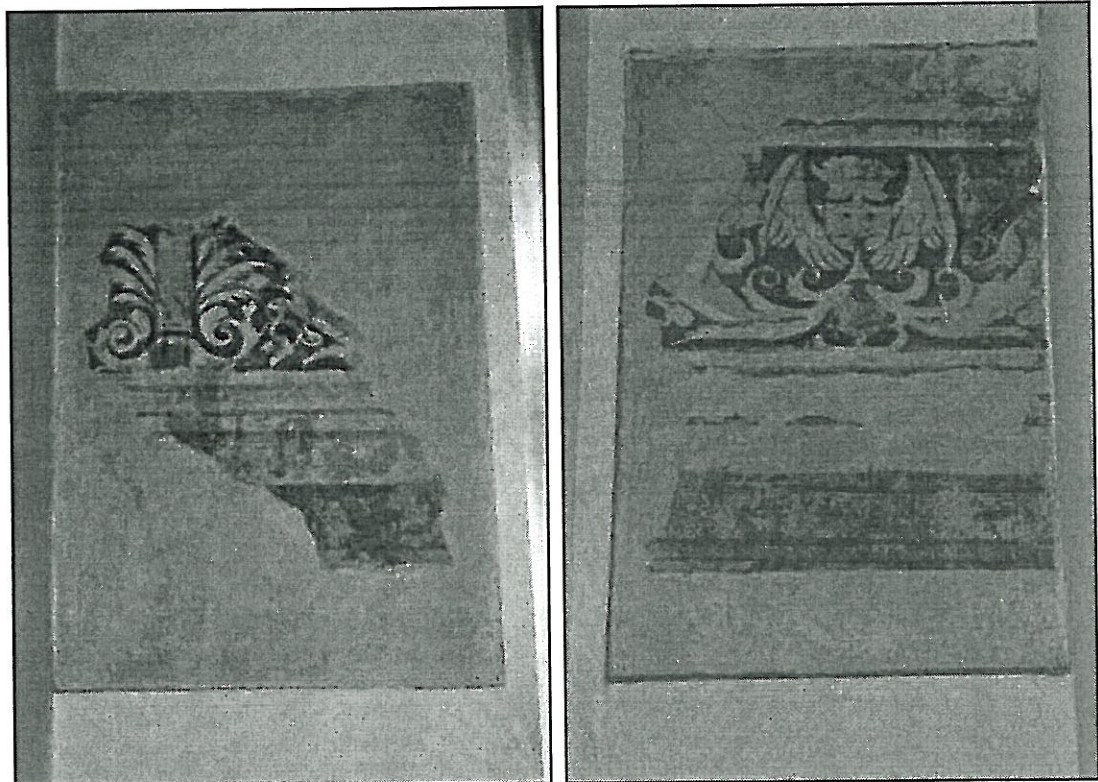
WODJEWIŹSKI URZĄD
CEHKONY ZAPISKÓW W WARSZAWIE
DELEGACJA
26-600
W RADOŹMIU
Zeromskiego 53
85-14 367-97-14

Fot. 92

Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Dekoracja stiukowa sklepienia pomieszczenia nr 1.8. Stan zachowania przed konserwacją. Widoczne zawilgocenia wyprawy tynkowej sklepienia.

04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

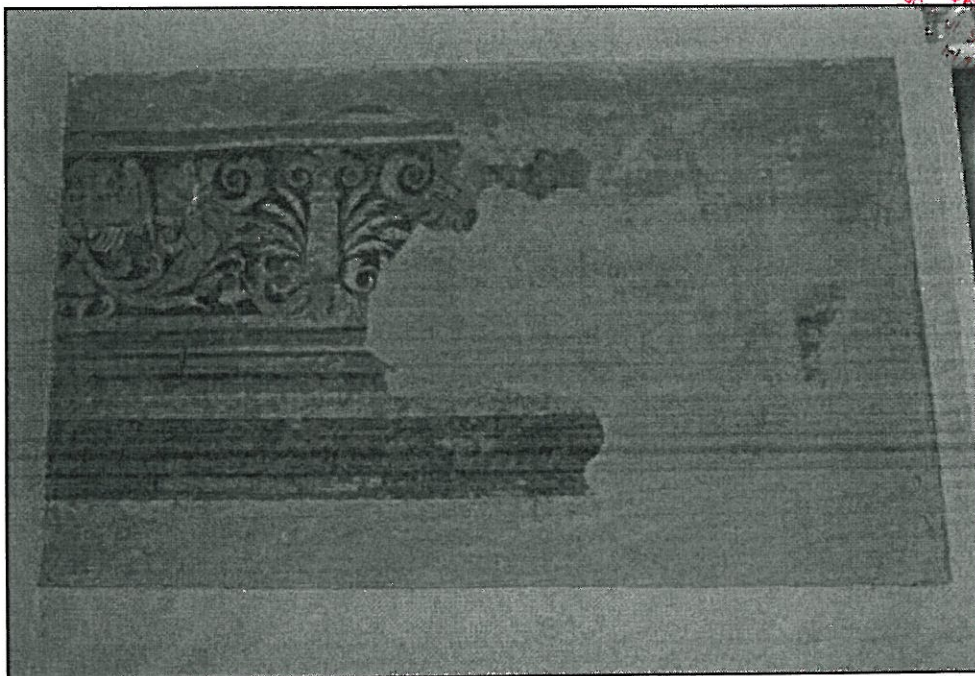

Fot. 93

Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Ekspozowane fragmenty renesansowego fryzu w pomieszczeniu nr 3.15 Stan zachowania przed konserwacją. Widoczne pęknięcia, uzupełnienia, rekonstrukcja polichromii wykonane kropką.

04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

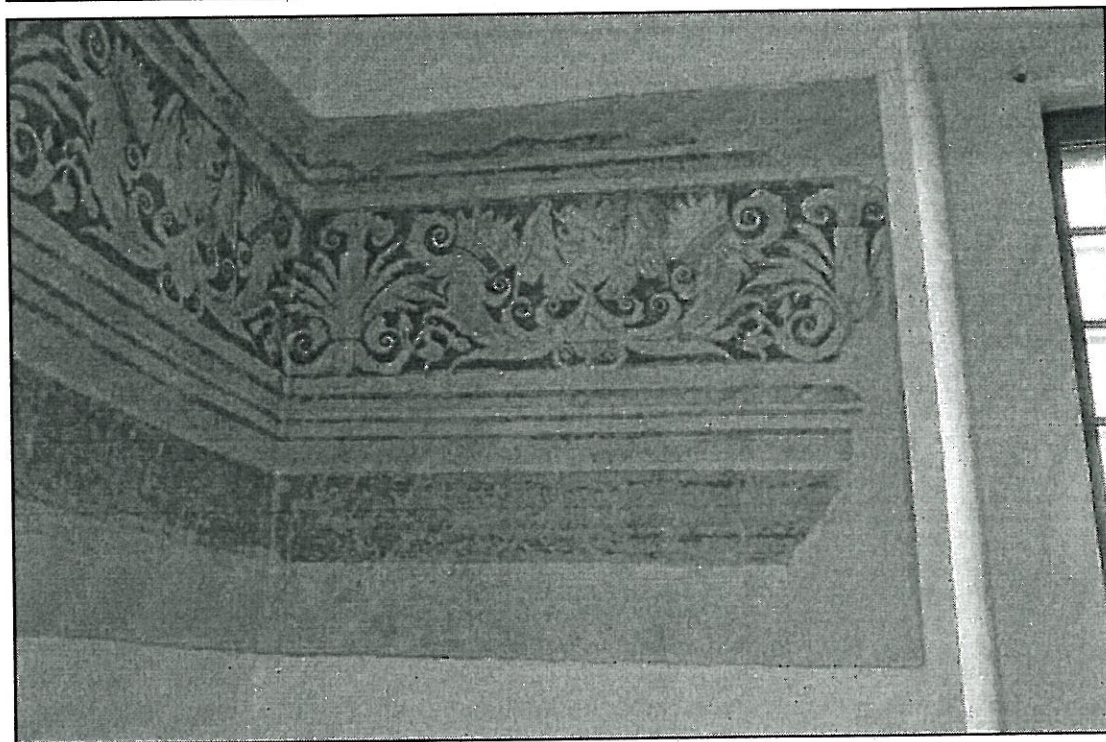
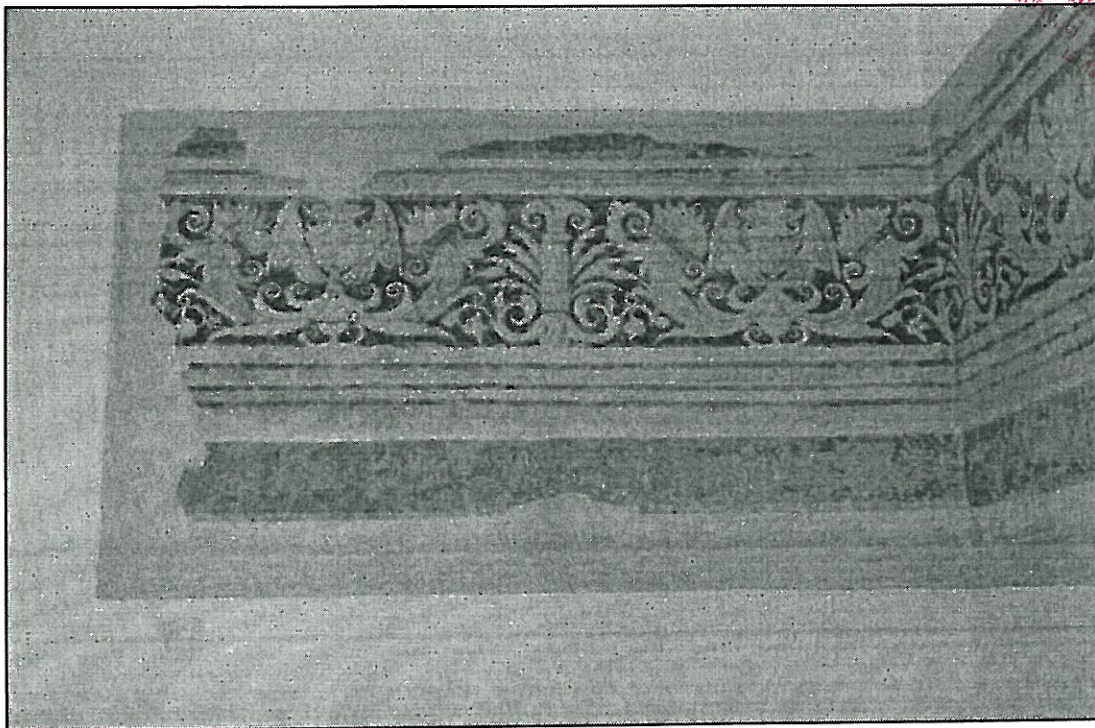

Fot. 94, 95, 96

Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Ekspozowane fragmenty renesansowego fryzu w pomieszczeniu nr 3.12. Stan zachowania przed konserwacją.

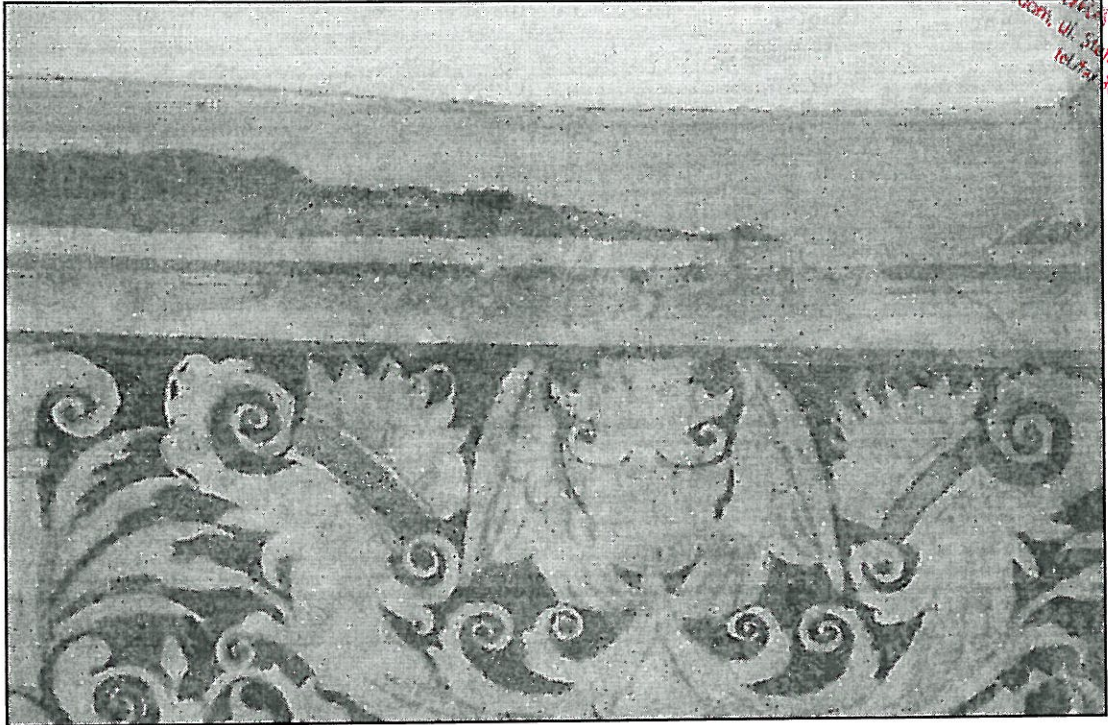
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

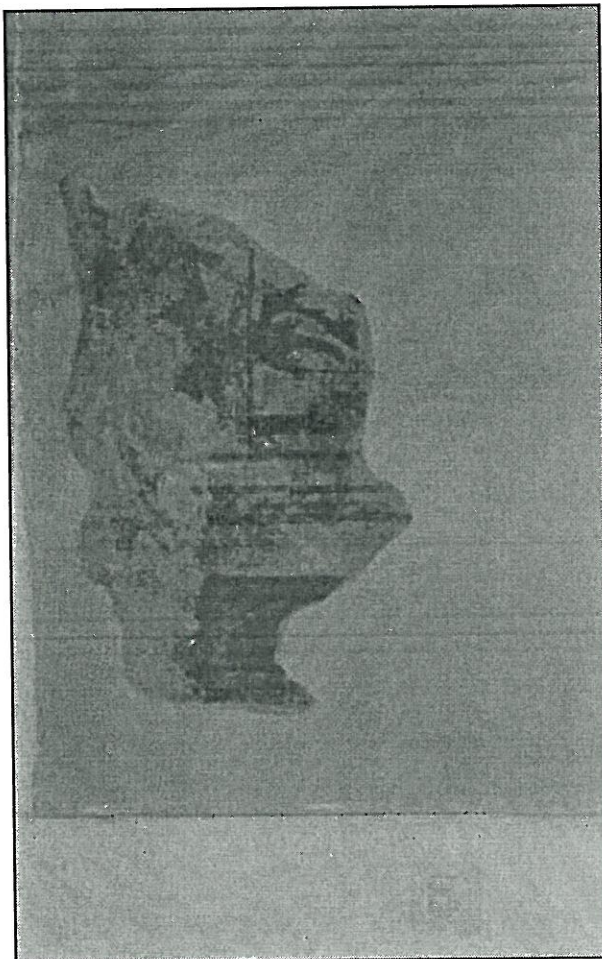
Fot. 97, 98
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Ekspozowane fragmenty renesansowego fryzu w pomieszczeniu nr 3.13. Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot. 99

Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Ekspozowane fragment renesansowego fryzu w pomieszczeniu nr 3.12. Stan zachowania przed konserwacją. Widoczne białe wysolenia na rekonstruowanych elementach polichromii, pęknięcia.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

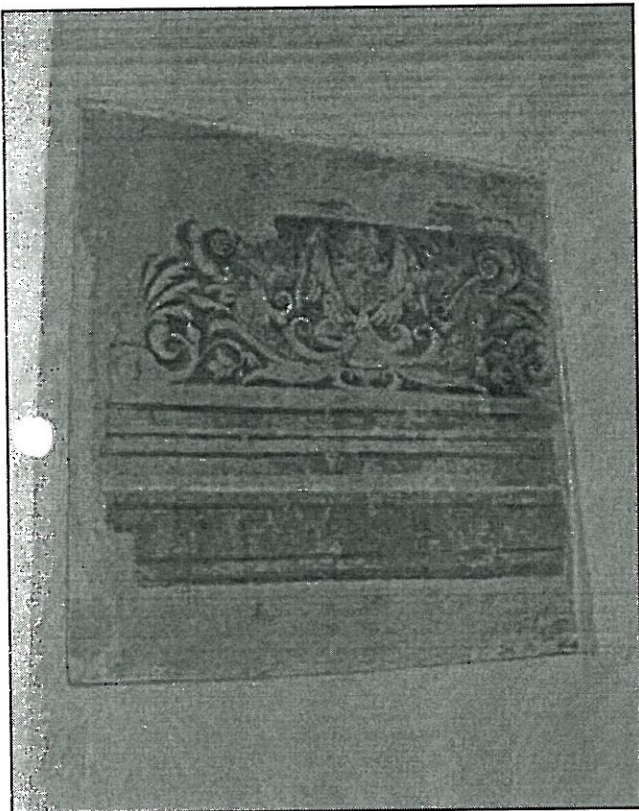
Fot. 100

Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Ekspozowany fragment renesansowego fryzu w pomieszczeniu nr 3.20. Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

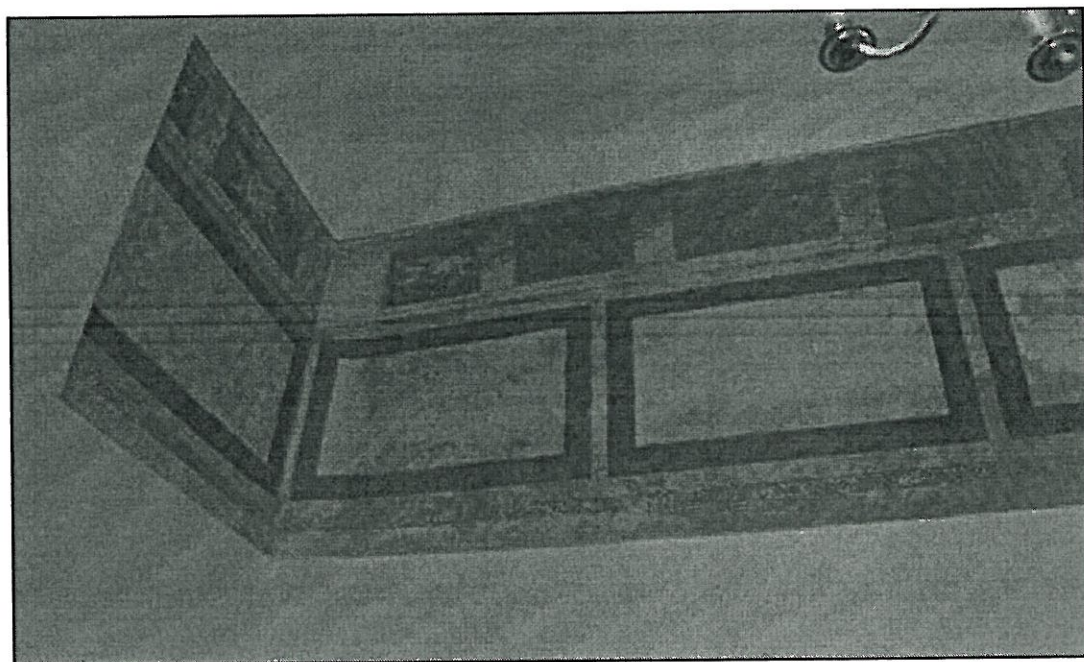
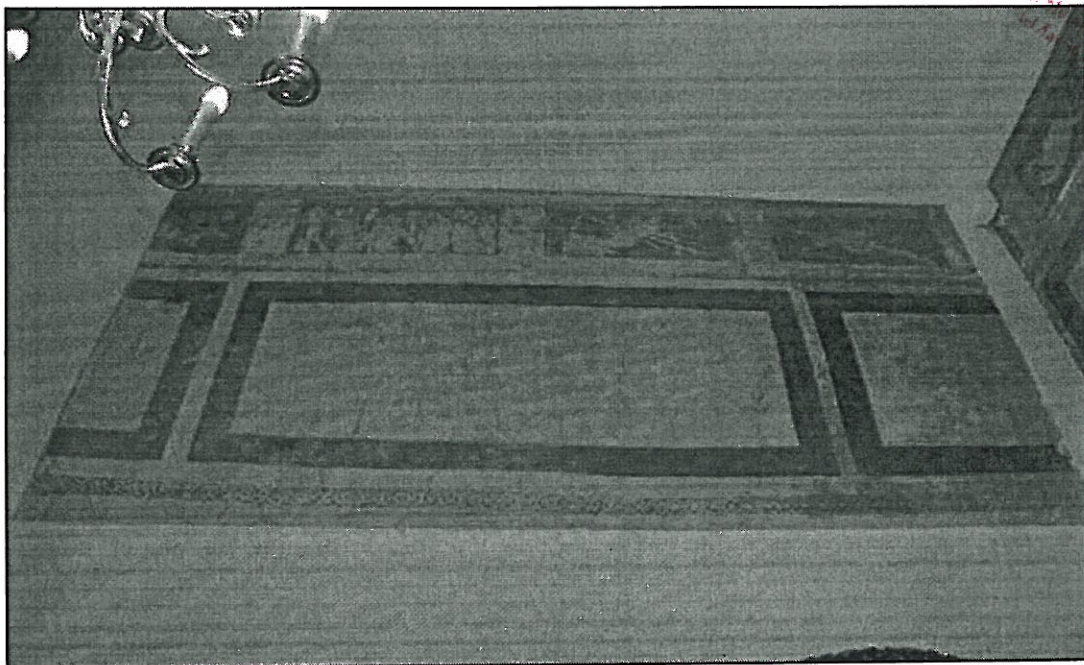

Fot. 101
Szydłowiec, Zamek –
zabytkowe elementy wnętrza.
Ekspozowane fragmenty
renesansowego fryzu w
pomieszczeniu nr 3.21. Stan
zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

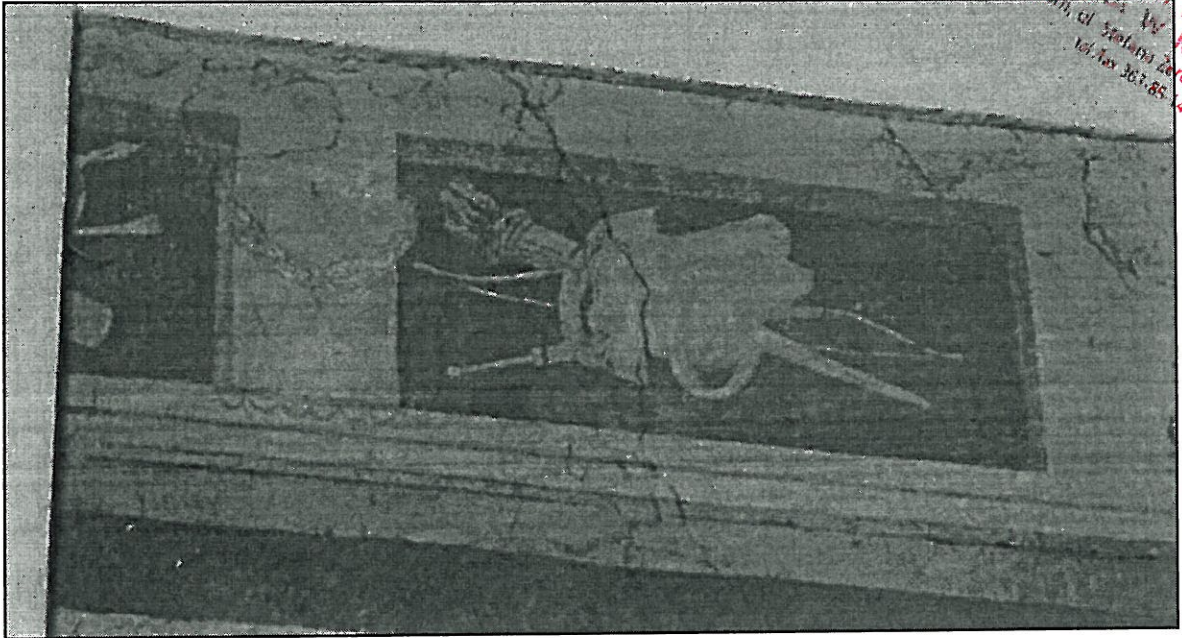
Fot. 102
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza.
Ekspozowane fragmenty renesansowego fryzu w
pomieszczeniu nr 3.12. Stan zachowania przed
konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot. 103,104
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Ekspozowane fragmenty klasycystycznego fryzu w pomieszczeniu nr 2.10. Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

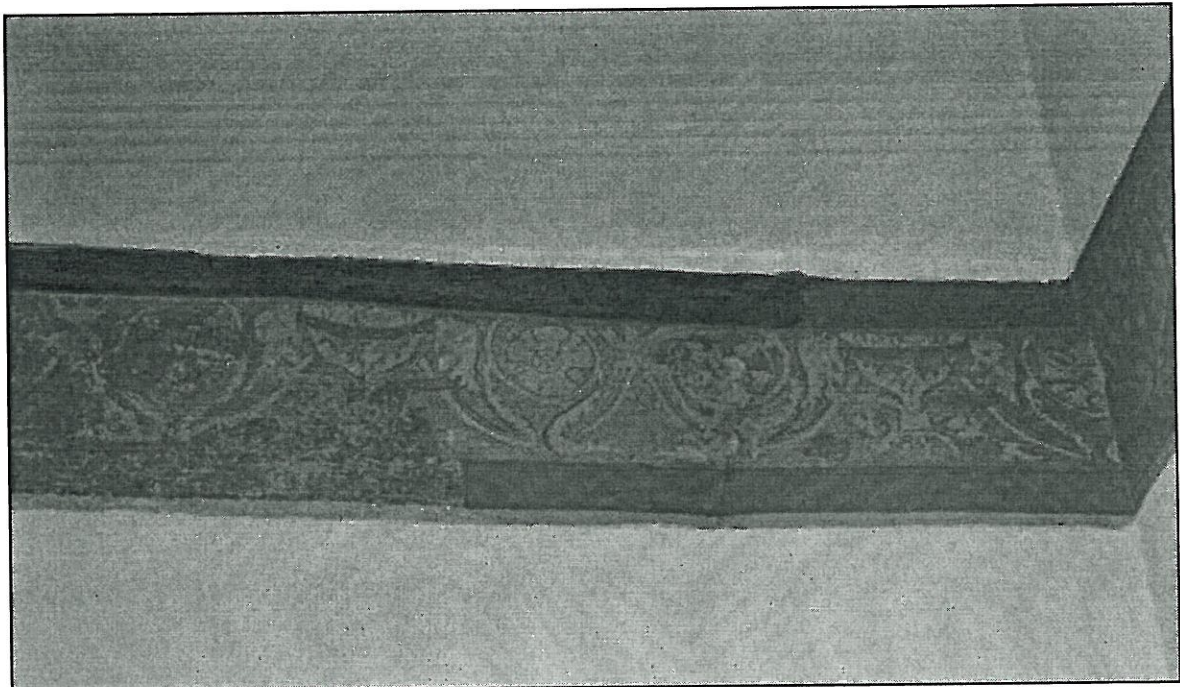

Fot. 105

Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Fragment fryzu z dekoracją panoplii w pomieszczeniu nr 2.10. Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna warstwa brudu, pęknięcia, ciemniejsze plamy zawilgoceń.

04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

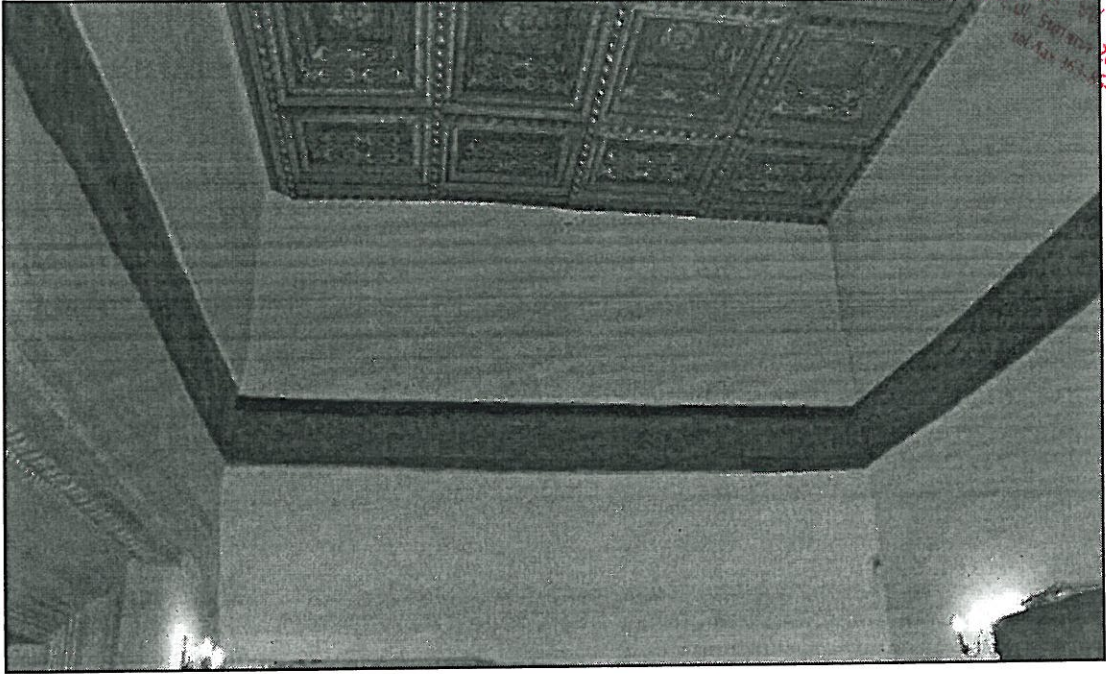

Fot. 106

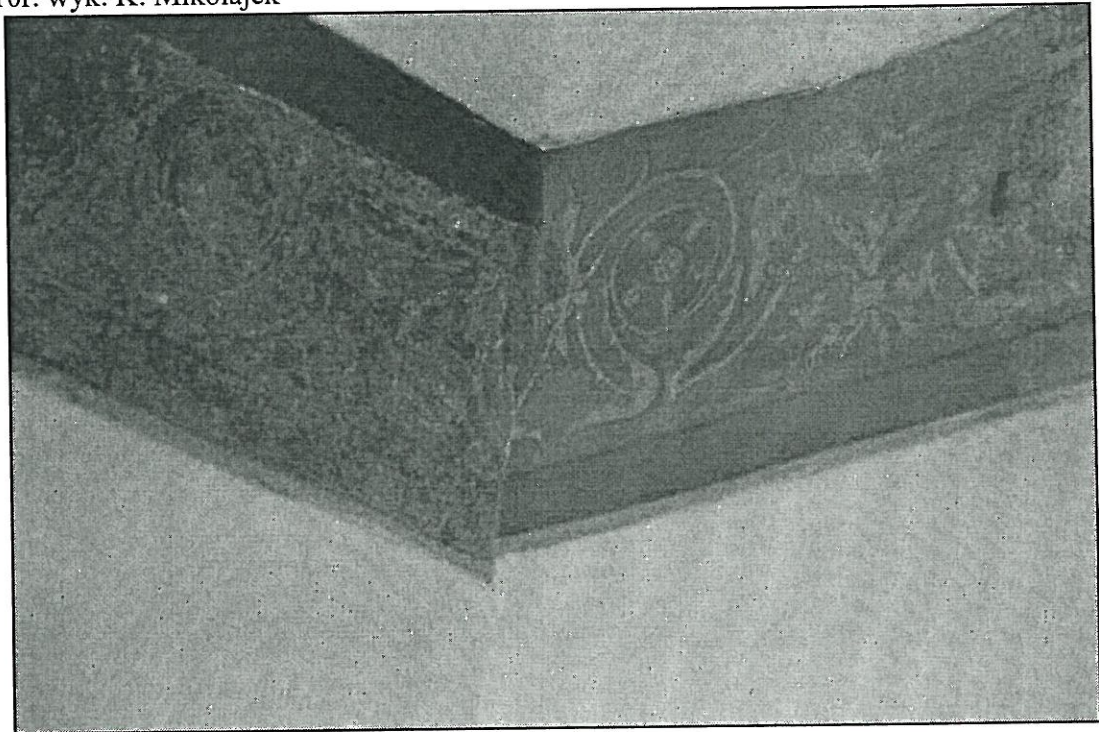
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Fragment fryzu z ornamentem roślinnym w pomieszczeniu nr 2.13. Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna rekonstrukcja polichromii, po lewej bardzo słabo zachowany oryginał.

04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot. 107
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Fryz z dekoracją roślinną w pomieszczeniu nr 2.13. Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

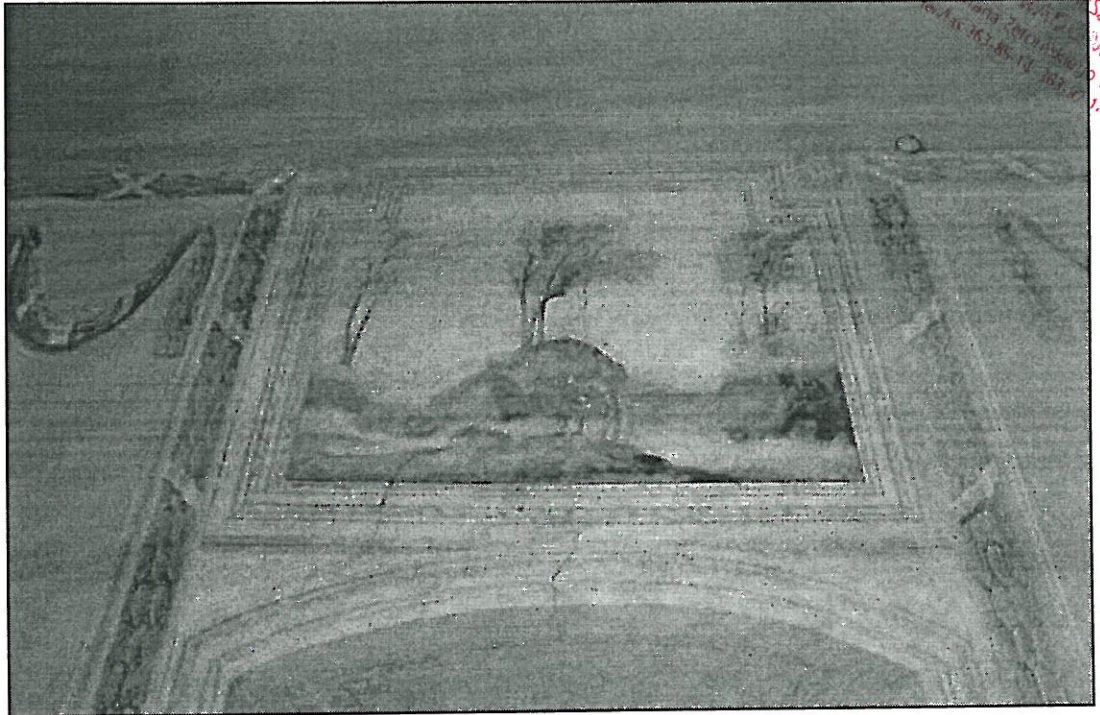
Fot. 108
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Fragment fryzu z dekoracją roślinną w pomieszczeniu nr 2.13. Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna rekonstrukcja polichromii.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

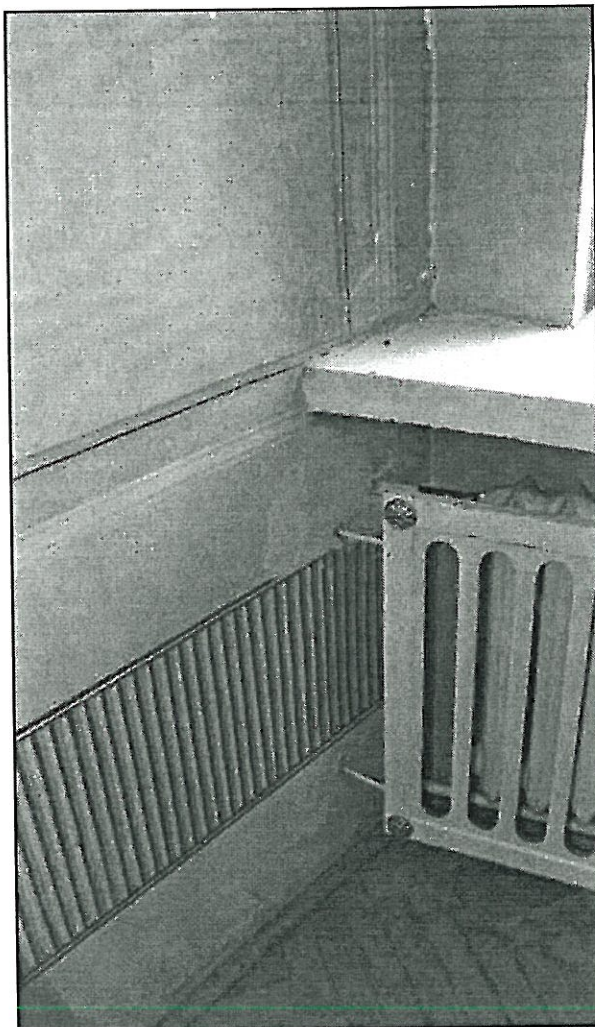

Szydłowiec,
Zamek –
zabytkowe
elementy
wnętrza.
Pomieszczenie nr
3.26 z
empirową
polichromią.
Stan
zachowania
przed
konservacją.
Widoczne
na

supraportach pęknięcia i zabrudzenia. 04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot.

przed
brudu,

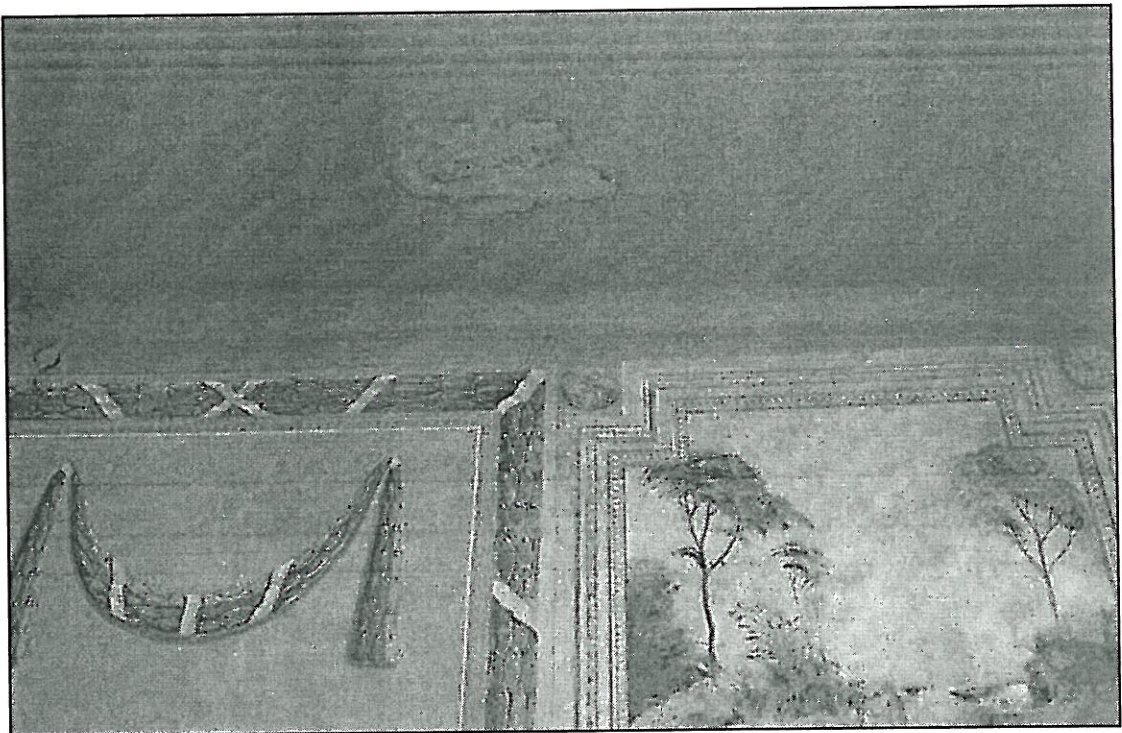
113

Szydłowiec, Zamek – zabytkowe
elementy wnętrza. Supraporta w
pomieszczeniu 3.26 z empirową
polichromią. Stan zachowania
konservacją. Widoczna warstwa
pęknięcia. 04. 2010r. wyk. K.
Mikołajek

Fot. 114
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Fragment
polichromii w pomieszczeniu nr
3.26. Stan zachowania przed
konserwacją. Widoczna warstwa
brudu, pęknięcia, ubytki w

warst
wie
mala
rskie
j

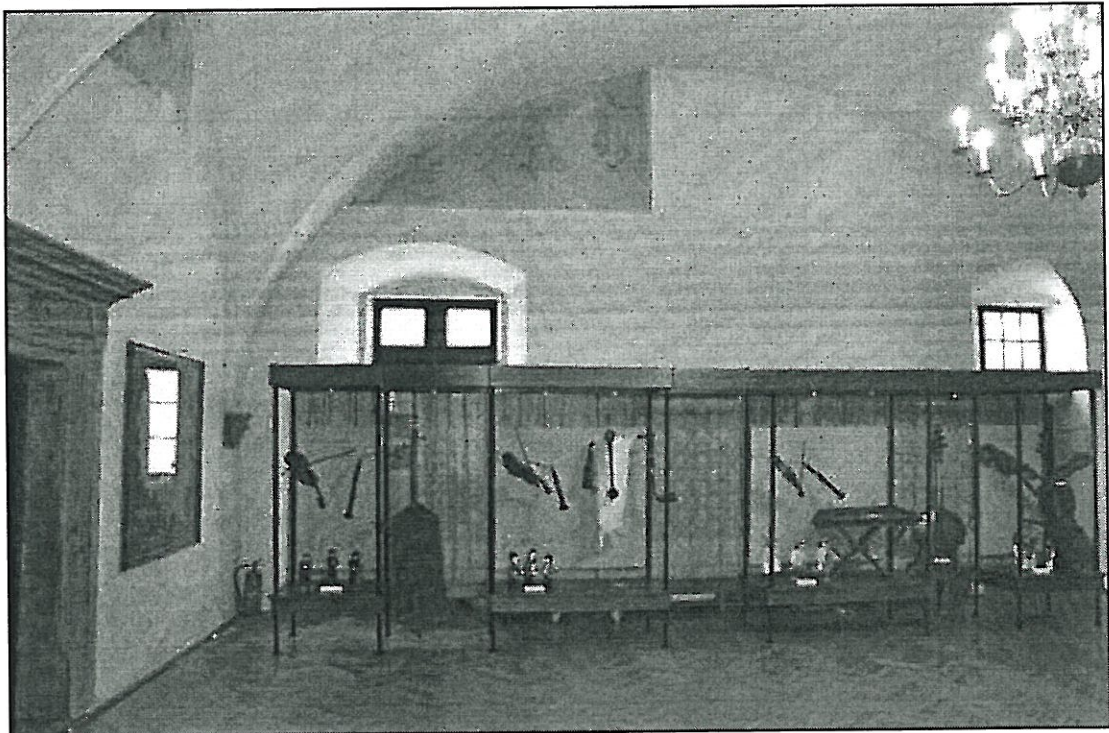
04.
2010
r.
wyk.
K.
Mik
ołaje
k

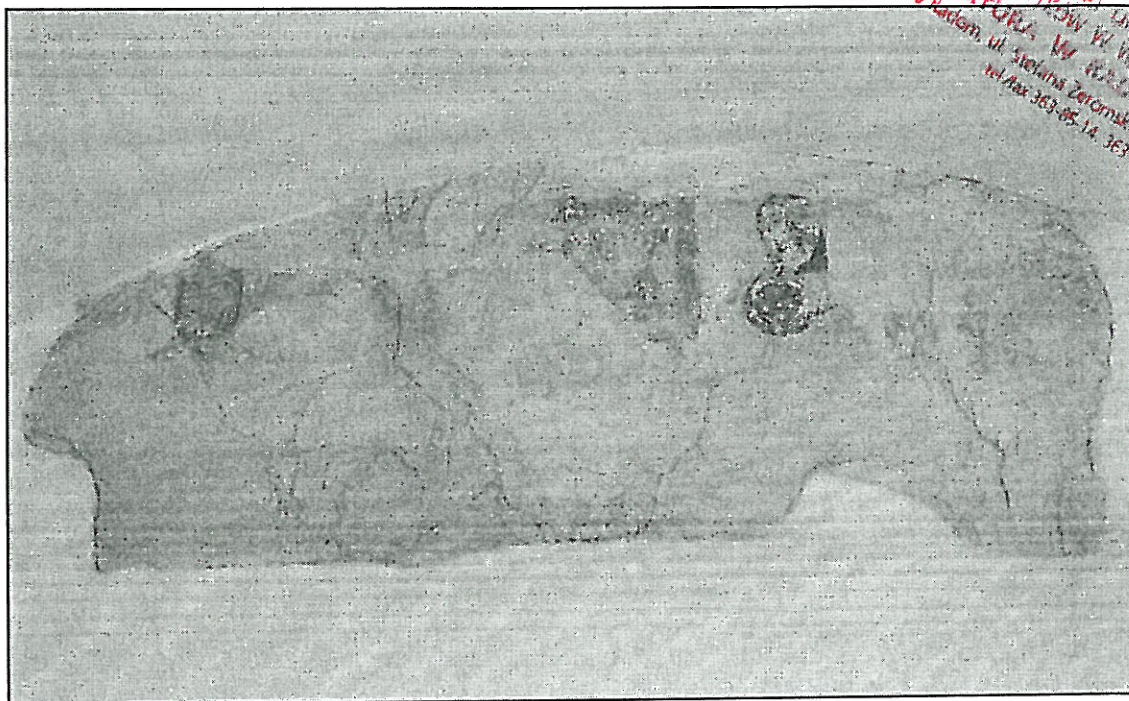
Fot. 115

Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Fragment polichromii w pomieszczeniu nr 3.26. Stan zachowania przed konserwacją. Widoczna warstwa brudu, zacieki na suficie, przetarcia i ubytki w warstwie malarskiej.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

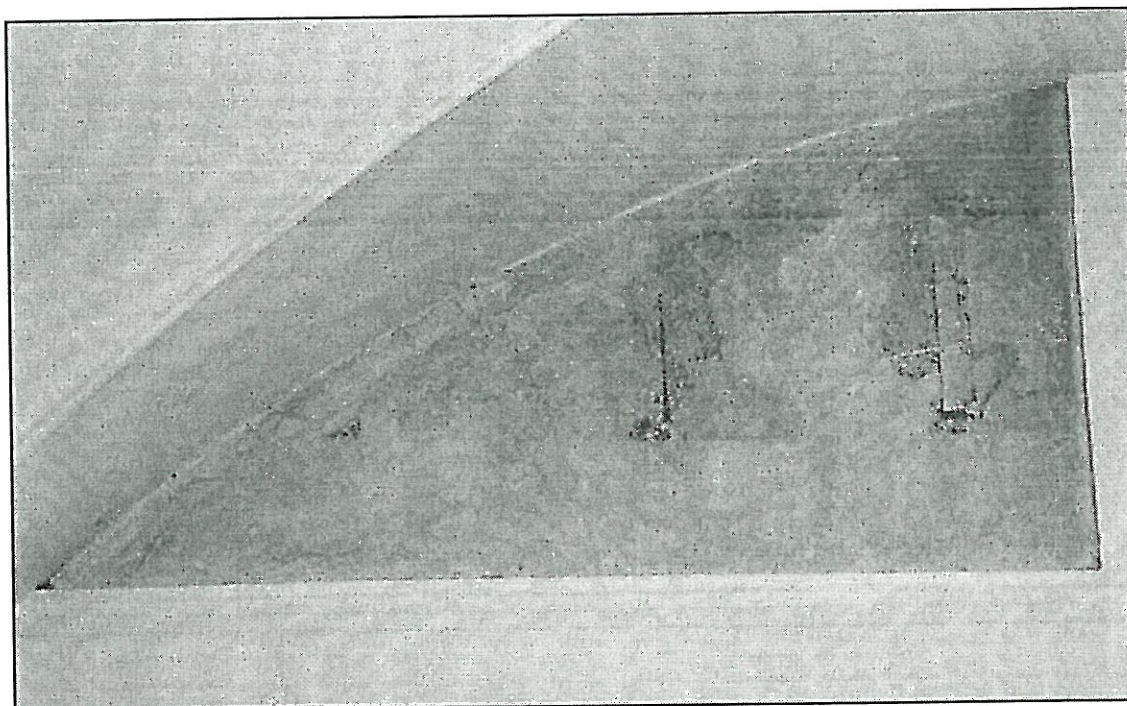

Fot. 116

Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Dwa eksponowane fragmenty polichromii w pomieszczeniu nr 2.18. Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot. 117
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Ekspozowany fragment zachowanej polichromii w pomieszczeniu nr 2.18. Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek

Fot. 118
Szydłowiec, Zamek – zabytkowe elementy wnętrza. Ekspozowany fragment zachowanej polichromii w pomieszczeniu nr 2.18. Stan zachowania przed konserwacją.
04. 2010r. wyk. K. Mikołajek